

Actuació 3.1.2

Creixement inclusiu urbà

El creixement inclusiu des d'una perspectiva urbana: un
repte per a la metròpoli de Barcelona

Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Desembre de 2017

Treball realitzat per l'equip de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB).

Director: Joan Trullén

Autors: Sandra Aguilera, Miquel Correa, Marc Figuls, Vittorio Galletto

Tècnic de suport estadístic: Manel Pons

Bellaterra, Desembre de 2017.

Índex

Resum executiu.....	3
1 Introducció. El creixement inclusiu urbà com a programa de recerca aplicada.....	7
2 Marc teòric.....	9
2.1 A la recerca d'un nou model de creixement inclusiu urbà.	10
2.2 Què s'entén per creixement inclusiu urbà?	11
2.3 El marc teòric.....	12
2.3.1 Creixement insuficient de la productivitat en el capitalisme del Segle XXI.	12
2.3.2 L'aproximació al desenvolupament econòmic des de la teoria del districte industrial marshallià.	13
2.3.3 El model de creixement ha de ser exportador i inclusiu, i s'ha de basar en la potenciació d'economies externes urbanes.	15
2.3.4 El paper de les polítiques urbanes com activadores del creixement de la productivitat des d'una perspectiva del districte industrial marshallià.	16
3 Indicadors de competitivitat de naturalesa urbana.....	17
3.1 Organització de l'activitat en l'espai i economies d'aglomeració	17
3.2 Nivells salarials i productivitat	20
3.3 Relació entre els preus del sòl, de l'habitatge en lloguer i compra, i els nivells salarials	22
3.4 Economies de localització i especialització local a Barcelona, l'AMB i la RMB.....	25
3.5 Evolució del pes de les exportacions de Catalunya i la província de Barcelona sobre el total de la UE-15 i el total mundial.....	35
4 Mercat de treball.....	39
4.1 Activitat productiva, ocupació i atur.....	39
4.2 Efectes de la crisi en la població jove	44
4.2.1 Població ocupada per grups d'edat.....	45
4.2.2 Taxa d'ocupació per grups d'edat	48
4.2.3 Població aturada per grups d'edat	49
4.2.4 Taxa d'atur per grups d'edat	52
4.3 Efectes de la crisi en la població de nacionalitat estrangera	55
4.3.1 Població ocupada per nacionalitat	55
4.3.2 Taxa d'ocupació per nacionalitat.....	57

4.3.3	Població aturada per nacionalitat	58
4.3.4	Taxa d'atur per nacionalitat	60
4.4	La dualitat del mercat de treball	61
4.4.1	Població assalariada per tipus de contracte.....	62
4.4.2	Població assalariada per contracte indefinit i edat	64
4.4.3	Població assalariada per contracte temporal i edat	66
4.4.4	Població assalariada per contracte indefinit i nacionalitat.....	68
4.4.5	Població assalariada per contracte temporal i nacionalitat	70
4.4.6	Taxa de temporalitat per edat i nacionalitat	71
4.5	El nivell d'estudis i el seu efecte en el mercat de treball.....	74
4.5.1	Població ocupada i nivell d'estudis.....	75
4.5.2	Població aturada i nivell d'estudis	78
5	Desigualtat i risc de pobresa	83
5.1	Desigualtat a Catalunya i Espanya	83
5.2	Desigualtat a Catalunya i Espanya per lloc de naixement	85
5.3	Taxa de risc de pobresa a Catalunya i Espanya.....	88
5.4	Taxa de risc de pobresa a Catalunya i Espanya per lloc de naixement	90
5.5	Impacte del lloguer imputat en la desigualtat a la UE.....	92
5.6	Impacte del lloguer imputat en la desigualtat a Catalunya i Espanya.....	97
5.7	Impacte del lloguer imputat sobre el risc de pobresa a Catalunya i Espanya	101
5.8	Impacte del lloguer imputat sobre el risc de pobresa a l'AMB	107
6	Comparació internacional dels nivells de renda i desigualtat	111
6.1	Definició de les àrees econòmiques funcionals	112
6.2	Càlcul de la renda metropolitana i mesures de desigualtat	114
6.3	Nivells de renda i desigualtat metropolitans.....	115
7	Principals resultats i conclusions.....	121
	Referències bibliogràfiques	125
	Annex	129

Resum executiu

Entre 1986 i 2008 la metròpoli de Barcelona va experimentar un intens creixement econòmic i demogràfic que va anar acompanyat per una millora significativa en la distribució de la renda. La crisi econòmica del període 2009-2013 va capgirar aquestes tendències. La recessió econòmica va comportar una ràpida destrucció d'ocupació, que es va traduir en elevades taxes de desocupació i amb un important retrocés en la distribució personal de la renda.

El treball de recerca es planteja l'estudi de les característiques del model de creixement de l'economia de la metròpoli de Barcelona. Es tracta de relacionar el creixement econòmic i la dinàmica de la productivitat sobre la distribució de la renda.

La hipòtesi de treball és que un model de creixement inclusiu capaç de compatibilitzar alts nivells de creixement econòmic amb millores en la distribució de la renda necessita un suport d'economies externes de naturalesa territorial.

Des dels treballs de Simon Kuznets¹ fins els més recents estudis de Thomas Piketty² el debat sobre la relació entre creixement econòmic i desigualtat s'ha plantejat majoritàriament a partir de les economies nacionals com a unitat d'anàlisi.

En canvi, el marc teòric que es proposa en aquesta recerca es planteja avançar en l'estudi del paper de les ciutats i de les denominades economies d'aglomeració en general i en les economies de localització en particular com a generadores de creixement inclusiu.

En aquesta recerca es planteja una hipòtesi de treball central. La recerca d'un nou model de creixement inclusiu s'ha de fer des d'una perspectiva urbana o metropolitana. Es planteja la necessitat de dotar les estratègies de creixement inclusiu d'una perspectiva urbana.

No n'hi ha prou amb plantejar macroeconòmicament i a escala d'economia nacional el disseny de noves estratègies per combatre la creixent desigualtat. La OCDE³ i Nacions Unides⁴ identifiquen recentment la ciutat - la dinàmica demogràfica, econòmica i social de les metròpolis - com a l'àmbit fonamental pel disseny de noves estratègies de creixement inclusiu. Però cal estudiar casos rellevants de metròpolis que hagin aconseguit en períodes dilatats de temps seguir un patró de creixement econòmic acompanyat de millores en la distribució de la renda.

¹¹ Simon KUZNETS (1955): "Economic Growth and Income Inequality" American Economic Review, XLV, March 1955, pp 1-28.

² Thomas PIKETTY (2013).

³ OCDE (2016): Making Cities Work for All. Data and actions for Inclusive Growth. Paris.

⁴ UN (2017): Nueva Agenda Urbana. Resolución aprobada por la Asamblea General el 23 de Diciembre de 2016. Declaración de Quito sobre Ciudades y Asentamientos Humanos Sostenibles para Todos. Distribución general 25 de Enero de 2017.

En aquest sentit, la metròpoli de Barcelona constitueix un cas d'estudi de particular rellevància. Disposa d'una base econòmica que essent molt diversificada presenta una elevada activitat industrial manufacturera. Ha assentat el model de creixement sobre bases exportadores. I ha aconseguit en el període 1985-2006 elevats nivells de creixement econòmic i de creixement de l'ocupació que es van traduir en millores significatives en la distribució de la renda.

El programa de recerca en el que s'inscriu aquest estudi planteja el "creixement inclusiu urbà" com a marc de referència fonamental, tant per elaborar noves diagnòsis com per definir noves polítiques. L'estudi de la relació entre economies externes de naturalesa urbana i creixement de la productivitat constitueix el fil conductor del que pegen els diferents capítols d'aquesta recerca.

El capítol segon presenta el marc teòric de la recerca. Es planteja què s'entén per creixement inclusiu i com s'insereix la dinàmica de la productivitat en la diagnòsi sobre la creixent desigualtat en la distribució de la renda. S'explora la relació entre creixement de la productivitat i economies externes a partir de la teoria del districte industrial marshallià. S'estudia el paper del sector exterior com una de les característiques definidores del model de creixement inclusiu, per concloure amb la necessitat que el model s'articuli sobre una economia oberta. Finalment s'explora el paper de les polítiques urbanes com a activadores del creixement de la productivitat.

El capítol tercer es dedica a l'estudi de la productivitat a partir de la construcció i anàlisi d'indicadors de competitivitat. S'analitzen les característiques fonamentals del model de creixement de Barcelona, amb la quantificació d'indicadors de competitivitat, indicadors d'economies d'aglomeració i l'estudi exhaustiu dels nivells de salaris. En particular s'estudien indicadors d'economies de localització per Barcelona, l'AMB i la RMB, i per corones. I finalment s'estudien indicadors de competitivitat.

Els capítols quart i cinquè aborden l'estudi del mercat de treball, i de la desigualtat i el risc de pobresa, respectivament.

El capítol sisè aborda la comparació internacional a partir d'una nova base de dades de la OCDE dedicada a les àrees econòmiques funcionals i a les desigualtats metropolitanes. Finalment s'exposen els principals resultats i conclusions.

En l'elaboració d'aquesta recerca s'han incorporat estadístiques i micro-dades que provenen de diferents institucions: OCDE, Eurostat, INE, IDESCAT. Secretaria d'Habitatge/Generalitat de Catalunya, Ministerio de Empleo y Seguridad Social, Agència Estatal d'Administració Tributària, Organització Mundial de Comerç, Ajuntament de Barcelona-Gabinet Tècnic de Programació i Àrea Metropolitana de Barcelona, i del propi Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població).

Els resultats fonamentals de la recerca són:

- La necessitat d'abordar de manera sistemàtica la relació entre model de creixement econòmic, distribució de la renda i desigualtat. Portar a escala metropolitana el debat sobre el nou model de creixement inclusiu, situant la metròpoli de Barcelona com a cas de referència internacional.
- L'origen del creixement de la desigualtat està situat no tant en els canvis en la composició sectorial de la producció sinó en el funcionament del mercat de treball.
- S'identifiquen els factors territorials de competitivitat de naturalesa urbana o metropolitana com a grans protagonistes del model de creixement inclusiu. Com a corol·lari se'n desprèn que en comptes de prioritzar la competitivitat estàtica basada en la reducció de costos salarials caldria avançar en una competitivitat dinàmica, tant la situada en els factors productius treball i capital com la identificada com a productivitat total dels factors.
- S'identifica la incidència de la disponibilitat i cost de l'habitatge sobre la distribució personal de la renda, amb una atenció especial al règim de tinença de l'habitatge.
- S'identifica la incidència molt important de la crisi sobre la joventut, i les seves conseqüències sobre el model d'ajustament del mercat de treball i sobre la desigualtat.
- Es reconeix la importància cabdal de la població estrangera en l'evolució del mercat de treball de la metròpoli de Barcelona. I l'impacte sobre la seva taxa d'atur dels mecanismes de flexibilitat externa.
- S'avança amb la caracterització del model de mercat de treball basat en la dualitat (*insiders* i *outsiders*), analitzant la seva evolució per tipus de contracte, nacionalitat i edat, i també per nivell d'estudis.
- S'identifiquen les conseqüències de la crisi sobre la desigualtat i el risc de pobresa, establint a partir de micro-dades una anàlisi comparada Catalunya-Espanya.
- Una de les aportacions de l'estudi és la quantificació de l'impacte del lloguer imputat i del règim de tinença sobre la desigualtat. Amb l'anàlisi de micro-dades, se'n desprèn la intensificació de la desigualtat quan es té en compte la nacionalitat.
- Finalment, i a partir d'una nova base d'indicadors urbans de l'OCDE, es procedeix a identificar la situació relativa de 153 àrees funcionals metropolitanes de diferents estats membres de l'OCDE. A partir de la definició de les àrees funcionals, i del càlcul de la renda disponible amb criteris homogenis, s'obtenen els nivells de renda disponible i de desigualtat metropolitans, detectant l'existència d'una concentració dels indicadors agrupats pel país al que pertanyen les diferents àrees metropolitanes.

1 Introducció. El creixement inclusiu urbà com a programa de recerca aplicada

El programa de recerca en economia que es proposa s'inscriu en la trajectòria de recerca aplicada que, des de l'any 2009, es ve desenvolupant en el marc de l'IERMB i que focalitza les relacions entre el model de creixement i la distribució de la renda.

L'IERMB ha estat una institució capdavantera en l'estudi del que es coneix com a model de creixement inclusiu de naturalesa urbana. Es tracta de definir una estratègia de creixement de l'activitat econòmica i de l'ocupació en el conjunt de la metròpoli de Barcelona que fonamenti la competitivitat no en el seguiment d'una devaluació interna sinó en la cerca d'un camí basat en el creixement de la productivitat i el seguiment d'una estratègia de creixement econòmic i territorial assentat en una distribució de la renda més equitativa.

Per a fer-ho cal partir de l'existència d'una ja dilatada trajectòria de recerca i estudis aplicats sobre la realitat econòmica i territorial de Barcelona sobre la qual bastir la definició d'aquesta nova estratègia. Cal assenyalar estudis previs com el projecte ESPON realitzat conjuntament amb professors del Politecnico di Milano i de la UAB al voltant de la noció de capital territorial (capital infraestructural, capital cognitiu, capital cultural i capital social o relacional) plasmat en els treballs i publicacions del projecte "Spatial scenarios in a global perspective: Europe and Latin Arc countries". Addicionalment cal assenyalar els estudis sobre les Conseqüències econòmiques i territorials de l'estació de la Sagrera i els diferents treballs sobre el corredor de la B30 i l'arc metropolità de Barcelona, que van permetre desplegar noves tècniques d'anàlisi centrades sobre conceptes com el de l'economia del coneixement i les xarxes de ciutats. Finalment, i en el decurs dels darrers quatre anys, cal assenyalar la realització d'un treball de recerca econòmica i territorial sistemàtica sobre la metròpoli de Barcelona adreçada a identificar les bases sobre les que es podia bastir un model de sortida de la crisi assentat sobre factors econòmics i territorials específics de la metròpoli de Barcelona, amb un protagonisme destacat de les activitats industrials dirigides cap als mercats exteriors. Entre els estudis convé destacar els treballs preparatoris d'un pacte sobre l'ocupació juvenil per al conjunt de la metròpoli de Barcelona.

Cal tenir present que l'IERMB ha estat una institució capdavantera a nivell internacional en l'estudi a escala metropolitana i local de la relació entre el model de creixement econòmic i la distribució personal i funcional de la renda. I que en el debat internacional sobre les conseqüències de la globalització en la distribució de la renda l'IERMB ha aportat evidència i anàlisi a partir de l'explotació de les successives enquestes de condicions de vida que des del 1985 es venen realitzant. Es parteix d'una evidència molt preocupant: la persistència d'elevades taxes de desocupació i la creixent desigualtat en la distribució de la renda. Aquesta evidència contrasta amb els resultats positius experimentats per la metròpoli de Barcelona entre 1985 i 2006.

L'objectiu de la nova fase de recerca és explorar les relacions entre l'activitat econòmica i l'evolució de la desigualtat. Es tracta de caracteritzar el nou cicle expansiu de la producció i l'ocupació per veure si es correspon amb el model de creixement inclusiu o, per contra, se centra en la recerca de la competitivitat mitjançant la devaluació competitiva.

La hipòtesi de partida és que hi ha un conjunt de variables econòmiques i territorials que incideixen sobre el creixement de la productivitat i que presenten unes característiques que afecten a la distribució de la renda des del moment en que aquesta es genera. Aquesta ha estat una hipòtesi central desenvolupada els darrers anys i que s'ha adreçat a la identificació –en l'àmbit de l'economia urbana– de les relacions entre els factors de localització de l'activitat econòmica i la població amb el creixement de la productivitat i la competitivitat.

En els darrers quatre anys grans metròpolis i institucions com l'OCDE han coincidit en identificar com un dels reptes centrals de la seva estratègia la lluita contra la creixent desigualtat, especialment des de les grans metròpolis. Un exponent d'aquesta preocupació ha estat la signatura el mes d'abril de 2016 de la “New York Proposal for Inclusive Growth in Cities” que estableix un full de ruta per abordar polítiques específicament adreçades a bastir un nou model de creixement urbà de naturalesa inclusiva

En aquesta direcció, els estudis desenvolupats els darrers sis anys com el projecte ESPON, realitzat en col·laboració amb Roberto Camagni i Jacques Robert, han permès avançar en la identificació d'uns escenaris de futur que incideixen en la importància de l'estratègia metropolitana com a activadora d'un nou model de creixement. Destacaríem en un lloc central els treballs associats als anuaris metropolitans, molt especialment els dels anys 2013 i 2014, adreçats a impulsar noves estratègies de creixement inclusiu.

És important disposar d'estudis que permetin orientar polítiques de creixement inclusiu urbà en l'àmbit metropolità de Barcelona. Convé destacar que aquesta metròpoli presenta un procés de convergència de la renda disponible entre 1985 i 2001, que es mesura a través dels coeficients de Gini de la renda disponible. La crisi del 2009-2013 va canviar radicalment aquesta tendència. Per retornar a escenaris que permetin fer compatible el creixement econòmic amb una millor distribució personal de la renda cal promoure estratègies econòmiques i territorials de gran abast, assentades en una important recuperació de l'ocupació.

L'objectiu d'aquesta actuació és promoure, en primer lloc, l'estudi de les bases analítiques i estadístiques que permetin orientar noves polítiques de creixement inclusiu urbà, potenciant la col·laboració amb el grup de recerca en economia urbana de la UAB que ve treballant sobre la realitat metropolitana. En segon lloc, s'adoptarà una perspectiva comparada, a partir de recents estudis com “Making Cities Work for All. Data and actions for inclusive growth” publicat el juliol de 2016 per l'OCDE.

2 Marc teòric

Des de finals del Segle XX les economies occidentals estan registrant en el seu conjunt baixos creixements de productivitat i al mateix temps creixents desigualtats en la distribució de la renda i de la riquesa. En aquest context, la irrupció de la crisi econòmica de 2008, amb la intensificació de la desocupació i les dificultats financeres de les administracions públiques, va agreujar aquestes tendències preexistents. Davant d'elles, les polítiques econòmiques post crisi es plantegen incidir sobre el creixement de la productivitat de tal manera que els increments de renda i de producte es tradueixin en millors oportunitats perquè tothom pugui participar dels fruits del creixement econòmic. Es tracta d'introduir una estratègia de creixement inclusiu que aconseguixi al mateix temps creixements sostinguts de productivitat i millores en termes distributius (OCDE, 2016, p.16).

En aquest context, diferents institucions internacionals com UN-Habitat (2015), i la OCDE (2016) estan plantejant als governs la necessitat d'impulsar noves polítiques econòmiques que es dirigeixin a obtenir resultats en termes de creixement de la productivitat i al mateix temps siguin de naturalesa inclusiva. Aquestes polítiques inclouen estratègies macroeconòmiques i microeconòmiques molt variades, des de polítiques educatives i de formació a polítiques infraestructurals i de provisió de serveis públics. Però la novetat en el plantejament és el paper protagonista que estan adquirint els continguts de naturalesa urbana.

La relació entre productivitat i desigualtat té en la ciutat el gran espai de referència. El creixement de les ciutats i les metròpolis reflecteix el seu lideratge econòmic. Però va acompanyat d'una tendència a l'augment de la desigualtat, que creix amb la mida urbana. Generalment aquesta relació està dominada per l'obtenció de creixements de productivitat associats amb l'augment de la dimensió de les metròpolis i també per la generació d'economies d'escala relacionades amb la presència de grans empreses (OCDE, 2016).

En aquest treball es planteja identificar els fonaments econòmics de noves estratègies de creixement inclusiu urbà que siguin capaces de millorar la productivitat i al mateix temps incidir en una millora en els nivells de desigualtat. Es postula la possibilitat d'obtenir rendiments creixents a partir del desenvolupament d'economies externes marshallianes de naturalesa urbana. I això en un context d'economia oberta a la competència exterior com és el cas de referència estudiat que és Barcelona en el context de la Unió Europea. El creixement de la desigualtat no és inevitable si introduïm estratègies urbanes potents i ben dirigides. La política per combatre la desigualtat ha d'incorporar, doncs, una estratègia urbana ben definida. Es tracta de construir un nou model de creixement inclusiu assentat sobre bases urbanes i metropolitanes.

Existiria una via estreta però transitable de creixement de la productivitat que està associada a la potenciació d'economies externes de naturalesa urbana, i que pot permetre aconseguir simultàniament objectius de naturalesa inclusiva i objectius de creixement econòmic⁵.

2.1 A la recerca d'un nou model de creixement inclusiu urbà.

Una estratègia de creixement inclusiu per les ciutats es defineix per la persecució simultània de dos objectius: l'objectiu creixement i l'objectiu equitat. No s'accepta com a marc teòric el proposat inicialment per Simon Kuznets (1955) qui sostenia l'existència d'una relació en forma de U invertida entre creixement econòmic i creixement en la desigualtat. En el model de Kuznets les etapes inicials del creixement econòmic anirien acompanyades d'augment de la desigualtat, però arribats a un cert nivell de desenvolupament, la desigualtat es reduiria. Contràriament, en aquest estudi es parteix de la base de l'existència d'una gran heterogeneïtat en el nivell de desigualtat i de creixement entre les diferents ciutats o metròpolis, que seguirien patrons molt diferents⁶.

Per caracteritzar un nou model de creixement inclusiu urbà es procedeix primer a la seva definició (apartat 2.2). A continuació es dota d'un marc teòric sobre la relació entre creixement econòmic i creixement de la productivitat, a partir dels treballs de Piketty i Becattini, el que permet identificar la possibilitat d'obtenir rendiments creixents associats no a l'escala de l'empresa sinó a les economies externes de naturalesa urbana (apartat 2.3.1). En tercer lloc, s'aïlla dues característiques del model de creixement inclusiu: la de basar-se en una economia oberta i la d'obtenir rendiments creixents sobre la base d'economies externes urbanes, amb sistemes productius de petites i mitjanes empreses capaces de cooperar i competir simultàniament (apartat 2.3.2).

A continuació, s'analitza la relació entre creixement econòmic i distribució de la renda a la llum dels estudis portats a terme sobre la metròpoli de Barcelona i l'experiència comparada respecte als països de l'àrea euro en el context de la sortida de la crisi (apartat 2.3.3).

Finalment, es caracteritzen diferents polítiques urbanes de creixement inclusiu basades en el creixement de productivitat i assentades sobre el desenvolupament d'economies d'aglomeració relacionades amb la generació d'economies externes marshallianes (apartat 2.3.4). Es conclou

⁵ Aquest treball s'inscriu en una línia d'investigació iniciada en 2012 en l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona sobre creixement inclusiu en l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Recull els resultats de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població de Barcelona. Vid. Joan Trullén (2015, c).

⁶ Sobre la relació entre desigualtats de renda i creixement econòmic a escala regional vid. Rayuela, V., P. Veneri i Raúl Ramos (2014): Income inequality, Urban Size and Economic Growth, OECD (2014) i Paolo Veneri i Fabrice Murtin (2016). En aquest últim treball es conclou que entre 2003 i 2012 les regions de la OCDE en les que més creix la desigualtat en la distribució de la renda són les que presenten nivells més alts de renda i de producte i, també, les que presenten nivells més alts de desocupació en mitjana (Veneri i Murtin p.25).

amb una reflexió general sobre l'oportunitat de definir estratègies de creixement inclusiu sobre la base de polítiques de naturalesa urbana, especialment en el context actual de sortida de la crisi.

2.2 Què s'entén per creixement inclusiu urbà?

Partim d'una definició general de creixement inclusiu. Es tractaria d'aquell procés de creixement econòmic sostingut que va acompanyat de la creació d'oportunitats per tots els segments de la població de participar en l'economia i que distribueix els fruits del creixement econòmic de manera justa i equitativa, tant en termes monetaris com no monetaris (OCDE, 2016, p.16).

Per creixement inclusiu urbà s'entén aquell creixement de naturalesa inclusiva que s'orienta a partir de polítiques urbanes. Es tracta de posar l'atenció en el tipus d'estratègia econòmica de naturalesa urbana que comporti millores en la distribució de la renda i del benestar per al conjunt de la població que habiti en una determinada ciutat o espai urbà o metropolità.

Es tractaria d'incidir des de la política urbana sobre el creixement econòmic adoptant una perspectiva que inclou tant objectius de cohesió com objectius de creixement. Es tracta d'adoptar una aproximació integrada de les polítiques urbanes que reconciliï objectius d'equitat amb objectius d'eficiència.

Concerneix tant als governs com a les empreses i els ciutadans. D'una manera especial s'ha d'assegurar que les millores en les condicions de vida afecten a tots els residents, evitant que el fruit de les estratègies urbanes afecti negativament als ciutadans més desprotegits.

Els principis per la definició d'un model de Creixement Inclusiu en les ciutats s'han recollit en la "Proposta de Nova York per un creixement inclusiu en les ciutats" (OECD, 2016c): En ella es proposa una Agenda pel creixement inclusiu en les ciutats basada en les següents premisses:

- Un sistema educatiu inclusiu
- Un mercat laboral inclusiu
- Un mercat de l'habitatge i un entorn inclusius
- Unes infraestructures i serveis públics inclusius.

També les Nacions Unides han plantejat la necessitat d'impulsar polítiques urbanes basades en nous models de creixement inclusiu. Així, d'acord amb la nova agenda urbana o Declaració de Quito sobre Ciutats i Assentaments Humans Sostenibles elaborada en Habitat III s'estableix com principi central que "es necessari assegurar el desenvolupament d'economies urbanes sostenibles i inclusives" que sàpiguen canalitzar adequadament els beneficis que es deriven d'una urbanització planificada, incloent "l'alta productivitat, la competitivitat i la innovació" (UN, 2017).

En aquest treball es centra l'atenció en l'estratègia econòmica. S'adopta una aproximació a la qüestió del creixement inclusiu urbà des d'una òptica productiva, oberta a la competència exterior i basada en la innovació, en línia amb la proposta d'Habitat III. En cap cas es tracta de plantejar un enfocament general o holístic d'una qüestió tan complexa. Una estratègia com la proposada s'ha de complementar amb altres aproximacions de naturalesa urbanística, institucional o de millora en el procés de presa de decisions, que no són objecte d'aquest estudi. (UN, 2015).

La unitat d'anàlisi urbana és la ciutat o la metròpoli. Però no és el municipi o la unitat administrativa sinó el conjunt del territori definit per l'existència d'un mercat de treball, la ciutat que concentra en l'espai un sistema productiu complex però integrat, en el que interaccionen diferents agents econòmics. S'analitza la qüestió de la relació entre creixement econòmic i evolució de la desigualtat prenent com exemple Barcelona, una metròpoli europea de base industrial i que ha passat d'orientar la seva producció cap el mercat interior a obrir-se a la competència exterior, dirigint el gruix de la producció cap el mercat europeu.

2.3 El marc teòric

2.3.1 Creixement insuficient de la productivitat en el capitalisme del Segle XXI.

Les economies avançades presenten en les últimes dècades una debilitat estructural: el baix creixement de la productivitat. Els estudis de Thomas Piketty sobre el capital en el Segle XXI han destacat que aquesta dèbil evolució de la productivitat té el seu origen en una evolució desigual de la taxa de rendiment del capital i la taxa de creixement general de l'economia. L'elevada taxa de rendiment del capital superaria el creixement de l'economia el que portaria inexorablement al sistema a baixes taxes de creixement de la productivitat (Piketty, 2016).

Addicionalment s'assistiria a un creixement de la desigualtat derivat de dos factors fonamentals. El primer, el major creixement de les rendes del capital en la distribució funcional de la renda, en detriment de les rendes del treball. El segon, atén a una tendència singular a incrementar el pes dins de les rendes del treball de les rendes obtingudes pels quadres dirigents de les grans empreses, que fixen increments de salaris per sobre del creixement de la seva productivitat.

El resultat en termes de distribució personal de la renda és un deteriorament de les rendes del treball del conjunt dels treballadors, emfatitzat per un canvi tècnic que incideix de manera més que proporcional sobre les rendes del treball menys qualificat.

La teoria de Piketty subratlla la importància de la gran empresa i no contempla la possibilitat d'obtenir millores en l'evolució de la productivitat a partir d'economies externes marshallianes. Piketty centre el seu diagnòstic de la relació entre baixa productivitat i creixement de la desigualtat en l'experiència dels Estats Units i la Gran Bretanya, i de forma més militada en l'economia del Japó, Alemanya i França.

La correcció d'aquesta tendència apunta a noves polítiques fiscals que incideixin tant sobre la correcció del pes creixent de les rendes del capital com sobre els dirigents i quadres tècnics de les empreses amb capacitat de decidir sobre les seves remuneracions al marge del creixement de la productivitat.

La qüestió que es planteja, per tant, és si existeix una altra via alternativa que incideixi sobre el creixement de la productivitat i que situï al conjunt de les rendes del treball en una situació més favorable. S'examina en el següent apartat una via alternativa que parteix, precisament, de la ciutat com àmbit no només d'estudi (com a unitat d'anàlisi) sinó com a subjecte fonamental pel disseny i la implementació de polítiques públiques que es plantegin una estratègia de creixement inclusiu.

2.3.2 L'aproximació al desenvolupament econòmic des de la teoria del districte industrial marshallià.

Des de l'aparició el 1979 de l'article seminal de Giacomo Becattini sobre el districte industrial com a unitat d'anàlisi de l'economia industrial, s'ha plantejat la qüestió de l'existència de processos productius especialitzats molt eficients de naturalesa industrial radicats en ciutats amb sistemes de petita i mitjana empresa. Es tracta de la teoria del Districte Industrial Marshallià (Becattini, 1979, 2004).

El Districte Industrial Marshallià constitueix una eina d'anàlisi que pot plantejar una alternativa al model de desenvolupament estudiat entre altres per Piketty. Els estudis de Giacomo Becattini es remunten a mitjans dels anys setanta i situen en una posició molt destacada al sistema productiu assentat en ciutats de base industrial manufacturera especialitzada (Sforzi i Boix, 2015).

Becattini identifica ja a mitjans dels anys setanta que, contra tot pronòstic, ciutats de base industrial com Prato, en la Toscana, havien presentat una resiliència superior a la crisi de 1973-1974 que les grans metròpolis del triangle Milà, Torí i Gènova. Es tractava de ciutats que amb una base industrial amb profundes arrels en la història industrial es caracteritzaven per la presència d'elevats nivells de competència i al mateix temps importants àmbits de cooperació entre empreses. Eren sistemes oberts a la competència, amb gran capacitat exportadora.

Presentaven a més a més una característica fonamental: obtenien rendiments creixents en la producció industrial (Becattini, 1975). Però aquests rendiments no estaven explicats per la gran mida de l'empresa o de les plantes productives sinó per l'existència d'economies externes relacionades amb la ciutat i l'entorn en el que produïen.

Es tractava d'una recreació dels "districtes industrials" descrits per primera vegada per Alfred Marshall en el Llibre IV dels seus Principis d'Economia (Marshall, 1980). Front als economistes que havien menyspreat el concepte "districte industrial" per considerar-lo o bé inexistent en la

realitat o bé irrellevant, Becattini proposa utilitzar aquest concepte per caracteritzar el funcionament d'un ampli conjunt de ciutats de base industrial en països avançats com Itàlia i en un ampli conjunt d'activitats productives segmentables en diferents fases.

Cal retenir dos elements de la teoria del districte industrial marshallià que poden ser de gran utilitat per la caracterització d'una estratègia de creixement inclusiu urbà de nova generació (Trullén, 2015a). El primer, la definició de la unitat d'anàlisi: és la ciutat de base industrial, no l'empresa o l'estat. El segon, l'existència de rendiments creixents en la producció industrial⁷ obtinguts no per integració vertical de la producció sinó per sistemes de petites i mitjanes empreses especialitzades cadascuna d'elles en una fase d'un sistema productiu segmentable en diferents fases (Trullén, 2015b).

S'ha parat poca atenció a que l'aproximació del districte industrial marshallià presenta unes conseqüències rellevants sobre la distribució de la renda. S'identifiquen les tres principals.

Per una banda, obté resultats positius en termes competitiu respecte les grans corporacions industrials que estan en l'origen de la gran desigualtat segons la hipòtesi de Piketty. Per una altra banda, incrementen la productivitat i amb això augmenten els salaris, objectiu central de tota estratègia de creixement inclusiu. Addicionalment preserven l'ocupació industrial, que es caracteritza per l'existència de nivells relatius de salaris més alts (Signorini, 1994).

La teoria del districte industrial marshallià incideix, a més a més, sobre el comerç exterior. Necessita mercats externs cada vegada més amplis per preservar el grau de competència de les empreses. Un sistema productiu proteccionista arribaria a bloquejar el creixement econòmic.

I incideix també sobre la cooperació entre empreses, condició necessària en un nou model productiu basat en la innovació originada en àmbits urbans amb condicions d'entorn molt favorables. A més a més, la dinàmica de districte industrial és extrapolable a una part rellevant de les activitats relacionades amb l'economia del coneixement, incloent serveis d'alt valor afegit com els relacionats amb les tecnologies de la informació i la comunicació (Trullén 2011)⁸.

La naturalesa urbana del districte industrial va molt més enllà de la visió merament territorial de la ciutat industrial especialitzada.

⁷ La categoria districte industrial inclou activitats no només manufactureres sinó també de serveis a l'empresa, així com aquelles activitats classificades com d'economia d'alt o mig-alt coneixement que s'aglomeren en les ciutats o en les metròpolis.

⁸ La dinàmica espacial d'activitats denses en coneixement com les relacionades amb les tecnologies de la informació i la comunicació és semblant a la de les activitats manufactureres que tradicionalment es contemplaven en els estudis sobre districtes industrials marshallians. Una aplicació d'aquesta idea es troba en l'experiència del 22@Barcelona, un projecte que partia de la base de que les activitats d'economia del coneixement alt i mig-alt podien concentrar-se espacialment en les velles zones industrials manufactureres ubicades en ciutats industrials, incloent el nucli central de les metròpolis. Vid Trullén (2011).

En definitiva, la teoria del districte industrial marshallià presenta unes característiques molt apropiades per definir diferents models de creixement inclúsiu de naturalesa urbana. No només és útil per comprendre la dinàmica sectorial de la indústria sinó també dels serveis avançats. A més a més, les ciutats en la nova economia del coneixement poden preservar fases importants de la cadena de valor de manufactures amb elevats nivells d'intensitat de coneixement. Seran doncs, subjecte actiu d'estratègies industrials, incloent serveis avançats.

2.3.3 El model de creixement ha de ser exportador i inclúsiu, i s'ha de basar en la potenciació d'economies externes urbanes.

Tant des de l'aproximació de Piketty sobre el capitalisme en el Segle XXI com des de la proposta becattiniana del districte industrial marshallià el context en el que opera la dinàmica del sistema econòmic és el d'una economia oberta. Front a la "sortida proteccionista" que determinades concepcions econòmiques i polítiques es plantegen com resposta a les conseqüències deslocalitzadores d'una economia oberta, una estratègia de creixement inclúsiu urbà s'ha d'emmarcar en un context d'apertura exterior de l'economia.

La qüestió que es planteja és la de si és compatible seguir una via lliurecanvista i al mateix temps obtenir resultats sostinguts en clau distributiva. En la fase actual de la investigació es considera necessari estudiar casos concrets de ciutats o metròpolis que hagin experimentat processos d'apertura exterior de les seves economies i que al mateix temps hagin registrat millores en la distribució personal de la renda.

S'estudia el cas de Barcelona, que registra, a més a més, amb especial intensitat la crisi econòmica del període 2008-2013 i respon a la mateixa amb una ampliació significativa del comerç exterior.

És important retenir el paper que tenen en aquestes ciutats les economies externes de naturalesa urbana, tant les del tipus districte industrial marshallià com les vinculades a les economies d'urbanització. S'ha de destacar el paper protagonista de la petita i mitjana empresa en el funcionament del sistema econòmic en una part rellevant de la producció industrial i de serveis, i en un context d'economia oberta.

I també és necessari identificar en la dinàmica dels districtes industrials marshallians el paper central que ocupa el comerç exterior. En existir un context microeconòmic en el que apareixen rendiments creixents en la producció industrial, el sector exterior s'ha d'expandir per garantir que es mantenen les condicions competitives en la producció del districte. Per tant, s'han de plantejar les polítiques de foment de les economies externes urbanes en un context no de proteccionisme econòmic o comercial si no de lliurecanvisme.

2.3.4 El paper de les polítiques urbanes com activadores del creixement de la productivitat des d'una perspectiva del districte industrial marshallià.

Fins aquí s'han vist que les polítiques urbanes poden tenir un paper molt rellevant com activadores del creixement de la productivitat, el problema central que afecta – d'acord amb Piketty – a l'economia del Segle XXI. El creixement s'ha d'orientar des de la ciutat, i ha de ser inclusiu. I s'ha vist també com apareix en un lloc destacat la teoria del districte industrial marshallià proposada per Giacomo Becattini per plantejar estratègies urbanes de creixement inclusiu que incideixin en l'obtenció de rendiments creixents a partir de la potenciació d'economies externes urbanes. Els sistemes de petites i mitjanes empreses especialitzades són una alternativa a la gran empresa per la obtenció d'aquests rendiments creixents. A més a més, incideixen sobre la distribució personal de la renda.

En conseqüència, les polítiques urbanes orientades des de la perspectiva del districte industrial marshallià poden constituir una peça essencial en una estratègia de creixement inclusiu. Es tracta de polítiques de creixement inclusiu de base industrial exportadora i en un context d'economia oberta.

Veurem en el següent capítol els trets característics del model de creixement relacionats amb la competitivitat: indicadors d'economies d'aglomeració; nivells de salaris i productivitat; indicadors d'especialització i de localització productiva intrametropolitana; i indicadors de competitivitat. L'estudi s'aplica a la metròpoli de Barcelona.

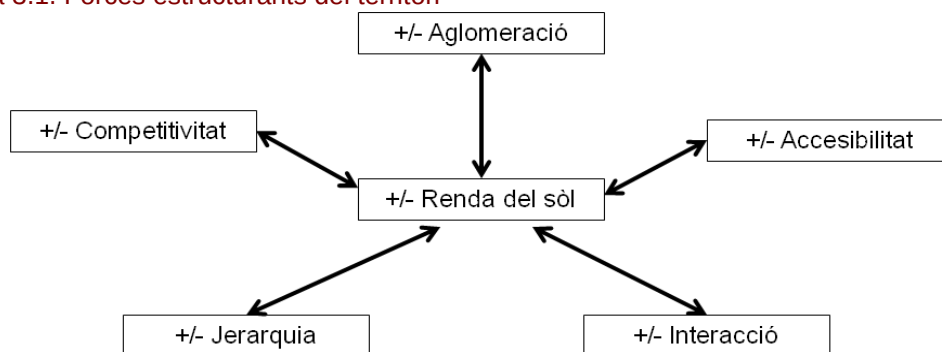
3 Indicadors de competitivitat de naturalesa urbana

L'evolució econòmica de la metròpoli de Barcelona ha estat caracteritzada des de l'any 1985 per la coincidència en el temps de creixement econòmic i una millor distribució de la renda, evolució que s'interromp en el recent període de crisi econòmica. Una part important de l'èxit econòmic s'explica per l'existència de factors territorials de competitivitat, factors que tenen la seva base en el territori, en la configuració i especialització de l'activitat al territori, que es tradueixen en les conegudes economies (avantatges) externes d'urbanització i localització. En aquest capítol s'identifiquen aquestes economies (apartat 3.1), alguns indicadors o aproximacions a les mateixes, ja que per la seva pròpia naturalesa són molt difícils de mesurar (nivells salarials i productivitat a l'apartat 3.2; preus del sòl i de l'habitatge a l'apartat 3.3 i especialització productiva a l'apartat 3.4). Per últim, l'evolució de les exportacions de Barcelona com a reflex de la competitivitat del territori metropolità (apartat 3.5).

3.1 Organització de l'activitat en l'espai i economies d'aglomeració

Des d'un punt de vista econòmic, es distingeixen un conjunt de forces, o principis⁹, que expliquen l'organització espacial de l'activitat i de la població que poden facilitar entendre la distribució de l'activitat i la població en l'espai. Aquestes forces o elements estructurants són les que es deriven de l'aglomeració, l'accessibilitat o competència espacial, la interacció espacial o de demanda de mobilitat, la jerarquia o l'ordre de les ciutats, la competitivitat o la base d'exportació i de la renda del sòl. Aquí ens aturarem només en aquesta darrera força perquè, de fet, recull l'efecte de totes les altres. La raó és que la renda del sòl s'entén com el valor que els actors econòmics atribueixen explícitament o implícitament a cada "localització" territorial en els seus processos de definició de les eleccions de localització, productives i residencials. I el preu del sòl és la renda del sòl capitalitzada, és a dir, acumulant en un moment del temps tots els rendiments que donaria durant un llarg període de temps. És a dir, la renda del sòl urbà com a causa i efecte de la localització de les activitats en el territori, i està determinada pels 5 principis anteriors (vegeu la Figura 3.1).

Figura 3.1. Forces estructurants del territori

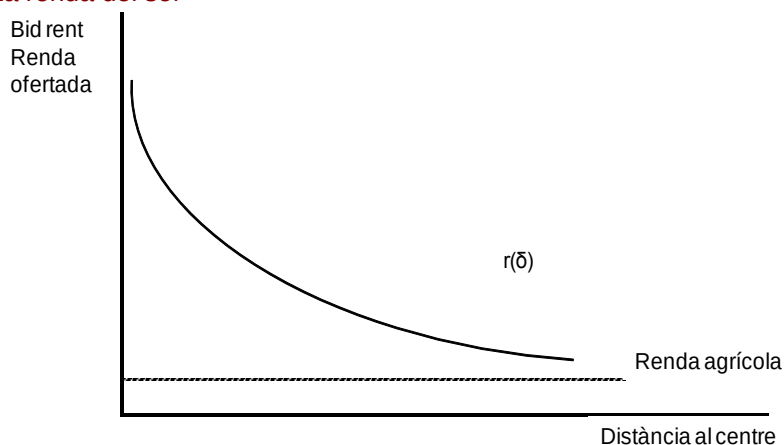

Font: Elaboració pròpia a partir de Camagni 2005.

⁹ Camagni R. (2005) *Economia Urbana*, Ed Antoni Bosch, Barcelona.

Una forma molt simplificada de presentar la renda del sòl és relacionar-la amb la distància al centre, de manera que la renda del sòl és major com més a prop del centre està i va disminuint a mesura que s'hi allunya, fins arribar a un valor mínim donat pel valor que tindria aquesta localització dedicada a usos agrícoles (considerats l'ús menys productiu) (vegeu la Figura 3.2). En definitiva, cal destacar que el sòl no és una mercaderia més, ja que no està afectat simplement per les lleis de mercat d'oferta i demanda, sinó que és un bé particular, en el que les economies externes són fonamentals, i en què les decisions dels altres agents privats i públics, la planificació, afecta el seu valor.

Figura 3.2. La renda del sòl

Font: Camagni 2005

Pel que fa a les economies d'aglomeració, aquestes s'entenen com aquells avantatges en costos o en factors qualitatius que es deriven de la concentració espacial de recursos i agents productius (població, empreses, institucions i altres agents col·lectius).

Les economies d'aglomeració poden ser internes o externes. Les economies internes es generen a l'interior de les empreses i es deriven de factors com la dimensió de la planta productiva (els costos fixos unitaris són decreixents); economies de gamma (derivades de produir béns diferents però relacionats en una mateixa planta productiva); reducció dels costos de transacció (coordinació, informació específica), i el coneixement intern (com l'R+D).

Les economies externes, en canvi, es generen a l'exterior de l'empresa. Es distingeixen tres tipus d'economies externes: les economies de localització, les economies d'urbanització i les economies de xarxa.

Les economies externes de localització són les derivades de la localització concentrada d'empreses pertanyents a un mateix sector productiu, que s'expliquen per l'existència d'un mercat de treball format i especialitzat, de proveïdors especialitzats, *spillovers* de coneixement

(de tecnologies, de tendències de mercat, ...) i de capital social i confiança (l'oportunisme pot ser costós a llarg termini). És a dir, estan relacionades amb l'especialització productiva. En aquest tipus d'economies de localització s'ha desenvolupat la seva extensió dinàmica, que permet passar d'economies de localització estàtiques (bàsicament d'economies en costos), a economies dinàmiques (on els avantatges es deriven d'un millor ús del coneixement i de la innovació). Són les economies M-A-R que deriven de les sigles de tres economistes i de les seves aportacions (Marshall: l'aglomeració local d'activitats semblants; Arrow: *learning-by-doing* (aprenent amb la pràctica) i Romer: el coneixement és un bé no rival, tothom se'n pot beneficiar, de manera que genera rendiments creixents).

El segon tipus són les economies externes d'urbanització, es tracta d'economies externes a l'empresa i al sector, derivades de la interacció amb altres sectors i de l'ambient urbà en general. S'expliquen per la dimensió del mercat, la diversitat productiva, la diversitat social, la fertilitat creuada entre sectors: les innovacions d'un sectors poden ser útils també per altres sectors (incubadora d'innovació) i l'existència de béns públics (com l'existència de centres d'ensenyament, R+D, nodes de la xarxa de transport). És a dir, aquestes economies estan relacionades amb la diversitat.

Per últim, les economies externes de xarxa, es deriven de l'organització de la producció en l'espai i de l'efecte de massa que aconsegueixen les ciutats en interactuar i dels intercanvis materials i de coneixement entre els nodes que formen part de la xarxa.

El funcionament d'aquestes forces, que expliquen la localització de les activitats en el territori i que es tradueixen en economies, és a dir, en avantatges en termes de millor eficiència productiva (major competitivitat), es materialitzen en dos vessants, molt interrelacionats. Per una banda, en el guany que els treballadors poden obtenir a canvi de les seves habilitats (que són potenciades per efecte de l'aglomeració) que es tradueixen en uns nivells salarials superiors; d'altra banda, el que seria l'altra cara de la moneda, en uns preus del sòl urbà superiors als preus de sòl situat en localitzacions no centrals, ja sigui tant per a usos productius com residencials. En conseqüència, com a indicadors de la competitivitat de naturalesa purament urbana utilitzarem aquests dos indicadors, els salaris i el preu del sòl. Tot i que pot semblar contradictori el fet que salaris més alts i preus de sòl més alts siguin indicadors de major competitivitat, és precisament aquesta disposició a pagar salaris i preus més alts l'evidència de la major competitivitat urbana.

3.2 Nivells salarials i productivitat

Els salaris, quant a preu del factor treball, acostumen a ser considerats en la literatura econòmica com a indicadors del nivell de productivitat d'aquest factor productiu, si bé també intervenen altres factors de tipus institucional en la seva fixació que fan que no es tracti d'una aproximació perfecta. D'altra banda, com s'acaba de comentar, la literatura en economia espacial destaca l'existència d'economies d'aglomeració urbanes, és a dir, d'avantatges econòmics derivats d'una concentració espacial de recursos productius i agents econòmics en un entorn urbà. És d'esperar que aquests avantatges econòmics es traslladin en nivells de productivitat superiors i, en conseqüència, en uns nivells salarials també superiors.

La informació municipal que ens ofereix la Muestra Continua de Vidas Laborales (MCVL) permet posar a prova el que s'ha exposat més amunt per comprovar si, efectivament, els salaris mitjans en el municipi central de l'aglomeració metropolitana de Barcelona són més alts que en els municipis perifèrics.

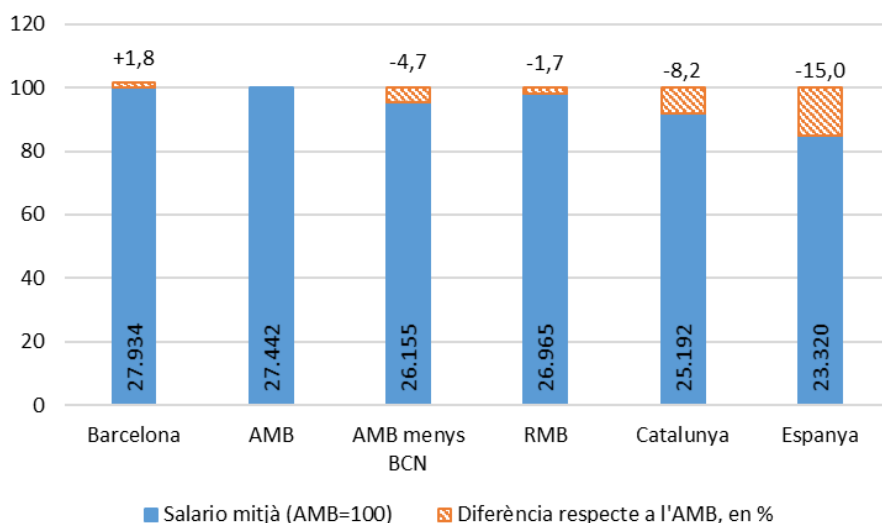
La MCVL és un extracte de dades individuals anonimitzades, procedents de les bases de dades de la Seguretat Social, complementades amb informació provinent del Padró Continu Municipal (INE) i del resum anual de retencions i ingressos a compte de l'IRPF (Model 190) de l'Agència Estatal d'Administració Tributària. La informació de la MCVL només està disponible per als municipis de més de 40.000 habitants, que a l'AMB són els municipis de Badalona, Barcelona, Castelldefels, Cerdanyola del Vallès, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Gavà, l'Hospitalet de Llobregat, el Prat de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet i Viladecans. En conjunt, aquests 14 municipis representen el 88% dels treballadors/ores assalariats/ades (afiliats al Règim General de la Seguretat Social segons municipi de residència padronal) de l'AMB i també el 88% de tota la població de l'AMB¹⁰.

Al gràfic següent es presenten els salaris mitjans en el municipi de Barcelona i el que resulta en diferents agregats que engloben àrees cada vegada més allunyades del centre de la metròpolis, fins arribar al conjunt de l'Estat. Clarament, com era d'esperar, el salari mitjà és superior en el municipi de Barcelona i decreix a mesura que ens allunyem d'ell. Els salaris mitjans dels treballadors/es a l'AMB és de 27.442 euros anuals el 2015, un 8,2% més alts que en el conjunt de Catalunya i un 15% superiors respecte a Espanya. Dins de l'AMB, el municipi de Barcelona registra un salari mitjà per als seus treballadors/es de 27.933 euros anuals, el que equival a un import un 1,8% superior al de la mitjana de l'AMB (vegeu Gràfic 3.1). Certament, es podria pensar que els nivells mitjans salarials superiors són explicats per una concentració al centre de l'àrea metropolitana d'activitats econòmiques millor remunerades. Per això es presenten en el Gràfic

¹⁰ Una anàlisi més detallada pels municipis metropolitans es pot trobar a l'Anuari Metropolità de Barcelona 2016 (Galletto, Figuls, Aguilera 2017).

3.2 els nivells salarials mitjans segons activitat econòmica en els diferents àmbits territorials. S'observa com les diferències salarials persisteixen entre els diferents àmbits territorials independentment de l'activitat econòmica. Amb l'excepció del sector del Transport i l'hostaleria, els salaris mitjans són majors en el municipi de Barcelona que a la resta d'àmbits. Per tant, les dades de salaris semblen ajustar-se, almenys en aquest simple anàlisi, al que preveu l'economia urbana de majors nivells de productivitat en les àrees metropolitanes. És a dir, a major grau d'urbanització els salaris mitjans que reben els residents són també majors, el que podria indicar que la productivitat del treball és més gran.

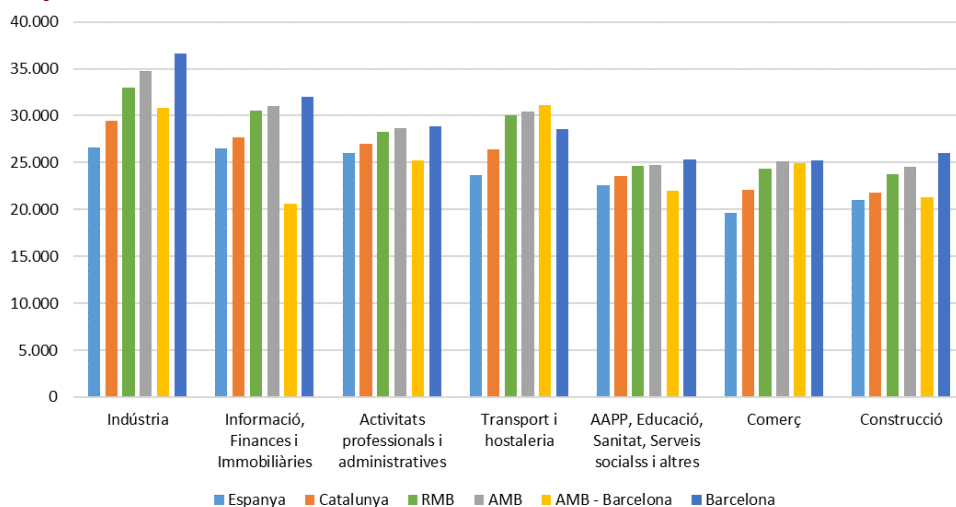
Gràfic 3.1. Salari mitjà per àmbit territorial i diferencial respecte a l'AMB, en euros/any i en %, AMB=100; 2015

Nivells salarials segons el lloc de treball

Font: IERMB a partir de Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona i MCVL

Gràfic 3.2. Salaris mitjans per sector d'activitat en Barcelona, l'AMB, Catalunya i Espanya, en euros/any; 2015.

Nivells salarials segons el lloc de treball

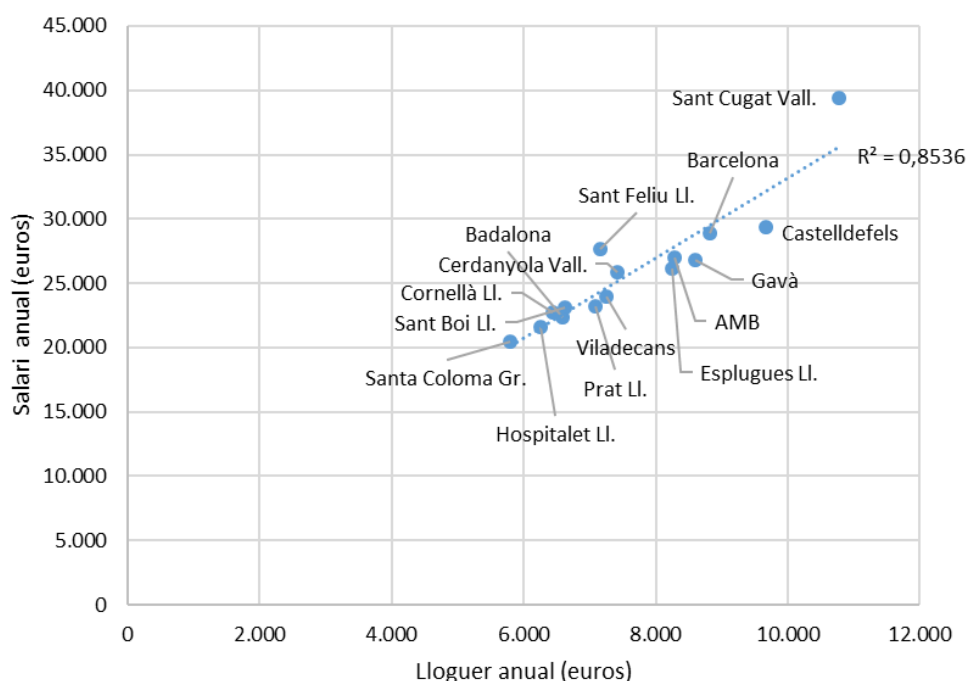
Font: IERMB a partir de Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona i MCVL

3.3 Relació entre els preus del sòl, de l'habitatge en lloguer i compra, i els nivells salarials

Conèixer el salari dels treballadors i treballadores és important ja que aquesta és la principal font d'ingressos de gran part de la població ocupada. No obstant això, la capacitat adquisitiva de la població assalariada no es mesura únicament amb els ingressos nominals, sinó que també es té en compte el cost de la vida. Atès que l'habitatge és un dels principals despeses de les unitats familiars és rellevant relacionar els salaris nominals amb els preus del lloguer i de compra dels habitatges.

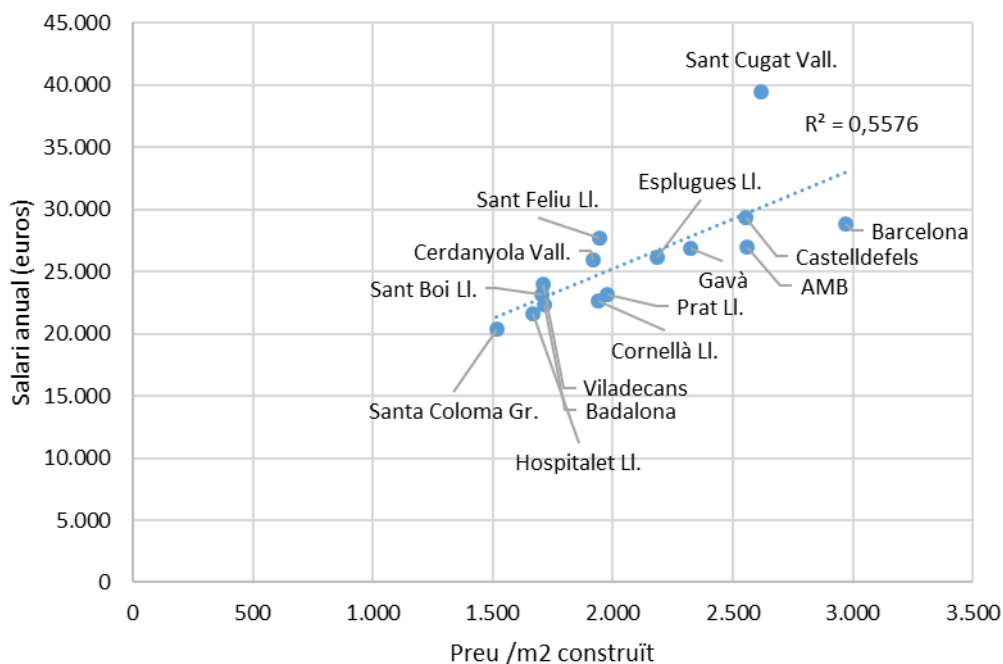
Respecte a aquestes relacions, en primer lloc, és d'esperar una relació positiva entre els nivells salarials i els preus de lloguer i de compra, és a dir, els municipis amb els salaris mitjans més elevats dels seus residents haurien de presentar uns preus mitjans de lloguer anual i de compravenda també més elevats. Tal com es pot veure a la Gràfic 3.3, aquesta relació existeix sobretot en el cas dels preus del lloguer, i no tant en els preus de compravenda (vegeu la Gràfic 3.4) dels 14 municipis de l'AMB de més de 40.000 habitants. En tots dos casos, Sant Cugat del Vallès és el municipi amb els salaris, els preus de lloguer i de compravenda més elevats, mentre que Santa Coloma de Gramenet mostra els salaris, els preus de lloguer i els de compravenda més baixos.

Gràfic 3.3. Relació entre el salari mitjà anual i el lloguer mitjà anual en 14 municipis de l'AMB de més de 40.000 habitants, 2015

Font: IERMB a partir de Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona, MCVL i Secretaria d'Habitatge i Millora Urbana, Generalitat de Catalunya

Gràfic 3.4. Relació entre el salari mitjà anual i el preu de compra en 14 municipis de l'AMB de més de 40.000 habitants, 2015

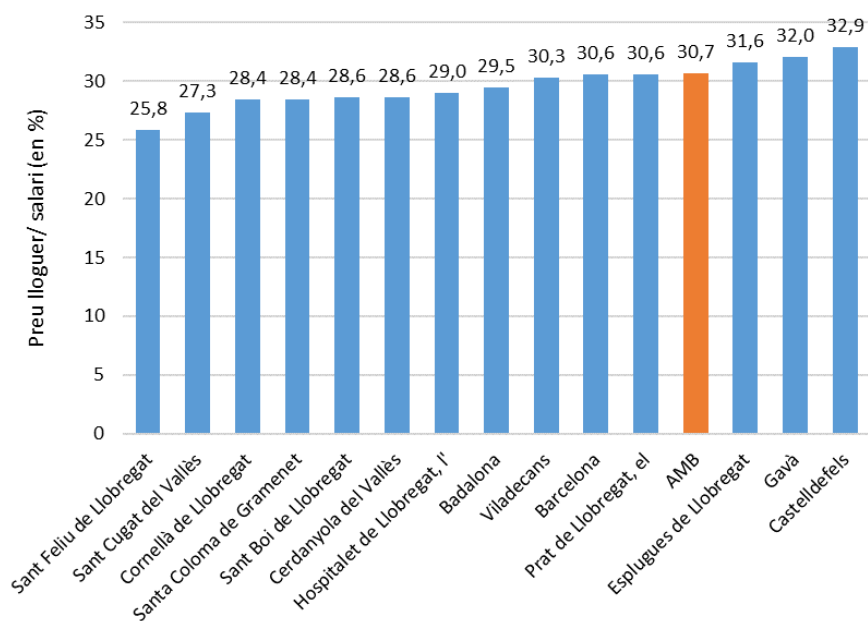

Font: IERMB a partir de Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona, MCVL i Secretaria d'Habitatge i Millora Urbana, Generalitat de Catalunya

En segon lloc, és important mesurar quin és l'esforç que l'habitatge representa sobre el salari dels treballadors i treballadores. En el cas del lloguer, els municipis on el pes del lloguer anual sobre el salari anual és més elevat i supera la mitjana de l'AMB (30,7%) són els municipis de costa dels quals es disposa d'informació (Gavà i Castelldefels). En canvi, Sant Feliu de Llobregat i Sant Cugat del Vallès són els municipis on aquesta relació és més baixa (25,8% i 27,3%, respectivament) (vegeu la Gràfic 3.5).

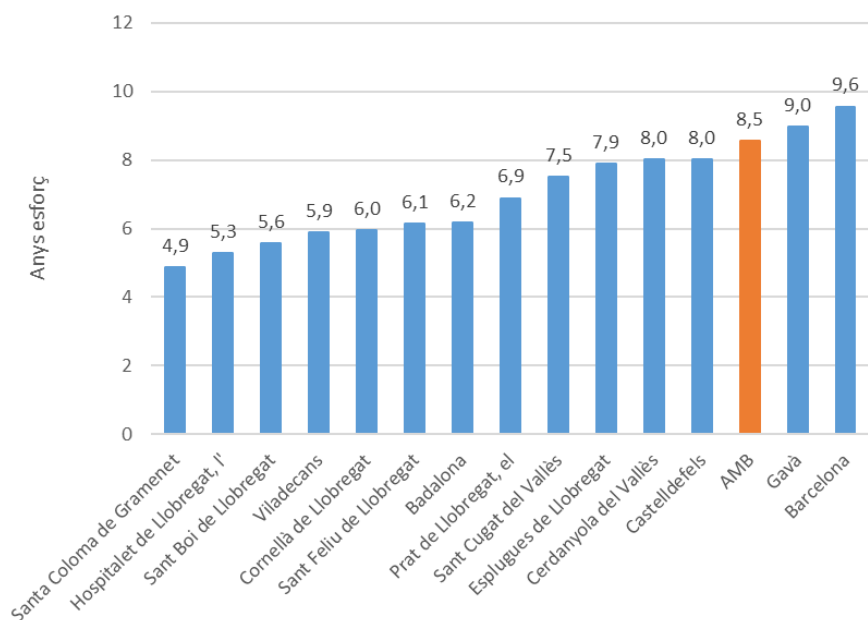
En el cas de la compra d'habitatges, l'esforç es mesura en els anys que es trigaria a pagar l'habitatge si es dediqués tot el salari anual a aquesta despesa. A l'AMB es trigarien de mitjana 8,5 anys per pagar un habitatge, però la gran majoria de municipis es troben per sota d'aquesta xifra, sent Santa Coloma de Gramenet i l'Hospitalet de Llobregat on menys temps es trigaria (al voltant de 5 anys) mentre que Barcelona i Gavà són els municipis on l'esforç és més gran (9 i 9,6 anys, respectivament) (vegeu la Gràfic 3.6).

Gràfic 3.5. Pes de la despesa en lloguer mitjana anual sobre els salaris en 14 municipis de l'AMB de més de 40.000 habitants, 2015

Font: IERMB a partir de Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona, MCVL i Secretaria d'Habitatge i Millora Urbana, Generalitat de Catalunya

Gràfic 3.6 Duració de l'esforç per a la compra d'habitatge en 14 municipis del AMB de més de 40.000 habitants, 2015

Font: IERMB a partir de Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona, MCVL i Secretaria d'Habitatge i Millora Urbana, Generalitat de Catalunya

3.4 Economies de localització i especialització local a Barcelona, l'AMB i la RMB

En aquest apartat s'analitza l'organització de l'activitat econòmica en el territori de la RMB i, amb més detall, de l'AMB, en funció de la seva especialització productiva en indústria i serveis. S'analitza l'especialització productiva local com a aproximació a les economies de localització ja que no es disposa d'informació directa sobre aquestes. La intuïció és que si es detecta una certa especialització local és perquè les empreses troben beneficis en situar-se en determinades localitzacions. Per tant, l'especialització productiva local pot ser un indicador de l'existència d'aquestes economies externes. Per a aquesta anàlisi, s'ha dividit el territori de la RMB en dos àmbits o corones que corresponen a la RMB menys l'AMB per una banda, i a l'AMB menys Barcelona per una altra banda.

L'especialització productiva s'ha definit, en termes de treballadors/ores afiliats al règim general de la Seguretat Social, com l'especialització relativa d'un territori, el de l'AMB, en un sector respecte a l'especialització del conjunt de Catalunya, on el valor per Catalunya està normalitzat a 1:

$$\text{Especialització Productiva} = \frac{N_i^x}{N^x}$$

On N_i^x és el nombre de treballadors de l'àmbit d'estudi "x" en el sector i , i N^x és el nombre de treballadors totals de l'àmbit d'estudi "x". L'especialització productiva calculada d'aquesta manera, es pot representar en un gràfic de dispersió, tal com es mostra en la Figura 3.3. A l'eix vertical es representa l'especialització productiva de l'àmbit "x", respecte l'especialització productiva del conjunt de Catalunya (aquest darrer valor normalitzat a 1) i a l'eix horitzontal es representa l'especialització productiva de l'àmbit de comparació menys l'àmbit d'estudi "x", respecte l'especialització productiva del conjunt de Catalunya, normalitzant també aquest darrer valor a 1.

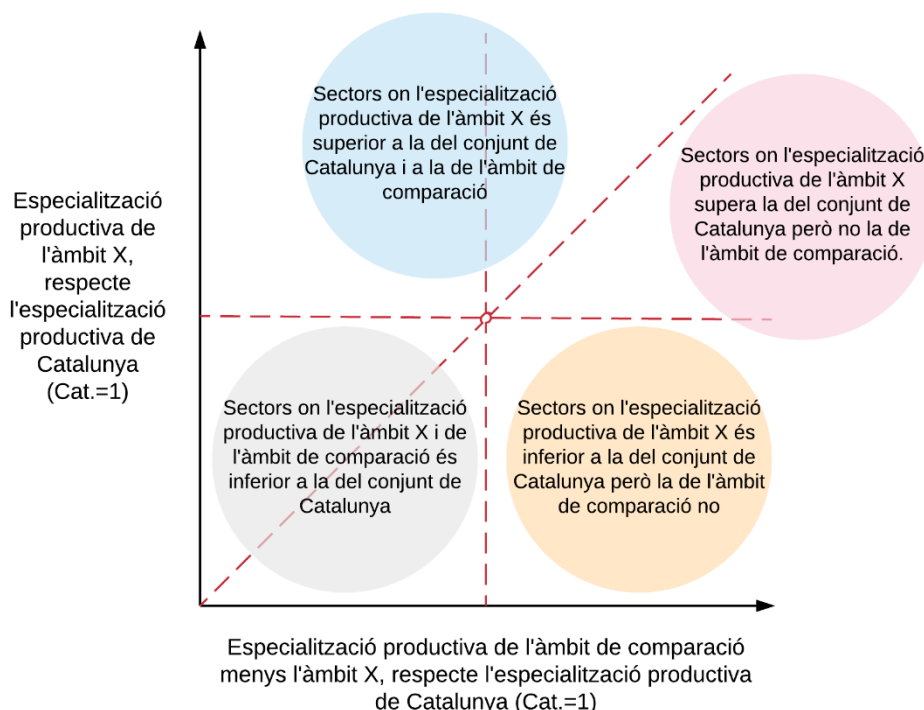
Els sectors productius, definits a partir de la Classificació Nacional d'Activitats Econòmiques (CNAE-09) a dos dígit, s'han agregat en quatre grans sectors (Agricultura, ramaderia i pesca; Construcció, Indústria i Serveis). Addicionalment, els sectors d'Indústria i Serveis s'han desagregat en 17 i 20 subgrups, respectivament, per tal de facilitar i millorar la comprensió de l'estructura productiva d'aquests àmbits¹¹.

Els punts situats per sobre de la línia diagonal que passa per la bisectriu, i més concretament en el primer quadrant (començant per dalt i per l'esquerra), correspondran als sectors on l'àmbit

¹¹ Vegeu Ajuntament de Barcelona (2016); a la Taula 8.1 i la Taula 8.2 de l'annex 8.1 es pot consultar el llistat de sectors i les agrupacions corresponents.

d'estudi en qüestió presentaria una major especialització que l'àmbit de comparació respecte el conjunt de Catalunya. Per contra, els punts situats per sota de la diagonal, i sobretot en el quadrant de baix a la dreta, correspondran als sectors on l'especialització productiva de l'àmbit d'estudi respecte el conjunt de Catalunya és menor que a l'àmbit de comparació. Si els punts es distribueixen sobre la diagonal es pot interpretar com un indicatiu de que no existeix una especialització diferenciada entre l'àmbit d'estudi i el de comparació en aquells sectors.

Figura 3.3. Representació gràfica de l'especialització productiva en diferents àmbits territorials.

Font: Elaboració pròpia

Els gràfics següents mostren les diferents especialitzacions productives dels territoris esmentats utilitzant el nombre de treballadors/ores afiliats al règim general de la Seguretat Social durant el quart trimestre de 2016 respecte l'especialització del conjunt de Catalunya. Els eixos verticals i horitzontals senyalen el valor 1, que correspon a l'especialització d'aquest conjunt. Per tant, quan els punts es situen a prop d'aquests eixos, l'especialització productiva dels àmbits que es comparen s'equipara a la del conjunt de Catalunya.

Com es pot observar en el Gràfic 3.7, que mostra l'especialització del municipi de Barcelona i la RMB menys Barcelona respecte a Catalunya, el núvol de punts dibuixa una diagonal amb pendent negativa. Els punts que es situen en el quadrant superior esquerre – o en la part superior d'aquesta diagonal – pertanyen en gran mesura a sectors de serveis mentre que els punts que se situen en el quadrant inferior dret pertanyen majoritàriament a sectors de la indústria. Aquesta distribució mostra l'especialització de Barcelona en serveis, mentre la resta de la RMB

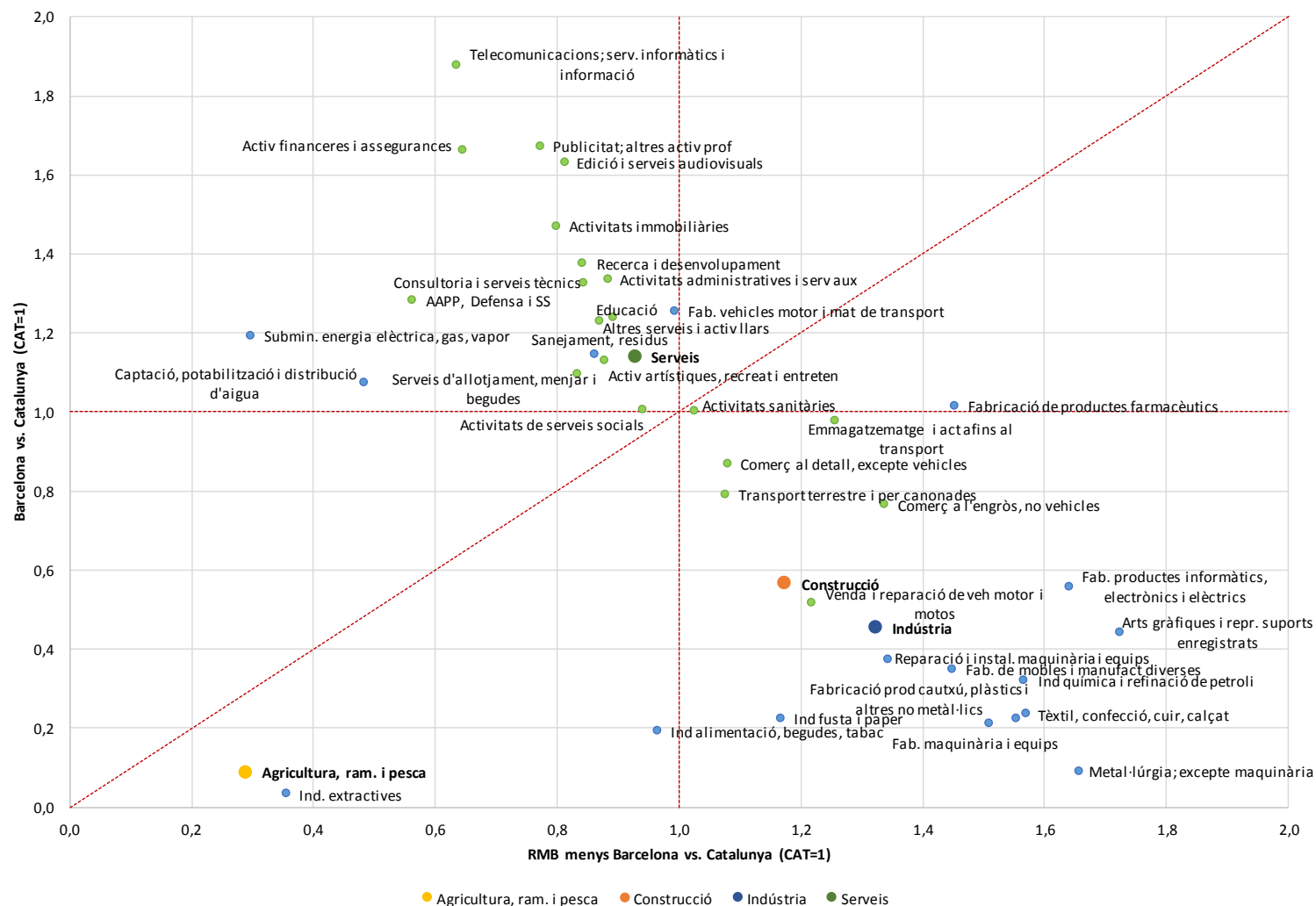
s'especialitza (relativament) en activitats industrials, posant en evidència l'existència d'una complementarietat productiva entre els dos territoris.

El Gràfic 3.8 mostra l'especialització productiva de Barcelona i l'AMB menys Barcelona (o primera corona) respecte Catalunya. En aquest gràfic, si bé no amb tanta claredat com al gràfic anterior, s'observa també com el núvol de punts dibuixa una diagonal amb pendent negatiu. Aquest fet indica, de nou, que Barcelona s'especialitza (relativament) més en serveis i la primera corona en indústria.

A continuació, el Gràfic 3.9 confronta l'especialització productiva de l'AMB menys Barcelona (o primera corona) i la RMB menys l'AMB (o segona corona), respecte Catalunya. En aquest gràfic, el núvol de punts se situa en el centre del gràfic i dibuixa una diagonal amb pendent lleugerament positiva. Aquest fet indica que les diferències entre aquests dos àmbits no són tan marcades com en els casos anteriors. No obstant això, a partir de la distribució de punts es pot concloure que la primera corona està relativament més especialitzada en serveis i la segona corona en indústria.

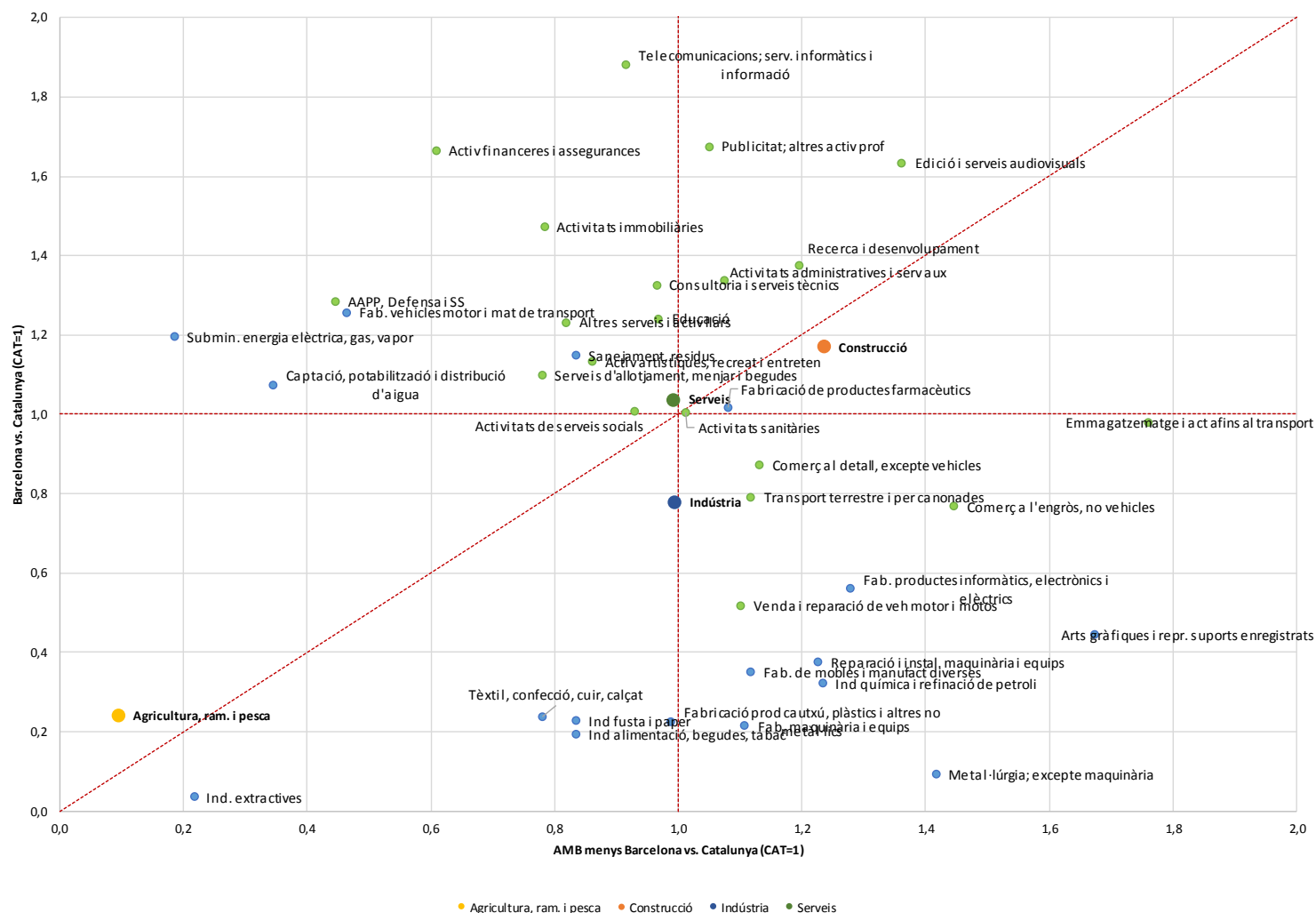
En resum, cal entendre el territori dels municipis de l'AMB, des del punt de vista econòmic, com una part d'un sistema econòmic més gran, d'abast regional (RMB) i provincial, en el que es dona una especialització funcional: al centre de l'àrea metropolitana s'hi concentra una sèrie d'activitats de serveis competitiu que donen servei a les activitats industrials situades al territori de l'AMB, però també més enllà d'aquest àmbit, les quals també es beneficien de les activitats de serveis situades al centre de la metròpoli.

Gràfic 3.7. Especialització productiva de Barcelona i la RMB menys Barcelona respecte a Catalunya, treballadors/es RGSS; 2016

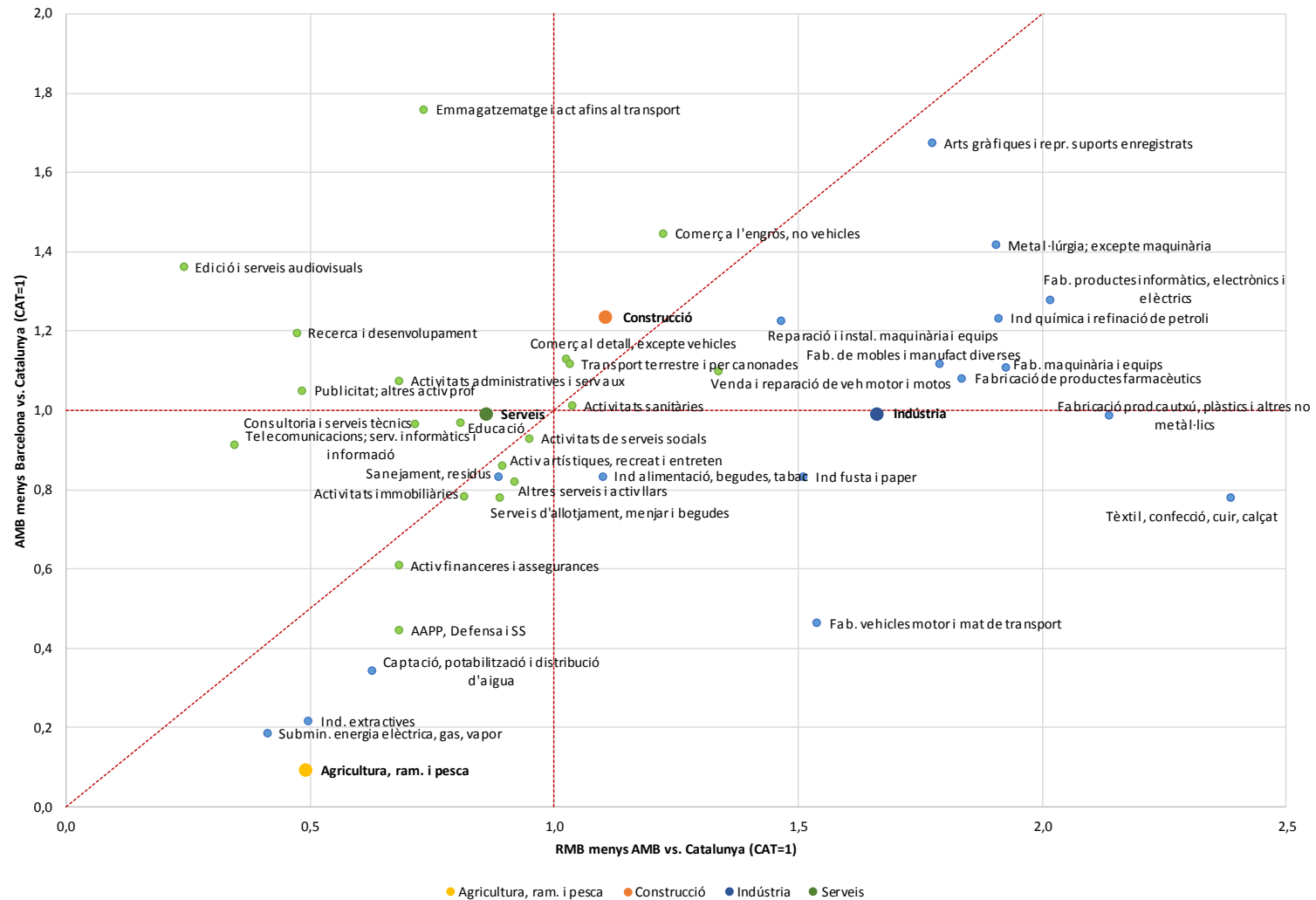
Font: IERMB a partir de *Ministerio de Empleo y Seguridad Social*.

Gràfic 3.8. Especialització productiva de Barcelona i l'AMB menys Barcelona respecte a Catalunya, treballadors/es RGSS; 2016

Font: IERMB a partir de *Ministerio de Empleo y Seguridad Social*.

Gràfic 3.9. Especialització productiva de l'AMB menys Barcelona i la RMB menys l'AMB respecte a Catalunya, treballadors/es RGSS; 2016

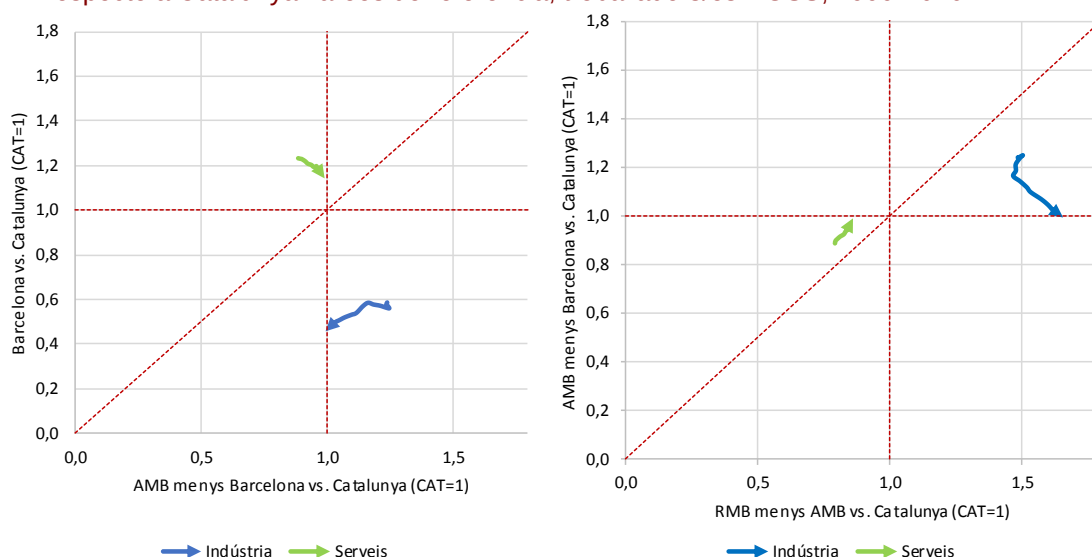

Per tal de copsar la dinàmica de l'activitat econòmica i l'ocupació als territoris estudiats, a continuació es mostra l'evolució de l'especialització sectorial en els diferents territoris considerats durant el període 1999-2016 per als grans agregats d'indústria i de serveis.

Com s'observa en el Gràfic 3.10, el municipi de Barcelona ha perdut especialització en serveis i indústria respecte al conjunt de Catalunya. A l'AMB menys Barcelona, respecte Catalunya, ha augmentat l'especialització en serveis mentre l'especialització en indústria ha disminuït, acostant-se al valor mitjà per al conjunt de Catalunya.

Pel que fa a l'evolució de l'especialització relativa entre les dues corones, és a dir, a l'AMB menys Barcelona i la RMB menys l'AMB, s'observa una evolució diferent. L'especialització en serveis augmenta de forma similar en els dos territoris i s'acosta al valor mitjà per al conjunt de Catalunya mentre l'especialització en indústria augmenta en la segona corona i disminueix en la primera corona.

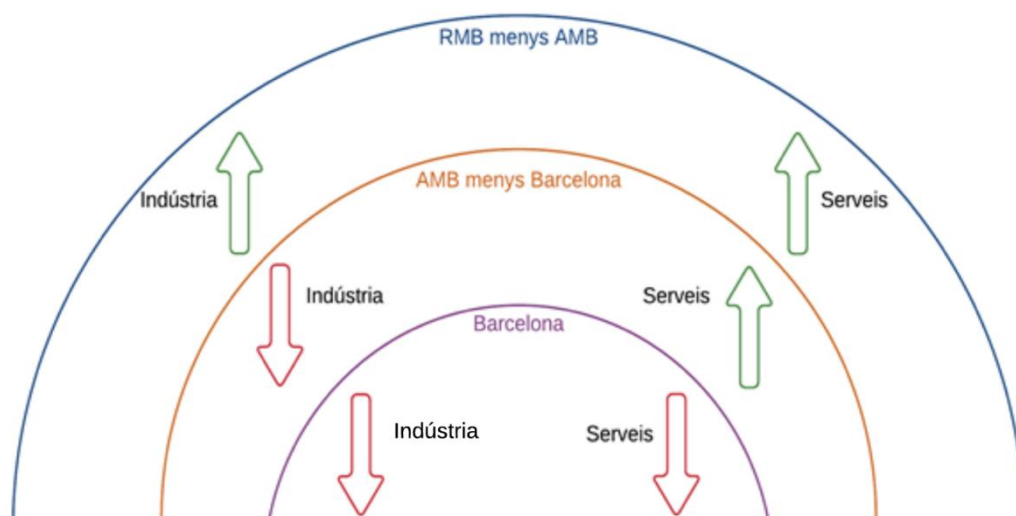
Gràfic 3.10. Especialització productiva de Barcelona, l'AMB menys Barcelona i la RMB menys l'AMB respecte a Catalunya i àrees de referència, treballadors/es RGSS; 1999-2016

Font: IERMB a partir de *Ministerio de Empleo y Seguridad Social*.

En termes generals i a mode de resum, la Figura 3.4 mostra les principals tendències pel que fa a l'especialització sectorial de les diferents àrees de la regió metropolitana. El municipi de Barcelona ha perdut especialització relativa tant en indústries manufactureres com en serveis. De manera simultània, el seu entorn més proper ha guanyat especialització relativa en aquests sectors, respecte el conjunt de Catalunya. Aquest intercanvi de la importància relativa dels sectors industrials i de serveis entre el municipi de Barcelona i els altres àmbits no ha estat homogeni: l'AMB menys Barcelona s'ha especialitzat relativament en serveis mentre que la RMB menys l'AMB ha guanyat pes tant en la indústria com en els serveis.

Figura 3.4. Variació de l'especialització relativa en relació al conjunt de Catalunya, 2009-2016

Font: IERMB a partir de *Ministerio de Empleo y Seguridad Social*.

La Taula 3.1 mostra el detall de les activitats amb un major dinamisme pel que fa a l'especialització relativa de les dues corones de la RMB en un període més recent. En concret, la construcció d'aquesta taula parteix de la identificació dels sectors que han experimentat una major evolució entre els anys 2009 i 2015¹².

Respecte les manufactures, destaca l'augment de l'especialització relativa, en tot el conjunt de la RMB, d'activitats com *sanejament i residus; indústries químiques i refinació de petroli i reparació i instal·lació de maquinària i equips*. En tot un conjunt de sectors dedicats a la fabricació de productes diversos (farmacèutics, mobles, plàstics i arts gràfiques), en canvi, es produeix un "intercanvi" d'especialització relativa entre la primera corona, que en perd, i la segona corona, que en guanya.

Pel que fa a activitats concretes del sector serveis, l'*emmagatzematge i activitats afins al transport* guanyen pes en tot el conjunt de la RMB. D'una altra banda, les *activitats financeres i assegurances* guanyen presència al conjunt de l'AMB mentre en perden a l'arc exterior de la RMB

¹² Degut al canvi en la classificació d'activitats econòmiques (CNAE) que es va produir l'any 2009 no és possible obtenir una sèrie temporal homogènia per als sectors econòmics desagregats per a períodes anteriors i fer-la comparable amb les dades més actuals, com sí hem pogut fer amb el cas agregat per la Indústria i els Serveis.

Taula 3.1. Sectors amb més variació en l'especialització productiva respecte Catalunya, 2009-2015

AMB menys Barcelona			
Activitats industrials		Activitats de serveis	
Augmenta l'especialització	Disminueix l'especialització	Augmenta l'especialització	Disminueix l'especialització
Fabricació de productes informàtics, electrònics i òptics Indústries químiques i refinació de petroli Reparació i instal·lació de maquinària i equips Sanejament, residus	Fabricació de vehicles de motor i material de transport Fabricació de mobles i manufactures diverses Arts gràfiques i reproducció en suports enregistrats Fabricació de productes de cautxú, plàstic i altres no metàl·lics Fabricació de productes farmacèutics	Edició i serveis audiovisuals Publicitat; altres activitats professionals Emmagatzematge i activitats afins al transport; activitat postal Activitats immobiliàries Activitats financeres i assegurances Consultoria i serveis tècnics Recerca i desenvolupament	
RMB menys AMB			
Activitats industrials		Activitats de serveis	
Augmenta l'especialització	Disminueix l'especialització	Augmenta l'especialització	Disminueix l'especialització
Sanejament, residus Indústries químiques i refinació de petroli Reparació i instal·lació de maquinària i equips Fabricació de mobles i manufactures diverses Arts gràfiques i reproducció de suports enregistrats Fabricació de productes de cautxú, plàstics i altres no metàl·lics Subministrament d'energia elèctrica, gas, vapor	Fabricació de vehicles de motor i material de transport	Emmagatzematge i activitats afins al transport; activitat postal Telecomunicacions; serveis informàtics i d'informació	Activitats financeres i assegurances

Font: IERMB a partir de *Ministerio de Empleo y Seguridad Social*.

Altres activitats rellevants dins el sector serveis són la *recerca i desenvolupament*; l'*edició i serveis audiovisuals*; *consultoria i serveis tècnics* i la *publicitat i altres activitats professionals*. En aquests sectors l'especialització de l'AMB menys Barcelona respecte Catalunya augmenta, mentre es manté gairebé sense variacions a la RMB menys l'AMB.

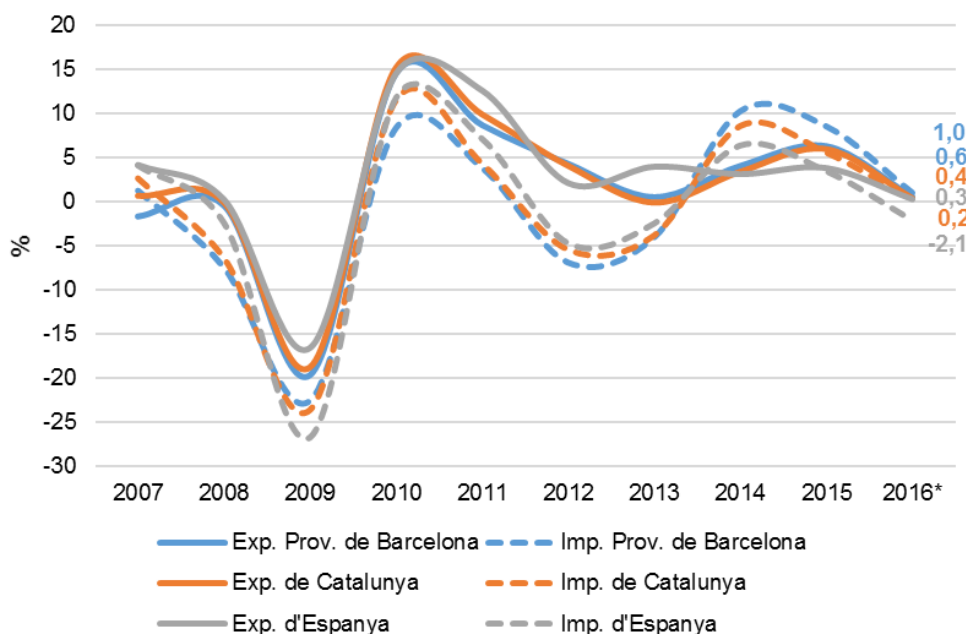
Per tant, a partir del que es desprèn d'aquesta anàlisi es pot esperar una intensificació d'aquestes tendències que portarien a una major terciarització en l'AMB, i especialment del seu nucli central, expulsant les activitats industrials cap a l'àmbit més extern de la RMB. En l'àmbit extern de la RMB es configura un paisatge industrial divers, amb activitats d'alt valor afegit i també activitats més tradicionals.

Pel que fa als serveis és important destacar com activitats d'alt valor afegit i que tradicionalment s'han vinculat a entorns eminentment urbans i centrals s'expandeixen cap a l'àmbit extern de l'AMB, mentre perden pes relatiu en el municipi de Barcelona.

3.5 Evolució del pes de les exportacions de Catalunya i la província de Barcelona sobre el total de la UE-15 i el total mundial

L'evolució de les exportacions de béns i serveis és un bon indicador per mesurar la competitivitat d'un territori. La competitivitat consisteix en la capacitat de guanyar mercat, és a dir, a augmentar quota de comerç. Aquesta pot augmentar a través de diversos factors: millores en la qualitat del producte (les innovacions permeten crear nous productes i les millores en el disseny ajuden a diferenciar els productes), percepció positiva de la marca (la publicitat influeix en popularitzar marques), disminucions de costos (l'organització de la producció determina dimensions que poden incidir en la reducció de costos). Pel que fa a l'evolució de la taxa de variació de les exportacions de Barcelona, durant el període 2007-2016 s'ha mantingut gairebé sempre positiva, exceptuant el període 2009-2010 que va estar marcat per la gran recessió que va afectar al conjunt de les economies del planeta, amb una forta contracció i posterior recuperació en els fluxos de comerç internacional. Les importacions (que també es van veure fortament afectades per la gran recessió), en canvi tenen un comportament més irregular i inestable, tant positiu com negatiu (vegeu el Gràfic 3.11). Tot i aquestes fluctuacions és interessant constatar que les exportacions de l'any 2012 en euros constants ja van superar els valors de les exportacions abans de l'inici de la crisi l'any 2007, i en l'actualitat, per l'any 2016, s'enfilen per sobre dels 51.000 milions d'euros. En canvi, les importacions, encara no han aconseguit superar l'any 2016 (64.937 milions d'euros) els valors previs de l'any 2007 (74.459 milions d'euros constants).

Gràfic 3.11. Exportacions i importacions de la província de Barcelona, Catalunya i Espanya, variació interanual en termes reals, en %; 2007-2016.

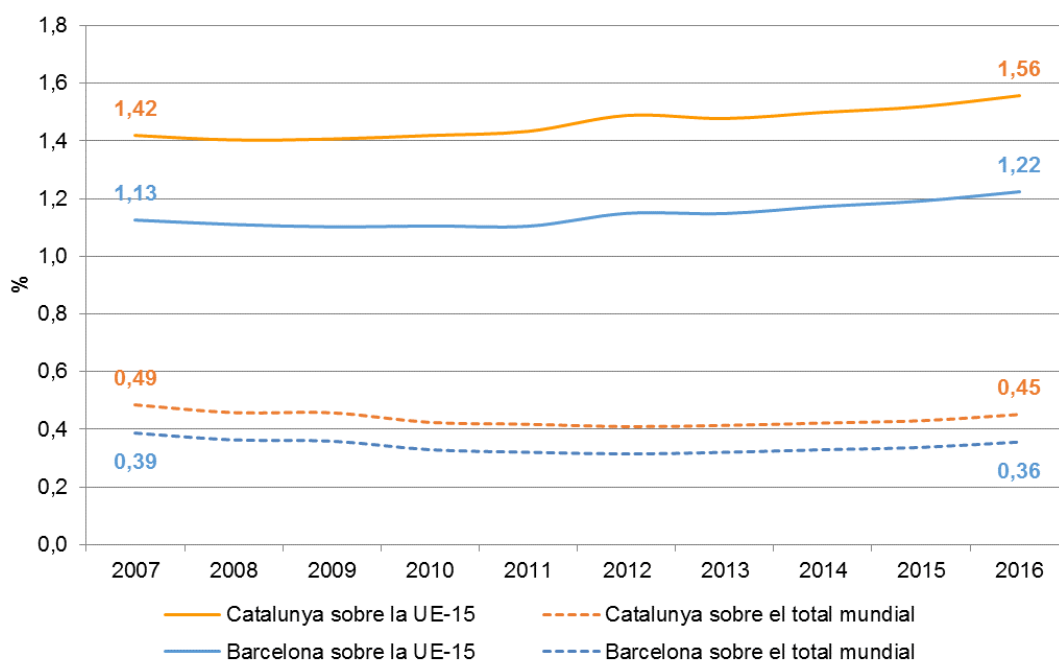
*Dades provisionals.

Nota: S'ha actualitzat el valor de les exportacions i les importacions a preus de l'any 2016. Aquesta actualització s'ha realitzat a partir del creixement de l'IPC d'Espanya entre l'any 2016 i cadascun dels anys.

Font: IERMB a partir de l'AEAT.

En el cas de la província de Barcelona, tot i la crisi econòmica, ha guanyat competitivitat internacional gràcies al bon comportament de les exportacions, i, per tant, mostra un comportament diferencial respecte la resta d'Europa i del món. Concretament, la quota de mercat o en altres paraules, el pes de les exportacions sobre el total de la UE-15, ha augmentat progressivament fins a l'1,56% l'any 2016. En canvi, el pes de les exportacions de la província sobre el total mundial s'ha reduït fins al 0,36% l'any 2016, tot i que els últims anys ha experimentat una millora (vegeu el Gràfic 3.12).

Gràfic 3.12. Pes de les exportacions Catalunya i la província de Barcelona sobre el total UE-15 i total mundial, en %; 2007-2016.

Font: IERMB a partir de l'OMC, Statistics database; l'AEAT per a les exportacions catalanes de 2007 a 2016, i Eurostat.

Un punt destacable de les exportacions de la província de Barcelona és el pes important de sectors molt competitiu i tecnològic. Aquests sectors són principalment tres: la *fabricació de vehicles de motor*, la *indústria química* i els *productes farmacèutics*. Es tracta de sectors en que les economies d'escala són importants i s'assoleixen no només en grans establiments (que són pocs en el cas de Barcelona) sinó gràcies al teixit de pimes industrials i de serveis existents al territori.

L'any 2016 a més d'aquests tres sectors, que representen gairebé el 45% de les exportacions totals, la província de Barcelona presenta una gran diversitat exportadora: indústria alimentària, maquinària, peces de vestir, materials i equips elèctrics, matèries plàstiques i producte metàl·lics entre altres (vegeu la Taula 3.2). Respecte l'any 2007 (vegeu Taula 3.3), moment previ a la crisi econòmica, s'han produït alguns canvis, sobretot pel que fa a la posició que ocupen els deu principals sectors. Si bé els *Vehicles de motor* i les *Indústries químiques* ja eren els dos primers

sectors quant a volum d'exportació, els *Productes informàtics, electrònics i òptics*, que l'any 2007 ocupaven la tercera posició, desapareixen de la llista dels 10 primers sectors l'any 2016. En canvi, tant els *Productes farmacèutics* com la *Indústria alimentària*, que ocupaven respectivament la cinquena i setena posició abans de la crisi, s'enfilen fins a la tercera i quarta posició. Finalment destacar que s'ha reincorporat a la llista de les 10 activitats més exportadores el sector de la *Confecció de peces de vestir*.

Taula 3.2 Primeres 10 activitats exportadores de la província de Barcelona, per sector d'activitat econòmica, en milions d'euros i en % sobre el total; 2016.

Activitat	Import	%
Fabricació de vehicles de motor, remolcs i semiremolcs	11.300	22,0
Indústries químiques	6.906	13,5
Fabricació de productes farmacèutics	4.427	8,6
Indústries de productes alimentaris	3.738	7,3
Fabricació de maquinària i equips ncaa	3.361	6,6
Confecció de peces de vestir	2.952	5,8
Fabricació de materials i equips elèctrics	2.337	4,6
Fabricació de productes de cautxú i matèries plàstiques	1.786	3,5
Metal·lúrgia; fabricació de productes bàsics de ferro, acer i ferroaliatges	1.693	3,3
Fabricació de productes metàl·lics, excepte maquinària i equips	1.682	3,3
Resta de sectors	11.099	21,6
Total Exportacions	51.282	100,0

Font: IERMB a partir de l'AEAT.

Taula 3.3. Primeres 10 activitats exportadores de la província de Barcelona, per sector d'activitat econòmica, en milions d'euros i en % sobre el total; 2007.

Activitat	Import	%
Fabricació de vehicles de motor, remolcs i semiremolcs	9.079	23,0
Indústries químiques	4.776	12,1
Fabricació de productes informàtics, electrònics i òptics	3.406	8,6
Fabricació de maquinària i equips ncaa	2.957	7,5
Fabricació de productes farmacèutics	2.512	6,4
Fabricació de materials i equips elèctrics	2.149	5,4
Indústries de productes alimentaris	1.838	4,7
Fabricació de productes de cautxú i matèries plàstiques	1.762	4,5
Metal·lúrgia; fabricació de productes bàsics de ferro, acer i ferroaliatges	1.280	3,2
Fabricació de productes metàl·lics, excepte maquinària i equips	1.263	3,2
Resta de sectors	8.415	21,3
Total Exportacions	39.434	100,0

Font: IERMB a partir de l'AEAT.

4 Mercat de treball

L'objectiu d'aquest capítol és valorar com l'impacte de la crisi econòmica ha afectat les principals magnituds del mercat de treball de la metròpoli de Barcelona. En aquest cas s'analitza el mercat de treball de la província de Barcelona perquè és l'àmbit on la disponibilitat de dades permet fer l'anàlisi més proper a l'àmbit d'interès de l'estudi, que és la metròpoli de Barcelona. Concretament, es vol observar quins són els col·lectius més afectats per la crisi fent èmfasi especialment en la població jove i la població estrangera. Es posa l'atenció en els joves perquè, en general, es caracteritzen per tenir més dificultats a l'hora de trobar feina a causa, entre altres factors, per la seva manca d'experiència laboral. I quan aconsegueixen accedir al mercat de treball ho fan en sectors econòmics i condicions laborals (temporalitat, parcialitat, sous baixos) més sensibles a les crisis econòmiques. També cal posar el focus sobre la població estrangera que, com en el cas dels joves, també tenen dificultats per accedir al mercat de treball. En aquest cas, a més de la manca d'experiència també han de superar les traves legals, culturals i socials per aconseguir entrar i progressar al mercat de treball. Un altre dels objectius del capítol és analitzar l'existència d'una dualitat en el mercat de treball, és a dir, la distinció entre treballadors/ores *insiders* (amb contracte indefinit i protegits contra l'acomiadament per indemnitzacions) i *outsiders* (amb contracte temporal i escassa protecció contra l'acomiadament). En aquest cas, també cal observar com els col·lectius més sensibles a la crisi econòmica (joves i estrangers) hi han reaccionat. Finalment, no es podria completar l'anàlisi de l'impacte de la crisi en el mercat de treball sense estudiar la relació entre el nivell d'estudis i el seu efecte en una major ocupabilitat i una menor probabilitat d'estar aturat.

Per respondre aquestes preguntes el capítol es divideix en cinc apartats: en primer lloc es presenten les principals magnituds referides a la producció, l'ocupació i l'atur de Catalunya i els seu entorn més proper (apartat 5.1), en segon i tercer lloc s'analitza per la província de Barcelona quin ha estat l'efecte de la crisi econòmica en els dos col·lectius que més l'han notat: la població jove (apartat 5.2) i la població estrangera (apartat 5.3). A continuació s'estudia la dualitat del mercat de treball (apartat 5.4) i com aquesta ha afectat de forma diferent als treballadors/ores segons l'edat i la nacionalitat. Finalment (apartat 5.5), s'observa la relació que hi ha entre el nivell d'estudis i el seu efecte en el mercat de treball, tant d'ocupats/ades com d'aturats/ades.

4.1 Activitat productiva, ocupació i atur

L'economia catalana ha registrat l'any 2016 el major creixement des de l'any 2007, just abans de l'inici de la crisi. Concretament, la taxa de creixement del PIB real de l'economia catalana ha crescut el 3,5% i a més, el ritme de creixement s'ha anat accelerant progressivament des de l'any 2014. Aquesta evolució positiva també s'ha donat al conjunt d'Espanya, on el creixement s'ha

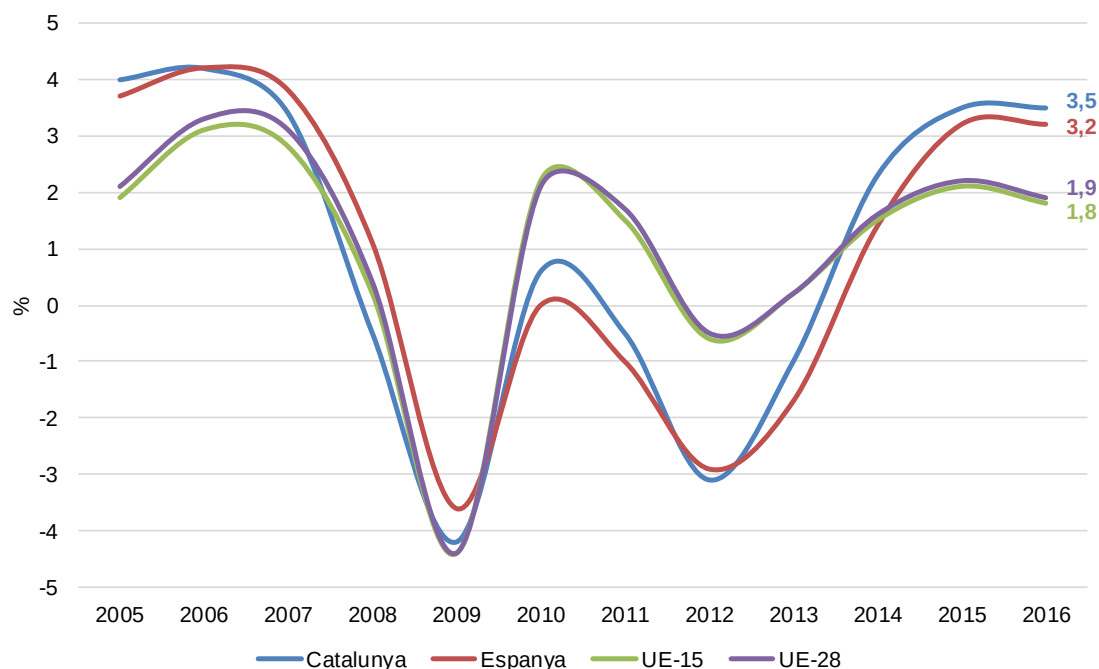
situat en el 3,2% en el conjunt de l'any 2016. Tant l'economia catalana, com l'espanyola, han mostrat des del 2014 un major dinamisme que el conjunt de la UE-28 o la UE-15, que registren uns valors sistemàticament més baixos (1,9% i 1,8% respectivament). Aquest comportament difereix, tal com es pot veure en el Gràfic 4.1, amb la segona recessió iniciada l'any 2012. En aquell cas la crisi va tenir un impacte més gran en l'economia espanyola i catalana (caiguda del PIB del 2,9% i el 3,1%, respectivament) que en el conjunt de la UE-28 (-0,5%) i la UE-15 (-0,6).

Pel que fa al PIB *per càpita* en PPS¹³ cal destacar que, mentre la UE-28 i la UE-15 es recuperen ràpidament de la recessió i tornen a créixer a partir de 2010 de tal forma que el 2015 ja superen els valors anteriors a la crisi, en el cas d'Espanya, Catalunya i la província de Barcelona, la recuperació és més lenta. Les últimes dades mostren que el PIB per càpita de Catalunya ha superat ja els valors de 2009, si bé amb un marge molt reduït i encara no assoleix els valors màxims de l'any 2007. En el cas d'Espanya la recuperació és més lenta, no ha recuperat els valors previs a la crisi econòmica i encara està lluny dels valors màxims del l'any 2007 (vegeu la Taula 4.1).

Si s'expressa el PIB *per càpita* com un índex, prenent com a referència el valor de la UE-28, es pot observar que, a conseqüència de la crisi, Catalunya ha vist disminuir el PIB *per càpita* en relació amb la UE-28 fins arribar al seu mínim l'any 2013. A partir del 2014 s'ha iniciat una petita recuperació que s'ha mantingut durant el 2015. En tot cas, encara està lluny d'igualar els nivells de PIB *per càpita* anteriors a la crisi econòmica. En el cas d'Espanya l'evolució és la mateixa que la de Catalunya amb la diferència que per l'any 2015 el PIB per càpita se situa 10 punts per sota de la mitjana de la UE-28 mentre que Catalunya està 7 punts per sobre (vegeu el Gràfic 4.2).

¹³ El PIB expressat en estàndard de poder de compra (en anglès *purchasing power standards*, PPS) transforma les dades en agregats de volum comparables, cosa que permet fer comparacions entre països per a un any determinat i també, encara que d'una manera no perfecta, limitada a pocs anys, permet fer comparacions al llarg del temps.

Gràfic 4.1. Taxa de creixement real del PIB, percentatge de variació en volum; 2005-2016

Nota: Base 2010

Font: Idescat i Eurostat.

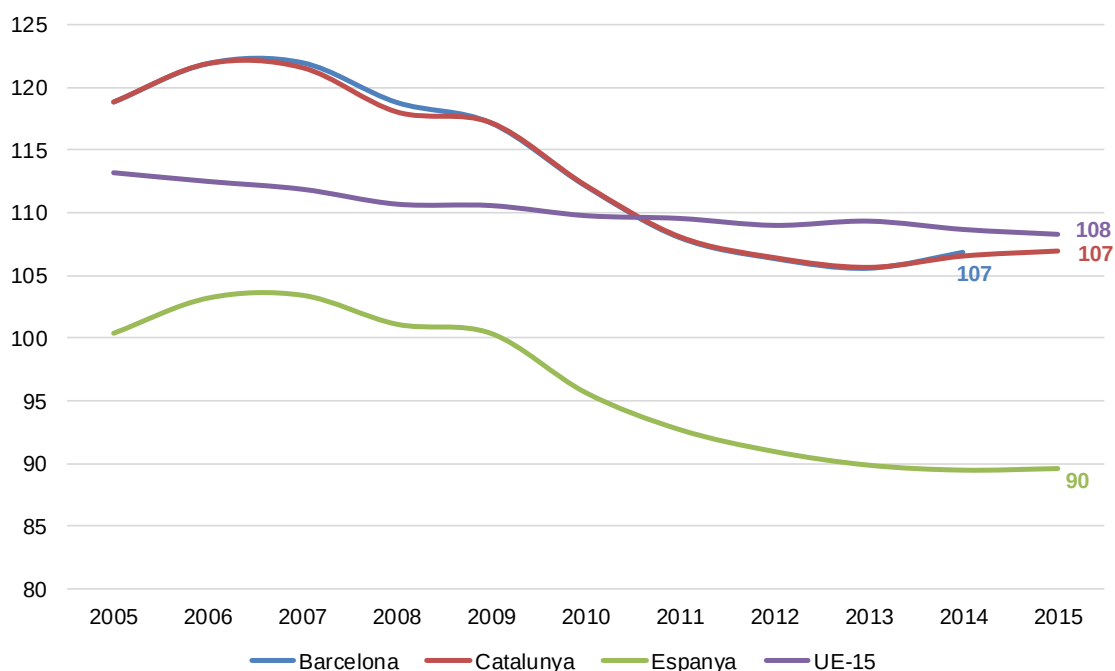
Taula 4.1. PIB a Barcelona, Catalunya, Espanya, la UE-15 i la UE-28 en estàndard de poder de compra (PPS), en euros per habitant; 2005-2015

Any	Barcelona	Catalunya	Espanya	UE-15	UE-28
2005	27.800	27.800	23.500	26.500	23.400
2006	30.100	30.100	25.500	27.800	24.700
2007	31.700	31.600	26.900	29.100	26.000
2008	31.000	30.800	26.400	28.900	26.100
2009	28.700	28.700	24.600	27.100	24.500
2010	28.600	28.600	24.400	28.000	25.500
2011	28.200	28.200	24.200	28.600	26.100
2012	28.300	28.300	24.200	29.000	26.600
2013	28.200	28.200	24.000	29.200	26.700
2014	29.500	29.400	24.700	30.000	27.600
2015	N.D.	30.900	25.900	31.300	28.900

Nota: Base 2010

Font: Eurostat

Gràfic 4.2. PIB en estàndard de poder de compra (PPS) per habitant, en percentatge de la UE-28 (UE-28=100); 2005-2015

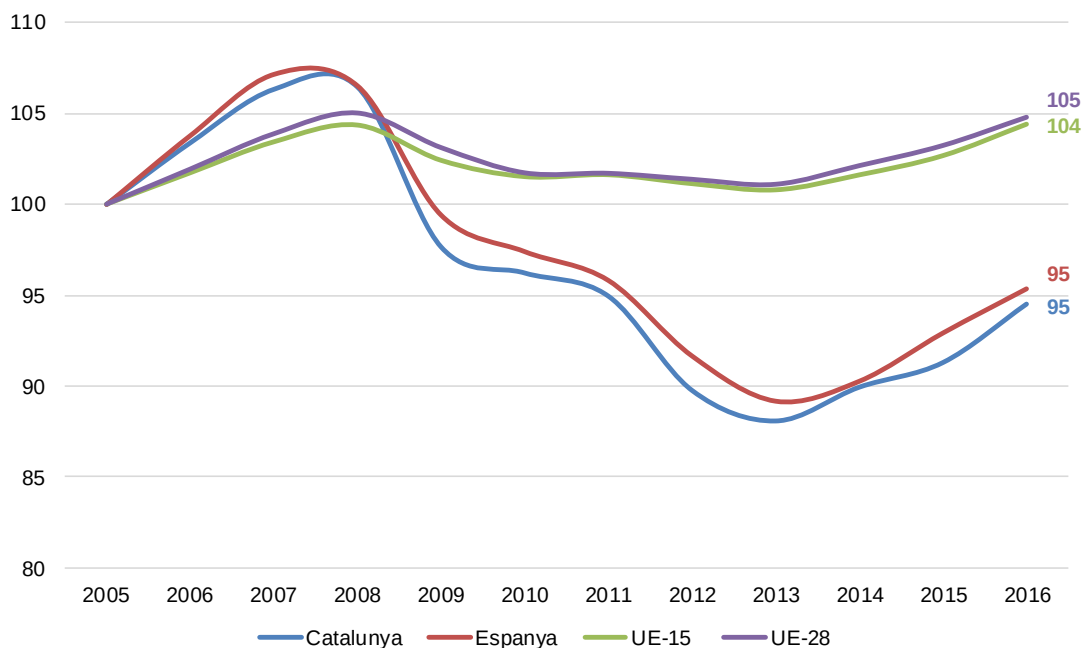
Nota: Base 2010

Font: Idescat i Eurostat.

La crisi econòmica iniciada l'any 2008 ha significat la destrucció a gran escala de nombrosos llocs de treball si bé la millora de l'activitat econòmica dels últims anys ha permès iniciar la recuperació del mercat de treball. La continua creació d'ocupació des del 2014 ha fet que els nivells d'ocupació de la UE-15 i la UE-27 se situïn al mateix nivell que abans de començar la crisi. En canvi, en el cas de Catalunya i Espanya, tot i que la millora de l'ocupació ha estat lleugerament més intensa que la resta d'Europa, el nivell d'ocupació encara no ha arribat als nivells previs a la crisi econòmica (vegeu Gràfic 4.3).

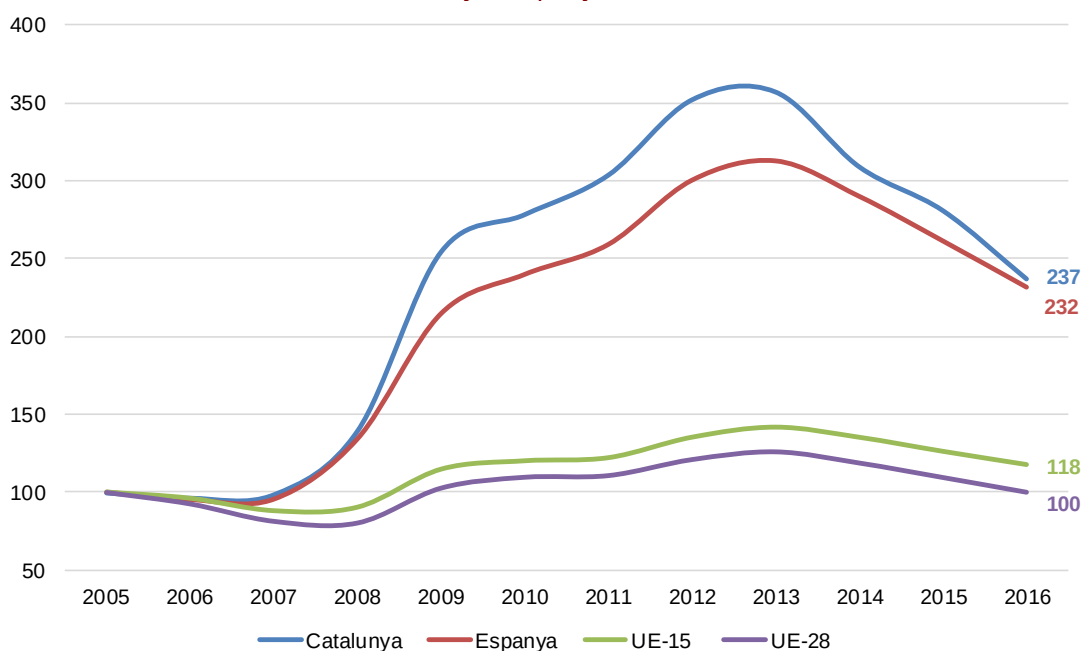
Pel que fa a l'atur, la gran recessió va provocar un elevat increment de la població aturada en pocs anys fins arribar al màxim durant el 2013. La millora de la situació econòmica des del 2014 ha fet disminuir el nombre d'aturats però els nivells tan elevats als que es va arribar farà que es necessitin encara molts anys amb creixement econòmic per disminuir-los. En el cas de Catalunya i Espanya, la millora ha estat important però el 2016 el nivell d'atur és un 137% i un 132% superior, respectivament, al que hi havia l'any 2005. La situació de la UE-15 i la UE-28 és significativament més positiva, ja que els augments d'atur no van ser tant elevats com el cas d'Espanya i Catalunya. La UE-28 el 2016 té un nivell d'atur equivalent al de l'any 2005, mentre que la UE-15 encara és un 18% superior al del 2005 (vegeu Gràfic 4.4).

Gràfic 4.3. Població ocupada de Catalunya, Espanya, UE-15 i UE-28, 2005=100; 2005-2016

Font: Labour Force Survey, Eurostat.

Gràfic 4.4. Població aturada de Catalunya, Espanya, UE-15 i UE-28, 2005=100; 2005-2016

Font: Labour Force Survey, Eurostat.

4.2 Efectes de la crisi en la població jove

La crisi econòmica, com ja s'ha comentat anteriorment, ha significat la pèrdua de molts llocs de treball a la major part de la UE, així com a Espanya i Catalunya, donant lloc a una reducció substancial de les taxes d'ocupació i a un fort augment de l'atur. Però de tots els segments de població, un dels més afectats per l'impacte de la crisi ha estat la població jove.

La transició dels joves de l'escola al món laboral és un repte molt important que sovint s'acaba manifestant en taxes d'ocupació relativament baixes, i altes taxes d'atur. Els joves, en general, es caracteritzen per tenir més dificultats per trobar feina ja que la seva experiència laboral és limitada, sovint són contractats a través de contractes temporals o a temps parcial i que es descarten fàcilment si l'economia entra en recessió. A més, en molts països, els treballadors joves tendeixen a concentrar-se en sectors econòmics més exposats a les fluctuacions del cicle econòmic com la construcció i l'hostaleria (Comissió Europea, 2016).

Si l'entrada de la població jove al mercat de treball no és senzilla, un context de crisi encara ho dificulta més. A més, experimentar l'atur al començament de la carrera pot tenir conseqüències negatives a llarg termini: tendeix a augmentar la probabilitat d'estar desocupats en el futur i que tinguin uns guanys potencials més baixos. És l'anomenat "efecte de cicatrització" (Comissió Europea, 2016). Aquells que tenen la mala sort de fer la transició de l'educació a la feina durant una etapa de crisi i experimenten un període de desocupació, poden esperar de mitjana més dificultats d'estar ocupats al llarg de la seva vida laboral futura. A més, rebran uns guanys salarials més baixos que aquells que comencen la seva carrera laboral en èpoques més favorables (Fondeville i Ward, 2014). L'efecte de cicatrització persisteix durant diversos anys si bé, pel que fa a la probabilitat d'estar desocupat, aquest efecte advers tendeix a desaparèixer en un termini de 2-3 anys. Per altra banda, en el cas dels guanys futurs, la durada del temps en què les persones experimenten salaris més baixos que aquelles amb característiques similars que van començar la seva carrera laboral en circumstàncies més favorables, acostuma a ser molt més llarg, al voltant de 10 anys. La durada d'aquests efectes varia segons el nivell d'educació (si és més alt, menor és l'efecte) i de si els períodes de desocupació s'experimenten amb regularitat durant tota la vida laboral de la persona.

A més dels seus efectes sobre la probabilitat d'estar ocupats i sobre els guanys a llarg termini, els episodis de crisi econòmica també tenen conseqüències potencialment perjudicials respecte el risc de pobresa, les possibilitats d'exclusió social dels joves, així com la seva salut física i mental, que pot conduir a una major incidència de suïcidis (Fondeville i Ward, 2014).

Per tots aquests motius, cal analitzar quin ha estat l'efecte de la crisi econòmica en la població més jove i les dades de l'EPA són una de les millors opcions disponibles. En els següents apartats, i a partir d'aquesta font, s'ha estudiat per la província de Barcelona l'evolució de la

població ocupada segmentada en 5 grups d'edat, així com la taxa d'ocupació. També s'ha analitzat l'evolució de la població aturada per grups d'edat i la seva diferent taxa d'atur.

4.2.1 Població ocupada per grups d'edat

La província de Barcelona ha experimentat una forta caiguda de l'ocupació des del segon trimestre de l'any 2008, quan va assolir el seu màxim (2.699.686 treballadors/ores), fins al seu mínim el segon trimestre de 2013 (2.149.361 treballadors/ores). Des d'aleshores l'ocupació s'ha començat a recuperar fins arribar als 2.388.299 treballadors/ores el quart trimestre de 2016. Tot i aquest creixement de l'ocupació encara no ha recuperat els nivells previs a la crisi econòmica (vegeu Gràfic 4.5).

Gràfic 4.5. Població ocupada a la província de Barcelona, 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

La crisi econòmica ha fet disminuir la població ocupada de la província de Barcelona però aquest impacte s'ha repartit de manera desigual entre els diferents grups d'edat. Els efectes de la crisi s'han concentrat en la població jove (16 a 24 anys) i en la de 25 a 34 anys mentre que en la resta de grups d'edat la població ocupada s'ha mantingut o fins i tot ha augmentat. Cal tenir en compte que en aquest període de temps (2005-2016) segons les dades del Padró, les cohorts joves han perdut pes respecte al total de població, és a dir, s'ha produït un envelliment significatiu de la població. En concret la de 16 a 24 anys ha passat de l'11% al 10%, mentre la de 25 a 34 anys ha passat del 18% al 12%. En canvi, les altres cohorts de població han experimentat augments de la població.

Concretament, la població ocupada de 16 a 24 anys és la que s'ha vist més afectada, ja que ha perdut gairebé el 50% dels ocupats/ades que tenia l'any 2005 (vegeu Gràfic 4.7). A més, en

termes absoluts, el quart trimestre de 2016 la població de 16 a 24 anys era el grup d'edat amb el menor nombre d'efectius, amb tan sols 132.815 persones (vegeu el Gràfic 4.6).

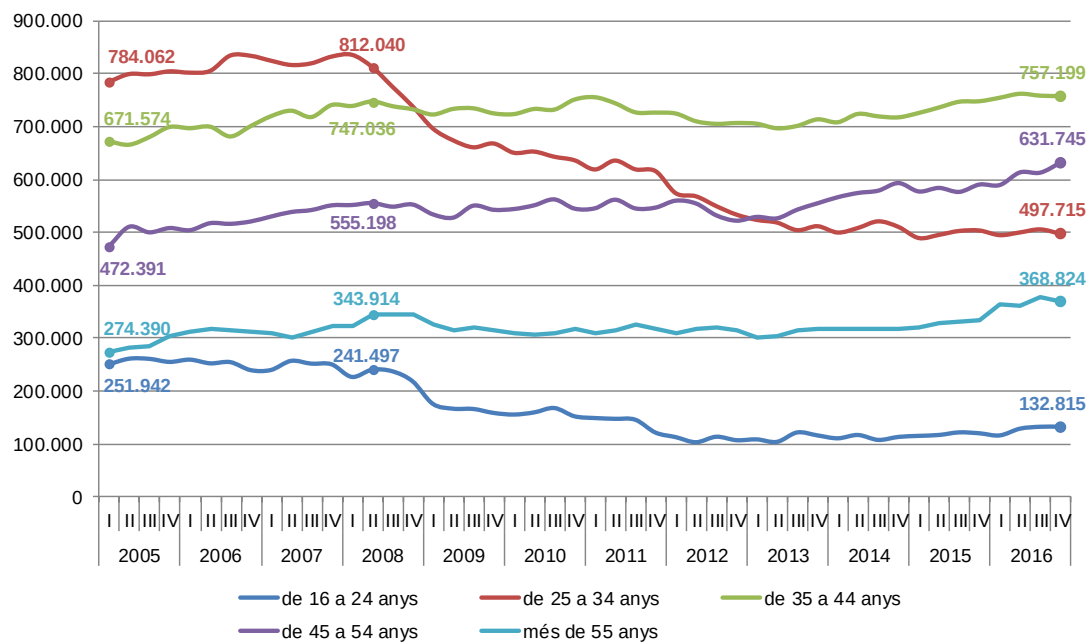
El segon grup d'edat que s'ha vist més afectat per la crisi són els ocupats/ades de 25 a 34 anys (que abans de la crisi econòmica eren el grup amb el major nombre d'ocupats/ades, al voltant de 800.000 persones). Després del fort impacte de la crisi econòmica, l'ocupació ha anat disminuint fins arribar el quart trimestre de 2016 a tan sols 497.715 persones. Això significa que aquest grup d'edat ha perdut gairebé el 40% dels ocupats/ades que hi havia l'any 2005 (vegeu el Gràfic 4.7). Cal tenir en compte que la reducció tan important d'aquests dos grups d'edat s'ha de relacionar amb l'envelliment progressiu experimentat per la població.

El grup d'edat de 35 a 44 anys s'ha vist relativament poc afectat per la crisi econòmica, ja que s'ha mantingut al voltant de les 700.000 persones, però a conseqüència de la caiguda de l'ocupació en el grup d'edat de 25 a 34 anys, el de 35 a 44 anys ha esdevingut el grup amb el major nombre d'ocupats/ades. Concretament, aquest grup d'edat ha assolit el quart trimestre de 2016 les 757.199 persones i si es compara amb el 2005, l'ocupació és un 12,7% superior.

El grup de 45 a 54 anys és el grup d'edat en què més ha augmentat el nombre d'ocupats/ades i a més, ho ha fet durant el període de crisi econòmica. Aquest augment ha fet que el quart trimestre de 2016 el nombre d'ocupats/ades (631.745 persones) sigui el segon grup d'edat en nombre d'efectius. En termes percentuals, aquest augment ha significat que l'ocupació és un 33,7% superior a la del primer trimestre de l'any 2005.

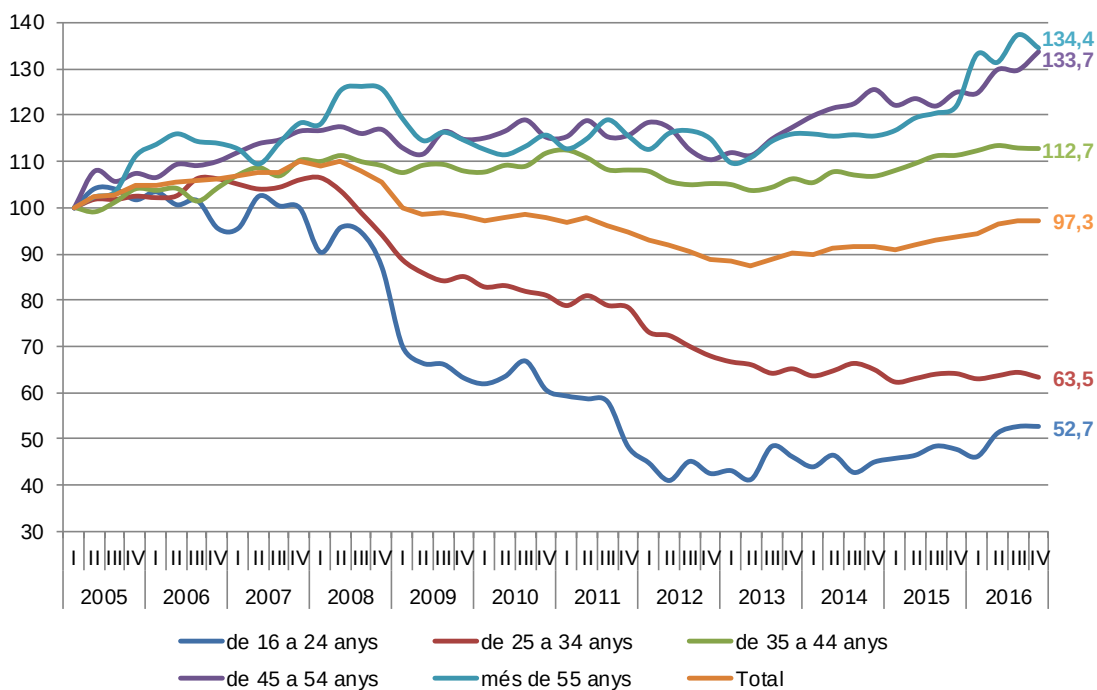
Finalment, el grup d'edat de més de 55 anys també ha augmentat el nombre d'efectius fins als 368.824 ocupats/ades el quart trimestre de 2016. En termes percentuals, el nombre d'ocupats/ades el quart trimestre de 2016 és un 34,4% superior al que hi havia el primer trimestre de 2005.

Gràfic 4.6. Població ocupada per grups d'edat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.7. Població ocupada per grups edats, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

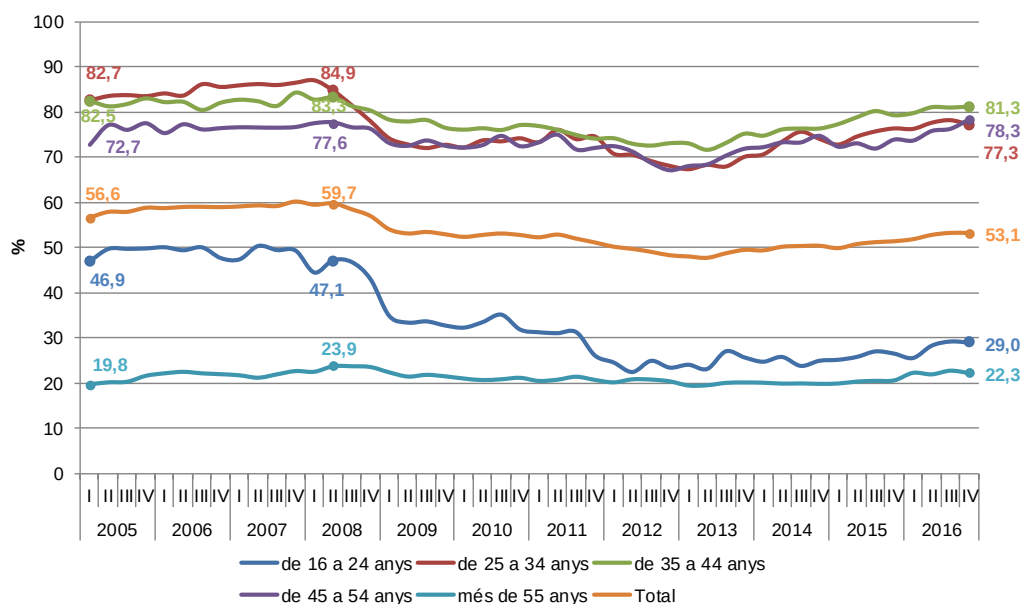
4.2.2 Taxa d'ocupació per grups d'edat

La taxa d'ocupació de la província de Barcelona ha experimentat una forta caiguda i ha passat del 60% l'any 2007 al 53,1% el quart trimestre de 2016. Però el comportament és molt diferent segons el grup d'edat dels ocupats/ades. El joves de 16 a 24 anys són els que s'han vist més afectats/ades per la caiguda de l'ocupació, ja que han passat de taxes d'ocupació properes al 50% abans de la crisi econòmica a taxes d'ocupació al voltant del 25% o inferiors. Tanmateix, gràcies a l'augment de l'ocupació, la taxa d'ocupació s'ha començat a recuperar i el quart trimestre de 2016 ha arribat al 29% (vegeu Gràfic 4.8).

La resta de grups d'edat (de 25 a 34 anys, de 35 a 44 anys i de 45 a 54 anys) tenen un comportament molt diferent ja que la taxa d'ocupació s'ha situat molt per sobre de la dels joves. En els períodes més crítics la taxa d'ocupació d'aquests grups ha disminuït fins assolir valors propers al 70% però amb la recuperació econòmica ha tornat a augmentar i s'ha situat a prop del 80%. Concretament, el quart trimestre de 2016 el grup d'ocupats/ades de 35 a 44 anys presenta la taxa d'ocupació més elevada (81,3%), seguida pel grup dels de 45 a 54 anys amb una taxa d'ocupació del 78,3%. En tots dos casos la taxa d'ocupació s'ha situat a nivells previs a la crisi econòmica. Pel que fa al grup de 25 a 34 anys, aquest presenta una taxa d'ocupació elevada, del 77,3%, però que encara està lluny dels valors anteriors a la crisi econòmica (per sobre del 80%).

Finalment, cal destacar el grup d'edat dels majors de 55 anys, que si bé també s'ha vist afectat per la crisi econòmica, el valor de la seva taxa d'ocupació és significativament baix ja que se situa durant tot el període 2005-2016 al voltant del 20%.

Gràfic 4.8. Taxa ocupació per grups d'edat, província de Barcelona, en %; 2005-2016

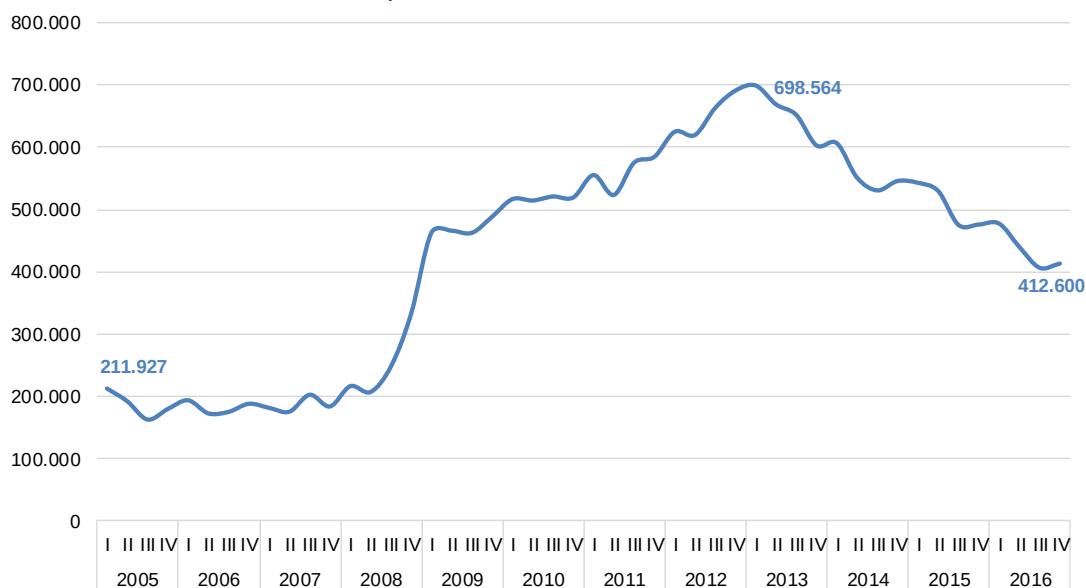

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.2.3 Població aturada per grups d'edat

La província de Barcelona ha experimentat a partir del segon trimestre de l'any 2008 un fort augment de la població aturada. Des l'inici de la crisi l'atur ha anat augmentat fins arribar al seu màxim el primer trimestre de 2013, amb 698.564 aturats/ades. Progressivament, i gràcies a la reactivació econòmica, el nombre d'aturats/ades ha anat disminuint fins assolir el quart trimestre de 2016 les 412.600 persones. Tot i aquesta important disminució de l'atur, la província de Barcelona encara no ha recuperat els nivells previs a la crisi econòmica, quan l'atur s'havia arribat a situar al voltant de les 200.000 persones (vegeu Gràfic 4.9).

Gràfic 4.9. Població aturada a la província de Barcelona, 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

La crisi econòmica ha fet augmentar la població aturada de la província de Barcelona però aquest impacte no s'ha repartit de forma equitativa entre els diferents grups d'edat. Els augments d'atur més grans s'han concentrat especialment en els grups d'edat centrals (de 35 a 44 anys i de 25 a 34 anys) mentre que el grup d'edat més gran, el de més de 55 anys, és el més afectat en termes relatius.

El grup d'edat que s'ha vist més afectat per la crisi són els aturats/ades de 35 a 44 anys i que en els trimestres més crítics de l'any 2013 va arribar als 184.182 aturats/ades (el segon valor més elevat de tots els grups d'edat). Gràcies a la recuperació econòmica, l'atur ha anat disminuint fins arribar el quart trimestre de 2016 a tan sols 112.084 persones (vegeu el Gràfic 4.10). Amb aquesta xifra aquest grup d'edat s'ha convertit en el que té un major nombre d'aturats/ades en valor absolut i, al mateix temps, en un dels que més ha augmentat respecte els aturats/ades que hi havia l'any 2005 (un 179%) (vegeu el Gràfic 4.11).

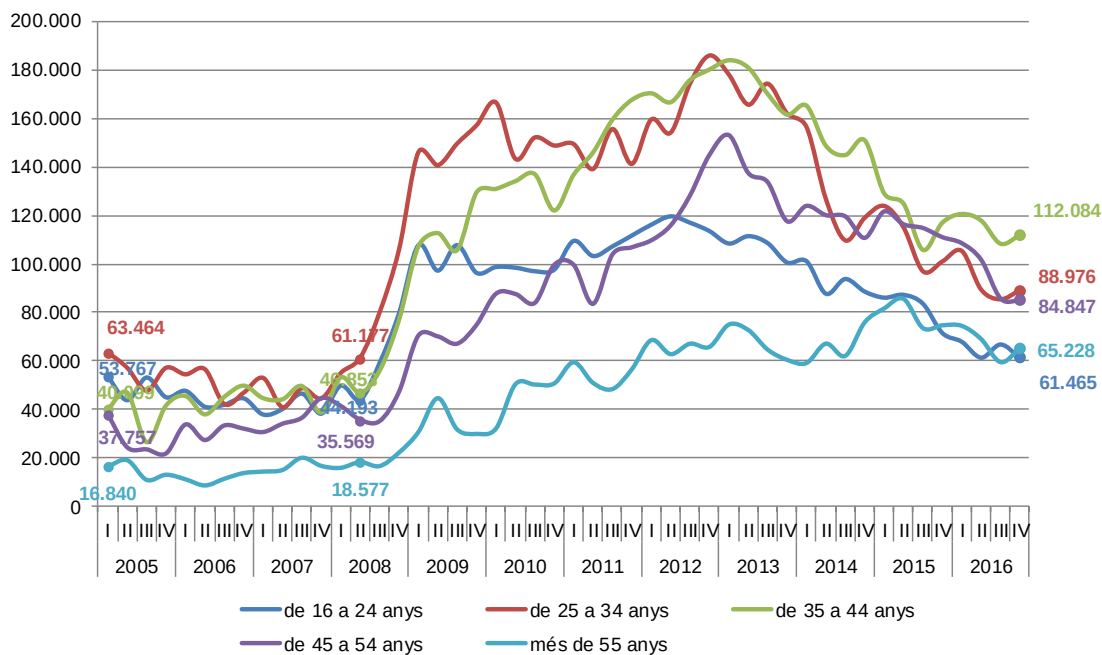
El següent grup d'edat més afectat per la crisi és el grup de 25 a 34 anys i que durant els trimestres més intensos de la gran recessió (el quart trimestre de 2012) va arribar al valor més elevat de tots els grups d'edat (185.609 aturats/ades). Gràcies a la recuperació econòmica el nombre d'aturats/ades ha disminuït fins a situar-se el quart trimestre de 2016 en 88.976 persones, convertint-se en el segon grup d'edat més nombrós. No obstant, cal destacar que en termes percentuals, el nombre d'aturats només és un 40% superior als del primer trimestre de l'any 2005.

El tercer grup d'edat que s'ha vist més afectat per la crisi econòmica és el de 45 a 54 anys que, després de superar els 150.000 aturats/ades en els períodes més crítics de l'any 2013, amb la recuperació econòmica ha assolit els 84.847 aturats/ades el quart trimestre de 2016. Tot i la millora de l'economia, aquesta xifra significa que l'atur és un 124,7% superior al del primer trimestre de l'any 2005.

La població aturada de més de 55 anys durant tot el període 2005-2016 ha estat un dels grups d'edat amb el menor nombre d'aturats/ades, fins arribar el quart trimestre de 2016 a les 61.465 persones. Cal destacar que des d'un punt de vista percentual ha experimentat l'augment més important de tots els grups d'edat, de tal forma que els aturats/ades del quart trimestre de 2016 suposen un 280% més respecte als que tenia l'any 2005 (vegeu Gràfic 4.11).

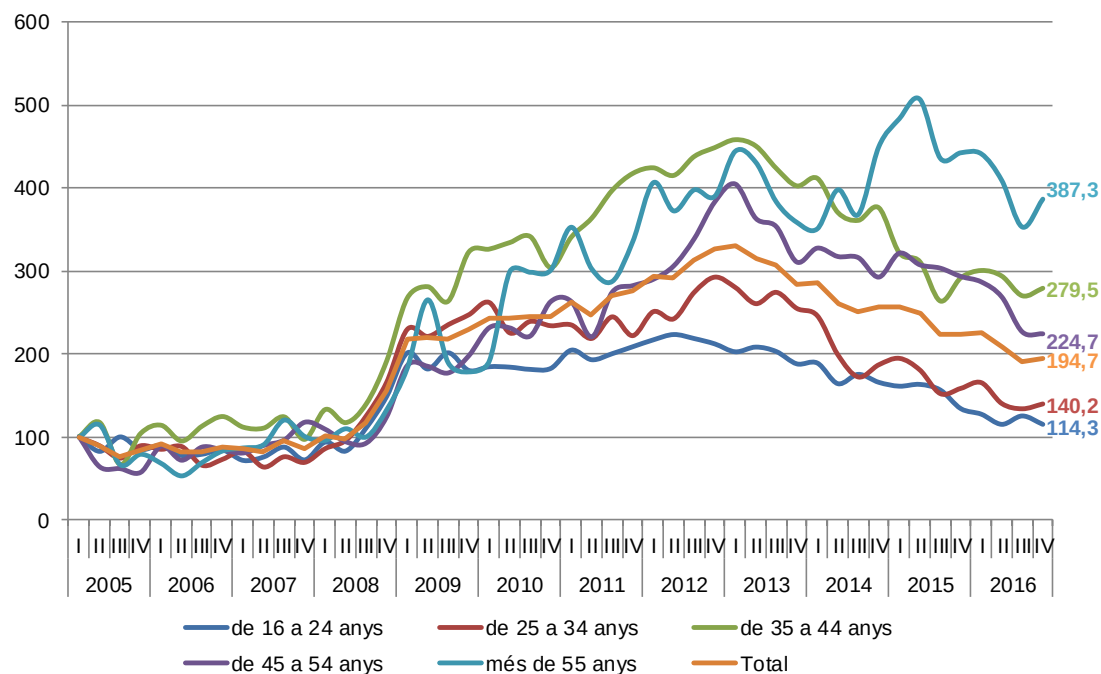
Finalment, el grup d'edat de 16 a 24 anys, tot i que amb la crisi econòmica ha vist augmentar el nombre d'efectius (fins als 120.000 aturats/ades), amb la millora del creixement econòmic l'ha reduït pràcticament a la meitat. Durant el quart trimestre de 2016, s'ha situat en els 61.465 aturats/ades el que el converteix en el grup d'edat amb menor nombre d'aturats. A més, en termes percentuals, el nombre d'ocupats/ades és el més baix de tots ja que tan sols és un 14,4% superior al que hi havia el primer trimestre de 2005.

Gràfic 4.10. Població aturada per grups d'edat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.11. Població aturada per grups edats, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.2.4 Taxa d'atur per grups d'edat

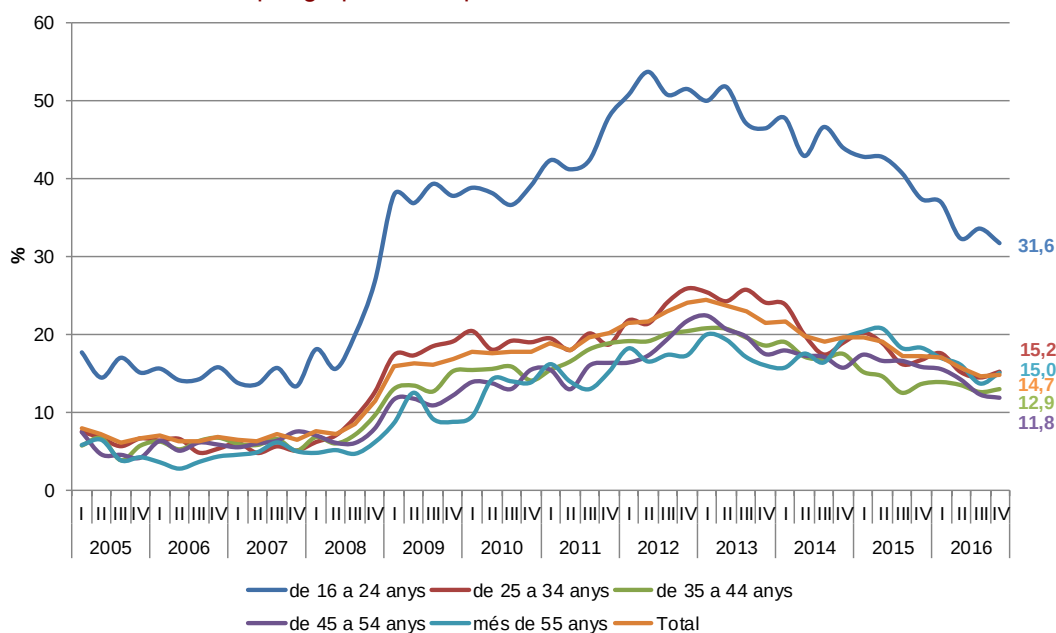
Des del començament de la crisi econòmica, la taxa d'atur de la província de Barcelona ha passat de valors propers al 7% l'any 2008 al 14,7% el quart trimestre de 2016, passant per un màxim del 24,4% el primer trimestre de 2013. Tanmateix, cal destacar que el comportament de la taxa d'atur és molt diferent segons el grup d'edat (vegeu Gràfic 4.12).

El joves de 16 a 24 anys són els que s'han vist més afectats/ades per l'augment de la taxa d'atur. La destrucció d'ocupació ha estat tan important que la taxa d'atur juvenil ha arribat el segon trimestre de 2012 al seu valor més elevat: el 53,7% de la població activa jove. Amb la recuperació econòmica, la taxa d'atur juvenil ha anat disminuint progressivament fins arribar el quart trimestre de 2016 al 31,6% de la població (és a dir, el doble que la taxa d'atur total).

A la resta de grups d'edat les taxes d'atur tenen un comportament semblant a la total i molt per sota de la dels joves. En concret, els grup d'edat de 35 a 44 anys i els de 45 a 54 anys han presentat taxes d'atur per sota la taxa d'atur total fins a situar-se el quart trimestre de 2016 en el 12,9% i en l'11,8% de la població respectivament. En canvi, en el grup de 25 a 34 anys la taxa d'atur s'ha situat generalment a un nivell semblant a la taxa d'atur total fins arribar el quart trimestre de 2016 al 15,2%.

Finalment, cal destacar el grup d'edat dels majors de 55 anys que, si bé durant els trimestres més crítics el valor de la seva taxa d'atur és més baix que la total, amb la recuperació econòmica s'ha situat lleugerament per sobre (15%).

Gràfic 4.12. Taxa d'atur per grups d'edat, província de Barcelona, en %; 2005-2016

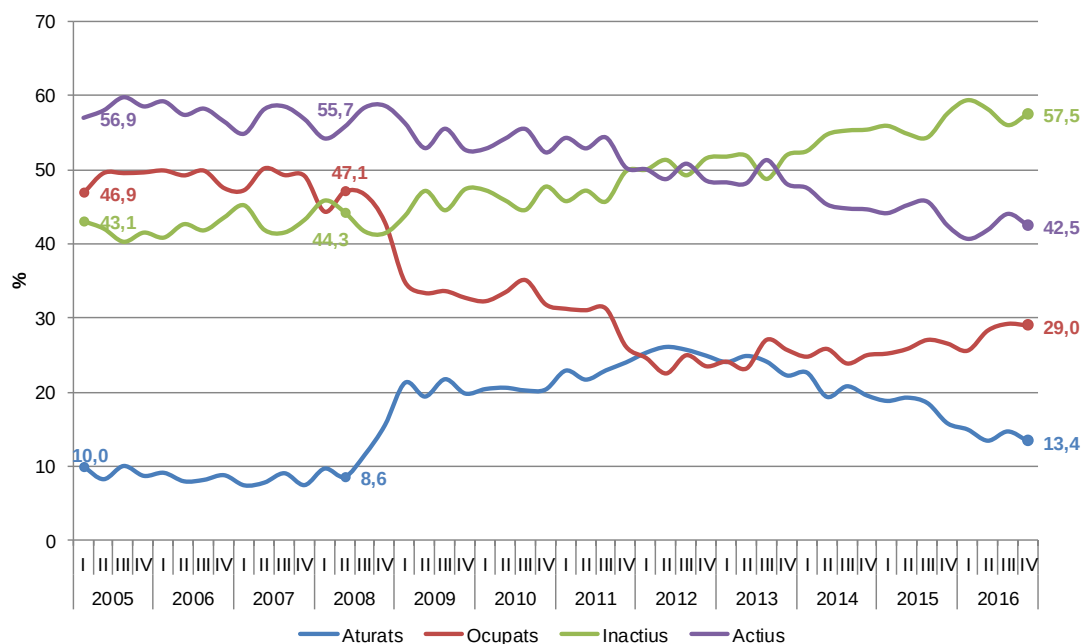

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Sense treure rellevància a les elevades taxes d'atur dels menors de 25 anys, caldria contextualitzar aquesta informació amb el pes de la població ocupada, aturada, activa i inactiva de 16 a 24 anys sobre el total d'aquest grup d'edat. Tal com es pot veure en el Gràfic 4.13, el percentatge de població activa (ocupats més aturats) dels joves de 16 a 24 anys el quart trimestre de 2016 se situa en el 42,5%, per tant, les elevades taxes d'atur afecten a menys del 50% de la població menor de 25 anys. A més, tradicionalment, la taxa d'atur juvenil ha estat el doble de la taxa d'atur del conjunt de la població. De manera que les taxes d'atur juvenils observades, superiors al 50%, mantenen aquesta relació. L'augment que s'observa en el pes dels joves inactius s'explica, en part, per la falta d'expectatives de trobar feina que fa que prefereixin continuar o incrementar la seva formació. Aquest és un dels motius que probablement explica l'augment del pes de la població inactiva fins arribar a ser el grup més nombrós i a representar el 57,5% de la població de 16 a 24 anys el quart trimestre de 2016.

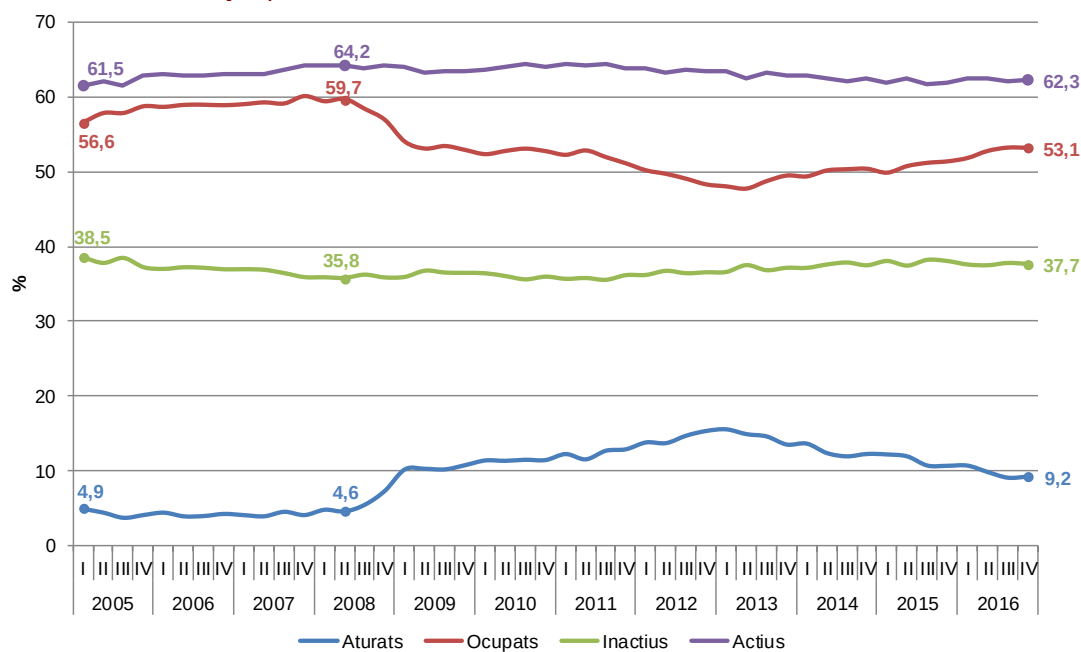
És interessant comprovar que els canvis que s'han produït en la població de 16 a 24 anys no són els mateixos que els que han tingut lloc en el conjunt de població de la província de Barcelona. Mentre el pes de la població inactiva total s'ha mantingut estable al voltant del 35-37% durant tot el període, en el cas dels joves ha augmentat progressivament fins al 57,5%. La població ocupada total ha perdut 7 punts del seu pes ja que ha passat de valors propers al 60% el segon trimestre de 2008 al 53,1% el quart trimestre de 2016. En canvi, els joves han perdut molt més ja que han passat de valors propers al 50% abans de la crisi al 29% l'any 2016. Finalment, el pes de la població aturada ha augmentat en tots dos casos. En el cas de la població aturada de 16 i més anys després d'arribar a representar el 15,5% ha anat disminuint fins a situar-se en el 9,2%. En el cas de la població de 16 a 24 anys el pes de la població aturada ha arribat a representar el 26% en els moments més crítics per després anar disminuint fins al 13,4% el 2016 (vegeu el Gràfic 4.13 i el Gràfic 4.14)

Gràfic 4.13. Pes de la població ocupada, aturada, activa i inactiva de 16 a 24 anys sobre el total de 16 a 24 anys, província de Barcelona, 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.14. Pes de la població ocupada, aturada, activa i inactiva de 16 i més anys sobre el total de 16 i més anys, província de Barcelona, 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.3 Efectes de la crisi en la població de nacionalitat estrangera

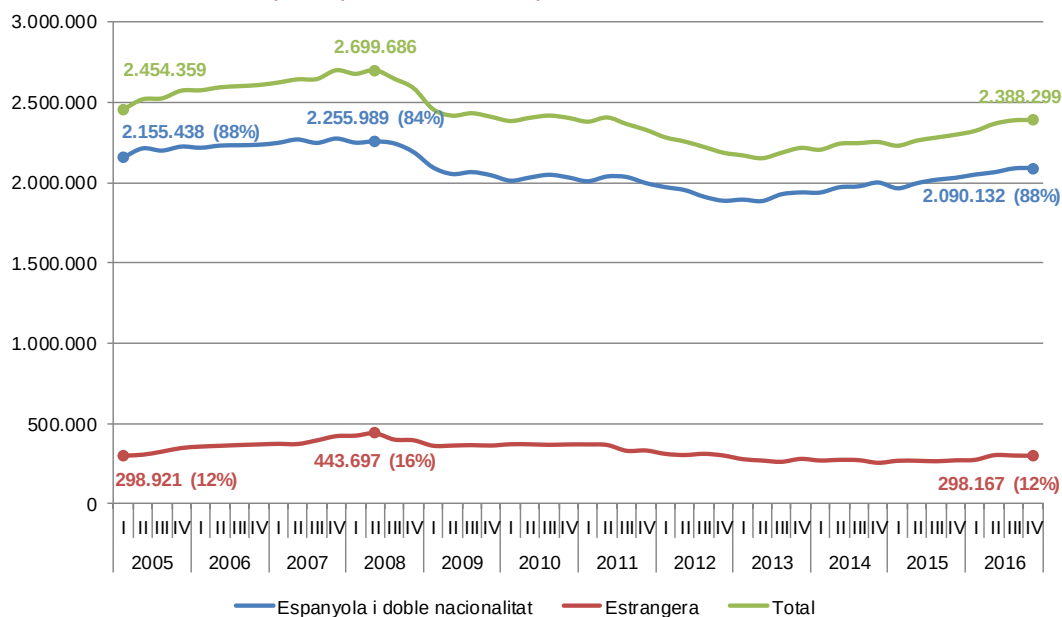
Un altre dels col·lectius més afectats per la crisi econòmica és la població de nacionalitat estrangera, que des de la primera dècada dels 2000 ha assolit una importància cada cop més gran. L'arribada d'immigració de l'estranger, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat, va ser molt intensa durant la fase d'expansió econòmica fins assolir un màxim l'any 2007, però amb l'esclat de la crisi es va frenar aquesta tendència (Blanes i Domingo, 2016). Les dades del Padró són una bona font per conèixer la presència real de població estrangera i també la seva evolució atès que s'hi poden inscriure els estrangers independentment de si tenen permís de residència o no, i per tant, poden incloure una part de la població estrangera en situació irregular. Segons aquestes dades, la població estrangera empadronada a Catalunya va augmentar de forma continuada durant l'etapa de creixement econòmic i més enllà d'aquesta, concretament fins a principis dels 2010. Durant el 2011 el creixement passa a ser negatiu, la qual cosa significa la primera reducció d'estrangers empadronats de la història recent. Aquesta pèrdua de població estrangera continua durant els anys següents, tot i que el 2016 la pèrdua d'estrangers respecte l'any anterior ha estat mínima (Garrell, 2016).

Per conèixer quin ha estat l'efecte de la crisi econòmica en aquest segment de la població, les dades de l'EPA són una de les millors opcions. En els següents apartats, s'ha estudiat per la província de Barcelona l'evolució de la població ocupada per nacionalitat, així com la taxa d'ocupació. També s'ha analitzat l'evolució de la població aturada per nacionalitats i la seva diferent taxa d'atur. En tots aquests casos la població analitzada s'ha dividit en dos grups: la població de nacionalitat espanyola (inclosa la població amb doble nacionalitat), i la població estrangera. Cal tenir en compte que aquest últim grup és molt heterogeni i no totes les nacionalitats s'han comportat de la mateixa manera, de tal forma que es possible que algunes nacionalitats tinguin una millor evolució que altres.

4.3.1 Població ocupada per nacionalitat

La població ocupada de nacionalitat estrangera de la província de Barcelona va experimentar un fort creixement els anys anteriors a la crisi econòmica. Aquest col·lectiu, impulsat per la bonança econòmica, va arribar al seu màxim el segon trimestre de 2008 amb 443.697 ocupats/ades (16% del total d'ocupats/ades). Però a partir del 2008, com a conseqüència de la recessió econòmica, el nombre d'efectius s'ha reduït de forma important de manera que el quart trimestre de 2016 el nombre d'ocupats/ades de nacionalitat estrangera ha arribat a les 298.167 persones (12% del total), pràcticament les mateixes persones que l'any 2005 (vegeu Gràfic 4.15).

Gràfic 4.15. Població ocupada per nacionalitat, província de Barcelona; 2005-2016

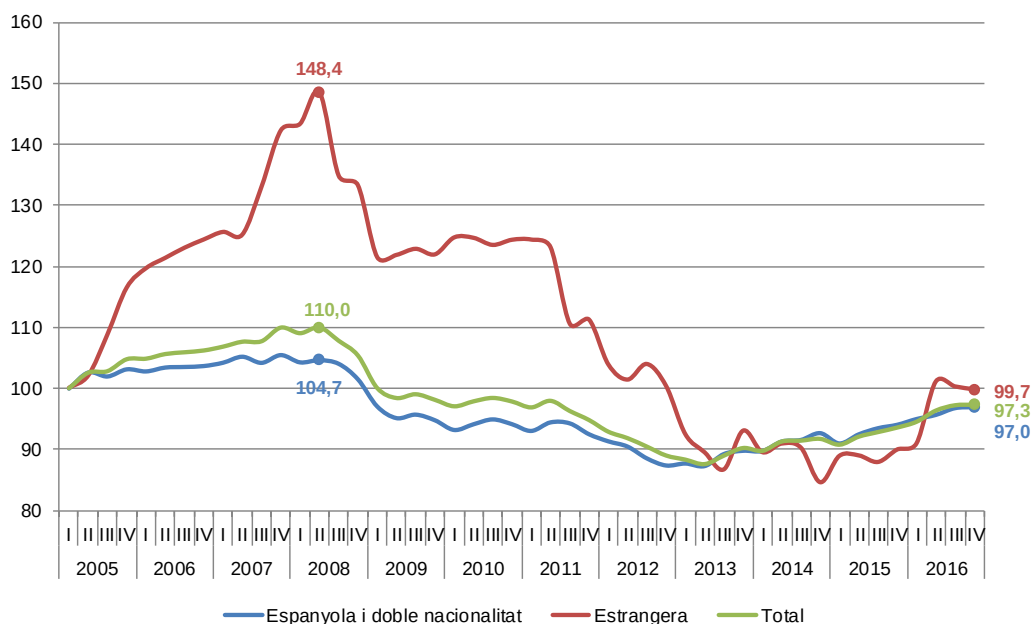

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Tant la població ocupada de nacionalitat espanyola com l'estrangera han seguit, a trets generals, la mateixa evolució si bé els augments d'ocupació en època de creixement econòmic i les disminucions d'ocupació en etapes de recessió no han estat igualment intenses en els dos segments de població. Concretament, la població estrangera el segon trimestre de 2008 va arribar a un nivell d'ocupació un 48,4% superior a la del 2005. En canvi, l'augment d'ocupació de la població de nacionalitat espanyola tan sols va ser d'un 4,7% superior a la del 2005 (vegeu Gràfic 4.16). Pel que fa a la caiguda de l'ocupació de nacionalitat estrangera ha estat més intensa i ha arribat al seu mínim més tard que la de nacionalitat espanyola. Concretament, va arribar al mínim el quart trimestre de 2014 (84,5% de l'ocupació de l'any 2005) mentre que els ocupats/ades de nacionalitat espanyola ho van fer el segon trimestre del 2013 (87,3% de l'ocupació de l'any 2005).

Finalment, caldria destacar que quan s'ha iniciat la recuperació de l'ocupació, la població de nacionalitat estrangera ha crescut més ràpidament que els ocupats/ades de nacionalitat espanyola. D'aquesta manera, el quart trimestre de 2016 els estrangers ja tenen pràcticament els mateixos ocupats/ades que l'any 2005, mentre que els ocupats/ades de nacionalitat espanyola estan lleugerament per sota.

Gràfic 4.16. Població ocupada per nacionalitat, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

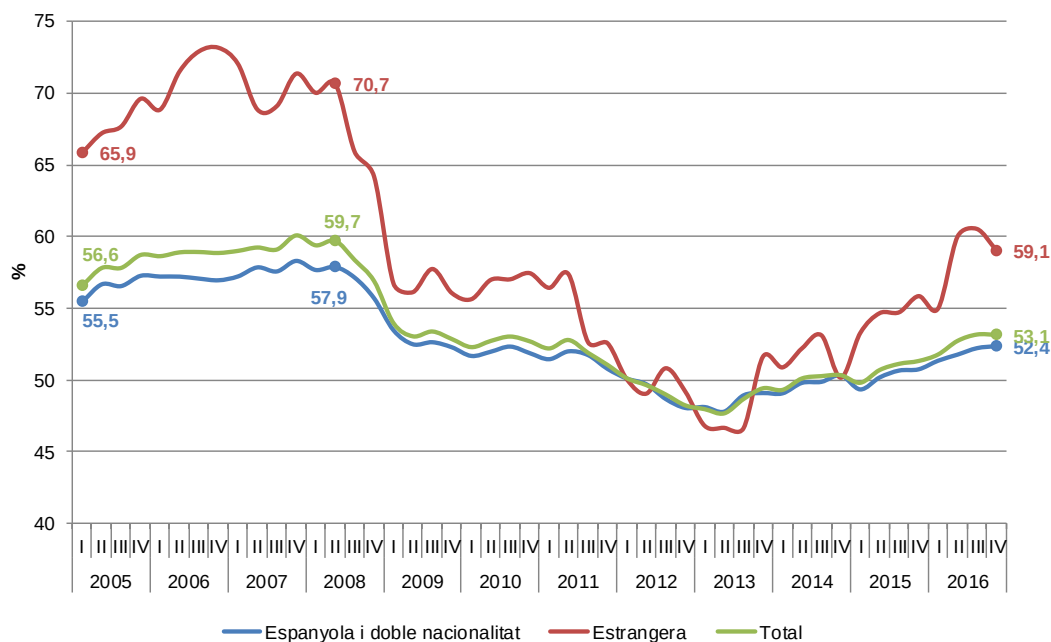

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.3.2 Taxa d'ocupació per nacionalitat

La població ocupada de nacionalitat estrangera s'ha caracteritzat per presentar durant el període previ a la crisi econòmica taxes d'ocupació molt elevades, al voltant del 70%. Per contra, la població ocupada de nacionalitat espanyola ha presentat unes taxes més baixes al voltant del 57% (vegeu Gràfic 4.17). Com a conseqüència de la crisi econòmica, la taxa d'ocupació disminueix afectant de forma molt especial als estrangers i el 2013 arriba al seu mínim (46%), per sota de la dels ocupats/ades de nacionalitat espanyola (48%). Amb la nova fase expansiva del cicle econòmic, la taxa d'ocupació es recupera per tots dos col·lectius, especialment per la població de nacionalitat estrangera, que el quart trimestre de 2016 se situa en el 59,1%, mentre la població de nacionalitat espanyola se situa en el 52,4%. En tots dos casos, la taxa d'ocupació continua sent inferior a l'existent abans de la crisi.

Gràfic 4.17. Taxa ocupació per nacionalitat, província de Barcelona, en %; 2005-2016

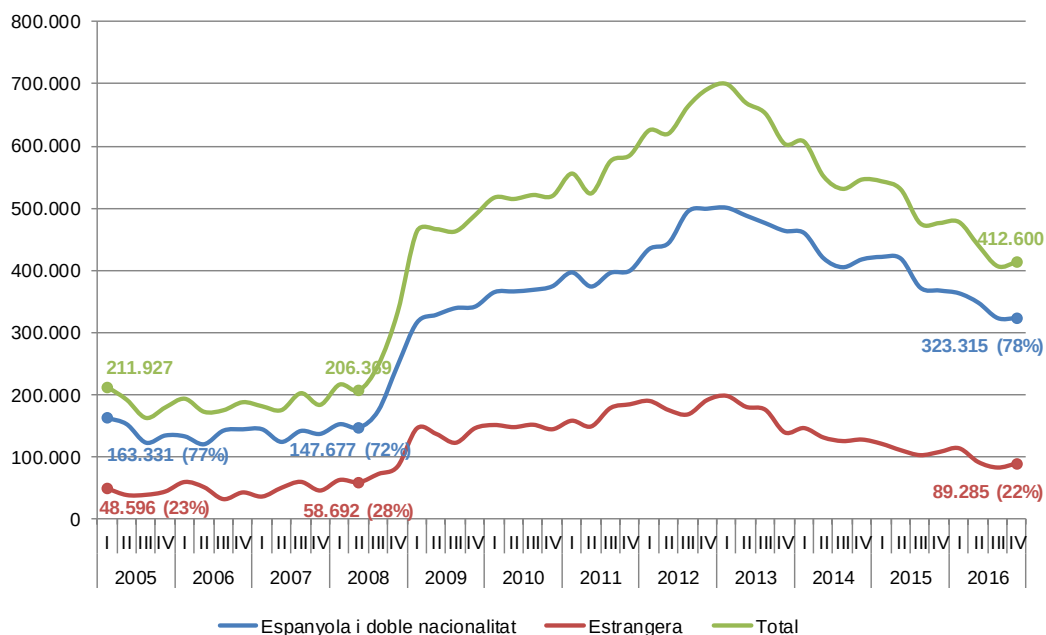

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.3.3 Població aturada per nacionalitat

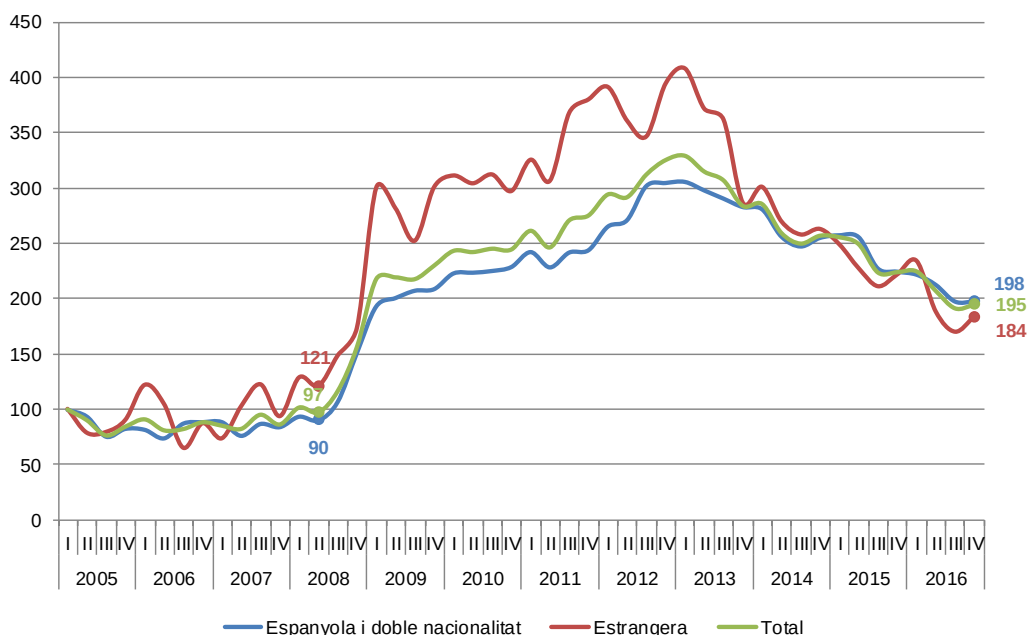
La població aturada de la província de Barcelona, tant de nacionalitat estrangera com espanyola, ha experimentat un gran creixement fruit de la crisi econòmica iniciada a partir del 2008. Però la intensitat de l'augment de l'atur no ha estat la mateixa per tots dos grups. Per la població de nacionalitat estrangera l'impacte ha estat més intens ja que l'atur va anar creixent fins arribar al seu màxim el primer trimestre de 2013 (198.423 persones), el que significa assolir un valor un 308% superior al que hi havia l'any 2005. En el cas de la població de nacionalitat espanyola, el mateix trimestre el nivell d'atur màxim, 500.141 persones, va ser un 206% superior al de l'any 2005. Després del fort impacte de la crisi econòmica, la població aturada de nacionalitat estrangera ha anat disminuint de forma més intensa que la població aturada de nacionalitat espanyola. Concretament la població aturada de nacionalitat estrangera s'ha reduït el quart trimestre de 2016 un 55% fins a les 89.285 persones el que significa un valor un 84% superior al nombre d'aturats/ades que hi havia l'any 2005. En el cas de la població de nacionalitat espanyola, els aturats/ades han disminuït de forma menys intensa ja que el màxim del 2013 s'ha reduït un 35% fins a les 323.315 persones, és a dir un valor un 98% superior al que hi havia l'any 2005 (vegeu Gràfic 4.18 i Gràfic 4.19).

Gràfic 4.18. Població aturada per nacionalitat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.19. Població aturada per nacionalitat, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

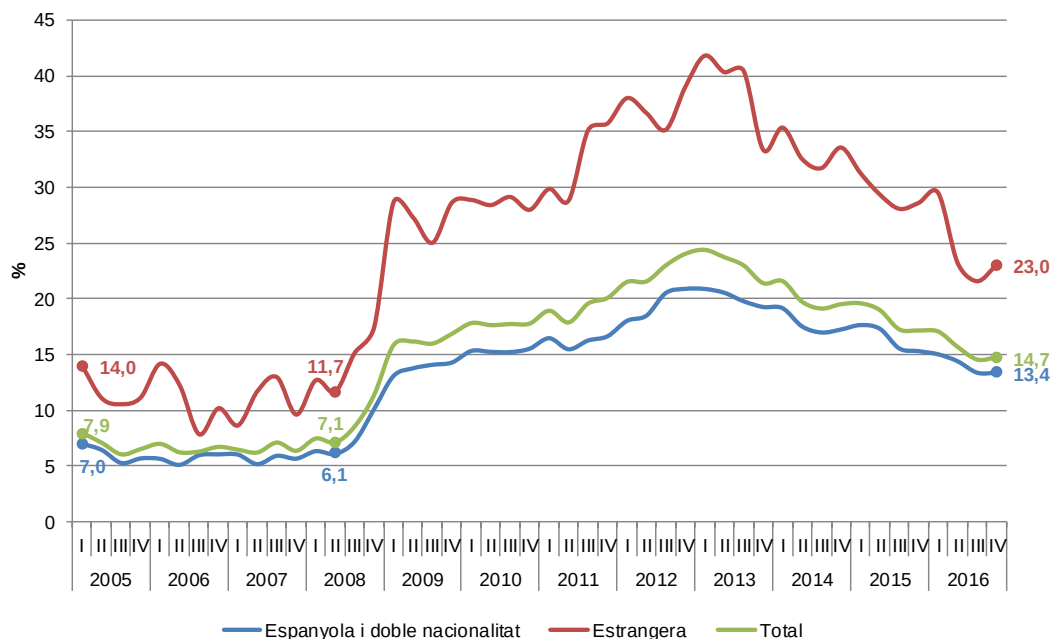

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.3.4 Taxa d'atur per nacionalitat

La població de nacionalitat estrangera s'ha caracteritzat per presentar durant tot el període taxes d'atur aproximadament el doble d'altres que la població de nacionalitat espanyola, reforçant el seu caràcter de mecanisme d'ajust del mercat laboral basat en la flexibilitat externa. Amb la crisi econòmica les taxes d'atur augmenten per tots dos col·lectius, però la relació proporcional entre les dues taxes es manté al llarg del temps. El que augmenta són les diferències en termes absoluts o en punts percentuals de tal forma que, en el període de màxim atur, la taxa d'atur de nacionalitat estrangera arriba al 41,8% mentre que la de nacionalitat espanyola és del 20,9% (una diferència de 21 punts percentuals). Amb la recuperació de l'activitat econòmica la taxa d'atur disminueix progressivament i les diferències en termes absoluts també ho fan. Concretament, el quart trimestre de 2016 la taxa d'atur de nacionalitat estrangera (23%) és 9,6 punts percentuals superior a la dels aturats/ades de nacionalitat espanyola (13,4%). (vegeu Gràfic 4.20).

Gràfic 4.20. Taxa d'atur per nacionalitat, província de Barcelona, en %; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.4 La dualitat del mercat de treball

El mercat de treball de l'economia espanyola, i per extensió de l'economia catalana, destaca des de mitjans dels anys noranta del segle passat per estar fortament segmentat segons el tipus de contracte. La regulació dels contractes de treball distingeix entre treballadors permanents i temporals. Els treballadors permanents són aquells que tenen un contracte de durada indefinida. En canvi, els treballadors temporals són aquells que tenen un contracte de durada determinada o temporal (generalment, d'una durada màxima d'entre un i tres anys). La utilització d'aquests contractes ha estat lligada al principi de causalitat, és a dir, dirigida a llocs de treball de caràcter ocasional o estacional, per cobrir baixes temporals, d'aprenentatge, i d'obra (és a dir, que comporten l'execució d'una tasca o servei predeterminat en el temps) (Alonso i Galdón, 2007).

L'origen d'aquesta segmentació, causada per una legislació de protecció a l'ocupació que ha incentivat la contractació temporal, especialment a través dels contractes de duració determinada (Cabralés, Dolado y Mora, 2013), es remunta a mitjans dels vuitanta. En aquella època la taxa d'atur espanyola se situava en màxims històrics (per sobre del 20%) i de forma paral·lela, l'economia espanyola patia el procés de desmantellament de plantes obsoletes en les indústries pesades (per l'efecte retardat de les crisis del petroli). Aquests fets, juntament amb les queixes dels empresaris respecte a la rigidesa de la legislació sobre l'ocupació, va portar al govern a aprovar l'any 1984 una reforma del mercat de treball que perseguia augmentar l'ús dels contractes temporals en un intent d'impulsar l'ocupació (Alonso i Galdón, 2007). Aquesta reforma va permetre l'ús indiscriminat de la contractació temporal (amb reduïts o nuls costos d'acomiadament) per a qualsevol activitat productiva regular i no només estacional, com era el cas fins llavors (Cabralés, Dolado y Mora, 2013). En altres paraules, els contractes temporals ja no estarien units al principi de causalitat, de manera que aquests podrien ser utilitzats per a qualsevol tipus d'activitat, temporal o no, i per a qualsevol tipus d'empresa o treballador (Alonso i Galdón, 2007). En el mateix moment en què es flexibilitzaven els contractes temporals es mantenia inalterada la rígida protecció dels contractes indefinits a través d'elevades indemnitzacions per acomiadament (Cabralés, Dolado y Mora, 2013).

Per tant, a la vista d'aquests fets el principal motiu que causa la dualitat és la diferència en el grau de protecció de l'ocupació entre les diferents modalitats contractuals (Cardoso, Doménech, García, Sicilia i Ulloa, 2016). És a dir, el mercat de treball distingeix entre els *insiders*, treballadors assalariats amb contracte indefinit protegits per indemnitzacions en cas d'acomiadament, i els *outsiders*, treballadors amb contractació temporal (per qualsevol activitat regular no només estacional) amb escassa o nul·la protecció contra l'acomiadament. Com a resultat d'aquesta dualitat, el col·lectiu d'*outsiders*, format per treballadors temporals, suporten el pes de l'ajust: l'ocupació temporal creada durant la fase expansiva del cicle econòmic es destrueix quan la conjuntura empitjora (Cardoso, Doménech, García, Sicilia i Ulloa, 2016).

Finalment, cal destacar que, a més de les repercussions sobre la volatilitat de la contractació, la segmentació del mercat de treball té efectes negatius sobre la desigualtat i sobre la productivitat. Pel que fa a la desigualtat, la temporalitat incideix especialment en els col·lectius més vulnerables i amb més dificultats d'inserció laboral (joves i poc qualificats, principalment), el que unit a la seva menor retribució genera un problema d'equitat. Pel que respecte a la productivitat, tant individual com agregada, la segmentació laboral també té conseqüències perniciosos. En primer lloc, perquè la naturalesa transitòria del contracte temporal redueix els incentius d'empreses i treballadors/ores a invertir en formació (específica i general), el que impedeix augmentar la productivitat mitjançant l'experiència i l'aprenentatge en el lloc de treball. En segon lloc, perquè el menor cost relatiu de l'ocupació temporal davant la indefinida dona lloc a una estructura productiva en què predominen les activitats per a les que la temporalitat s'adapta millor, alhora que perjudica aquelles més intensives en capital humà, físic i tecnològic (activitats més productives), que requereixen d'una ocupació estable i treballadors/ores qualificats/ades (Cardoso, Doménech, García, Sicília i Ulloa, 2016).

A continuació s'analitza quin ha estat l'efecte de la crisi econòmica en la població assalariada per tipus de contracte de la província de Barcelona. Concretament en els següents apartats, i a partir de les dades de l'EPA, s'ha estudiat quina ha estat l'evolució dels assalariats/ades amb contracte indefinit i contracte temporal per diferents grups d'edat. També s'han analitzat els assalariats/ades segons la nacionalitat i finalment, s'ha estudiat la taxa de temporalitat per grups d'edat i nacionalitat. Com en apartats anteriors, s'han escollit aquests col·lectius perquè són els que més han patit l'efecte de la crisi econòmica.

4.4.1 Població assalariada per tipus de contracte

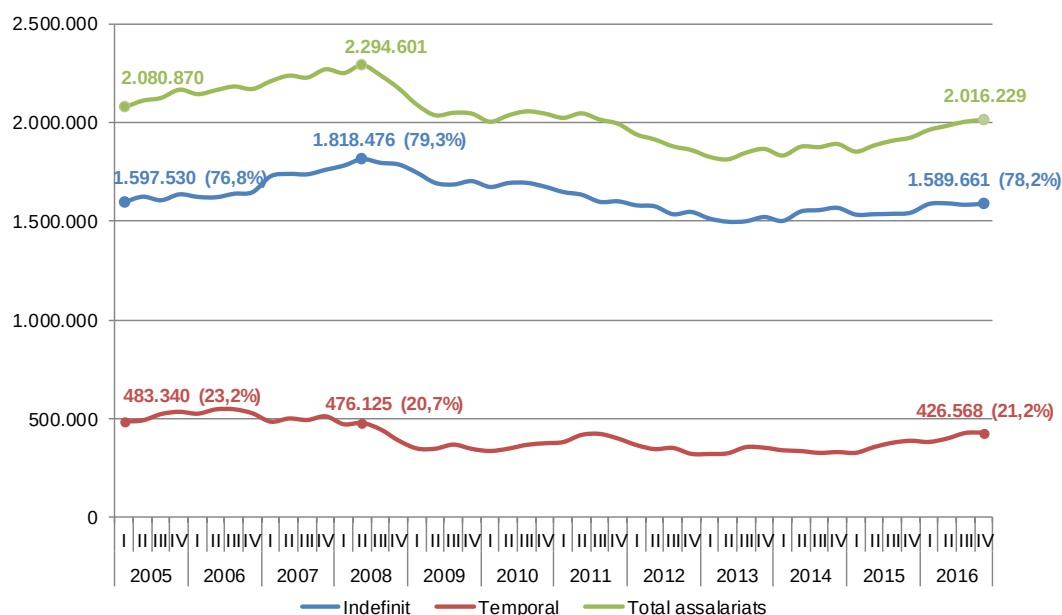
Si s'analitza la població assalariada per tipus de contracte s'observa que els assalariats/ades amb contracte indefinit el quart trimestre de 2016 són els més nombrosos (els 1.589.661 treballadors/ores representen el 79% dels ocupats/ades) mentre els assalariats/ades amb contracte temporal són els menys nombrosos (426.568 treballadors/ores representen el 21% dels ocupats/ades). Aquestes proporcions s'han mantingut relativament estables durant tot el període 2005-2016 tal i com es pot veure en el Gràfic 4.21.

Pel que fa a l'evolució de la població assalariada, aquesta mostra un comportament diferent segons el tipus de contracte. Els assalariats/des amb contracte indefinit experimenten en el període expansiu de l'economia un creixement més gran que el dels assalariats/ades temporals (el segon trimestre de 2008 els assalariats/ades indefinits arriben al seu màxim: un 13,8% superior al del 2005 mentre el nombre d'assalariats/ades temporals està un 1,5% per sota el nivell del 2005).

Durant el període recessiu l'ocupació dels assalariats/ades indefinits disminueix menys que el total d'assalariats/ades temporals (en el punt més baix l'ocupació dels assalariats/ades indefinits

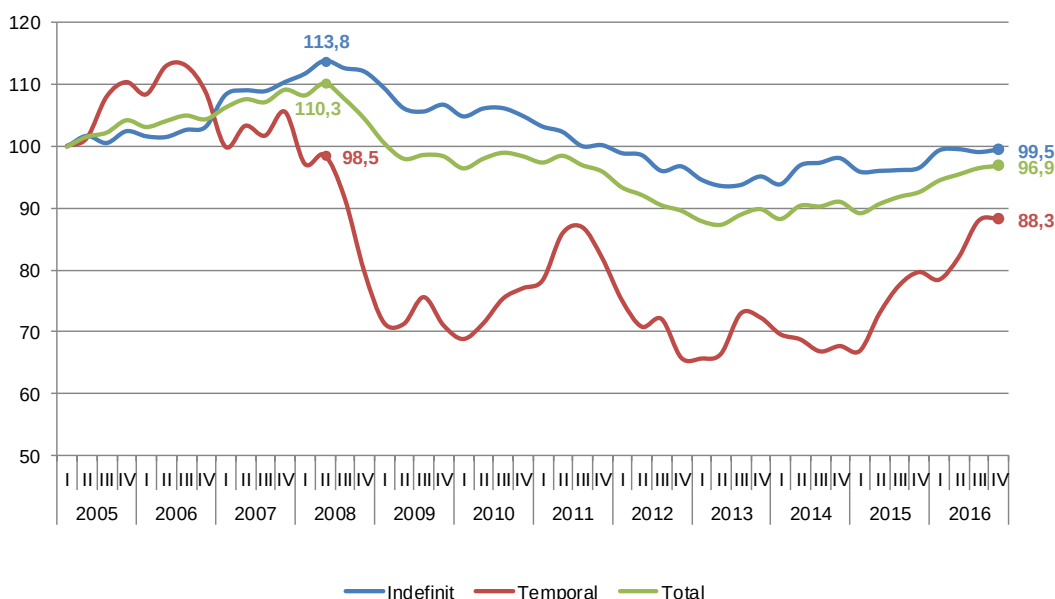
és un 6,4% inferior a la que tenien el 2005 mentre la dels assalariats/ades temporals disminueix un 33,6% respecte l'any 2005). La recuperació econòmica es tradueix en que el nombre d'assalariats/ades indefinits augmenta de tal forma que el quart trimestre de 2016 assoleixen pràcticament el mateix nivell que l'any 2005. En canvi pels assalariats/ades temporals el nivell d'ocupació encara no ha recuperat els nivells previs a la crisi econòmica i el quart trimestre de l'any 2016 l'ocupació és un 11,7% inferior a la que hi havia el 2005.

Gràfic 4.21. Població ocupada assalariada per tipus de contracte, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.22. Població ocupada assalariada per tipus de contracte, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.4.2 Població assalariada amb contracte indefinit i per grups d'edat

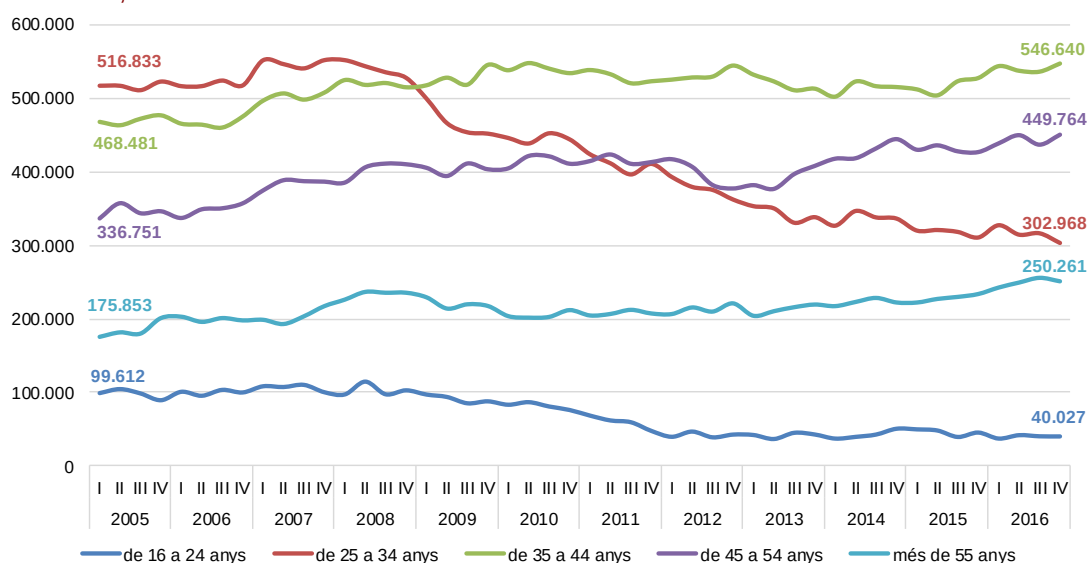
Si s'analitza l'evolució de la població assalariada amb contracte indefinit per grups d'edat, s'observa que l'impacte de la crisi ha estat desigual. La reducció de l'ocupació s'ha concentrat sobretot en els grups d'edat més joves, de 16 a 24 anys, i a continuació en el grup d'edat de 25 a 34 anys. En canvi, els altres grups d'edat, els de 35 a 44 anys, els de 45 a 54 anys i els de més de 55 anys, fins i tot han augmentat l'ocupació. Cal tenir en compte que aquests canvis s'expliquen en part per l'efecte de l'envelliment de la població. Però només en part perquè com es veu al gràfic 2.8, la taxa d'ocupació dels més joves cau pràcticament 20 punts percentuals.

Concretament, la població assalariada indefinida de 16 a 24 anys de la província de Barcelona és la que s'ha vist més afectada, ja que el quart trimestre de 2016 la població ha perdut el 59,8% dels ocupats/ades amb contracte indefinit que tenia l'any 2005 (vegeu el Gràfic 4.24). A més, en termes absoluts, el quart trimestre de 2016 la població de 16 a 24 anys és el grup d'edat amb el menor nombre d'efectius, amb tan sols 40.027 persones (vegeu el Gràfic 4.23).

El segon grup d'edat que s'ha vist més afectat per la crisi són els assalariats/ades de 25 a 34 anys, que abans de la crisi, l'any 2008, eren el grup més nombrós amb més de 500.000 d'ocupats/ades. Després del fort impacte de la crisi econòmica l'ocupació ha anat disminuint fins arribar el quart trimestre de 2016 a tan sols 302.968 persones. En termes percentuals, el quart trimestre de 2016 l'ocupació és el 58,6% de la que hi havia el primer trimestre de l'any 2005.

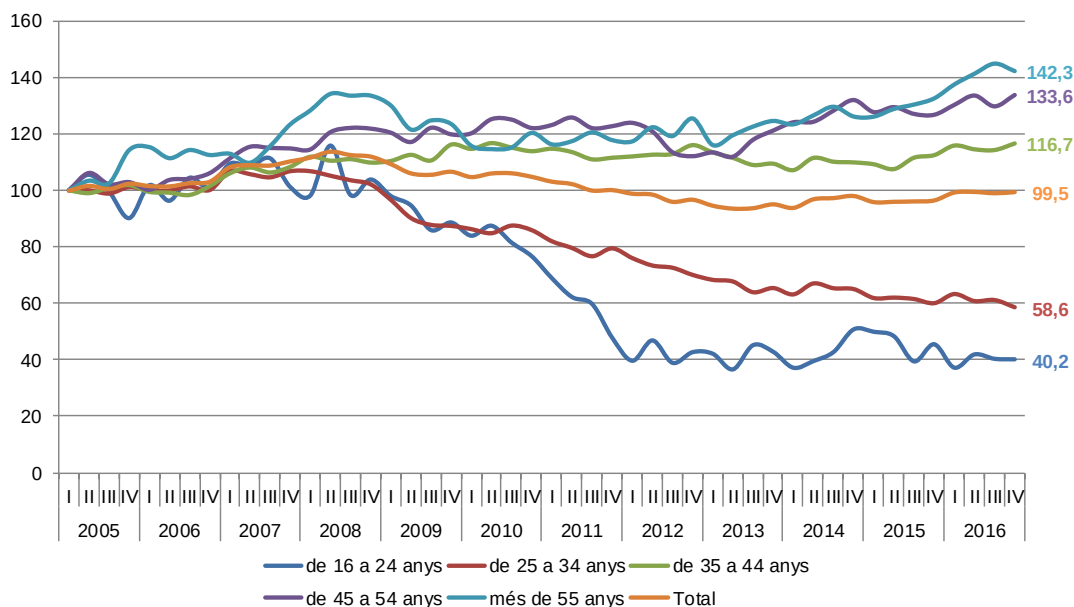
Finalment, la resta de grups d'edat, tot i la crisi econòmica, no ha vist disminuir el nombre d'efectius sinó tot el contrari. El grup d'assalariats/ades de més de 55 anys és el que més ha augmentat ja que el quart trimestre de 2016 té un nivell d'ocupació un 42,3% superior al que hi havia el primer trimestre de 2005. Tot i aquest bon comportament, el nombre d'ocupats/ades (250.261 assalariats/ades) és el segon més baix de tots els grups d'edat. A continuació, el grup de 45 a 54 anys també ha tingut un creixement important (un 33,8% superior a l'ocupació del primer trimestre de 2015) que l'ha permès ser el segon grup d'edat amb més assalariats/ades (449.764 persones). El grup d'edat amb el major nombre d'assalariats/ades el quart trimestre de 2016 és el de 35 a 44 anys (546.640), si bé tan sols ha crescut un 16,7% respecte el primer trimestre de 2005.

Gràfic 4.23. Població ocupada assalariada amb contracte indefinit per edat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.24. Població ocupada assalariada amb contracte indefinit per edat, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.4.3 Població assalariada amb contracte temporal i per grups d'edat

L'evolució de la població assalariada amb contracte temporal per grups d'edat té un comportament relativament semblant a la dels ocupats/ades amb contracte indefinit, si bé amb majors fluctuacions. És a dir, l'evolució dels assalariats s'explica més pel grup d'edat que no pel tipus de contracte.

L'impacte de la crisi, que s'ha traduït en una reducció de l'ocupació, s'ha concentrat sobretot en els grups d'edat més joves (16 a 24 anys) i, a continuació, en el grup d'edat de 25 a 34 anys. La resta de grups d'edat, els de 35 a 44 anys, els de 45 a 54 anys i els de més de 55 anys, s'han vist menys afectats per la reducció de l'ocupació. De fet ha passat tot el contrari i han augmentat l'ocupació.

La població ocupada de 16 a 24 anys de la província de Barcelona és la que s'ha vist més afectada, ja que ha perdut el 34,3% dels ocupats/ades amb contracte temporal que tenia l'any 2005 (vegeu el Gràfic 4.26). En termes absoluts, el quart trimestre de 2016, la població de 16 a 24 anys s'ha reduït fins a 89.248 persones quan els anys anteriors a la crisi havia superat els 130.000 ocupats/ades (vegeu Gràfic 4.25).

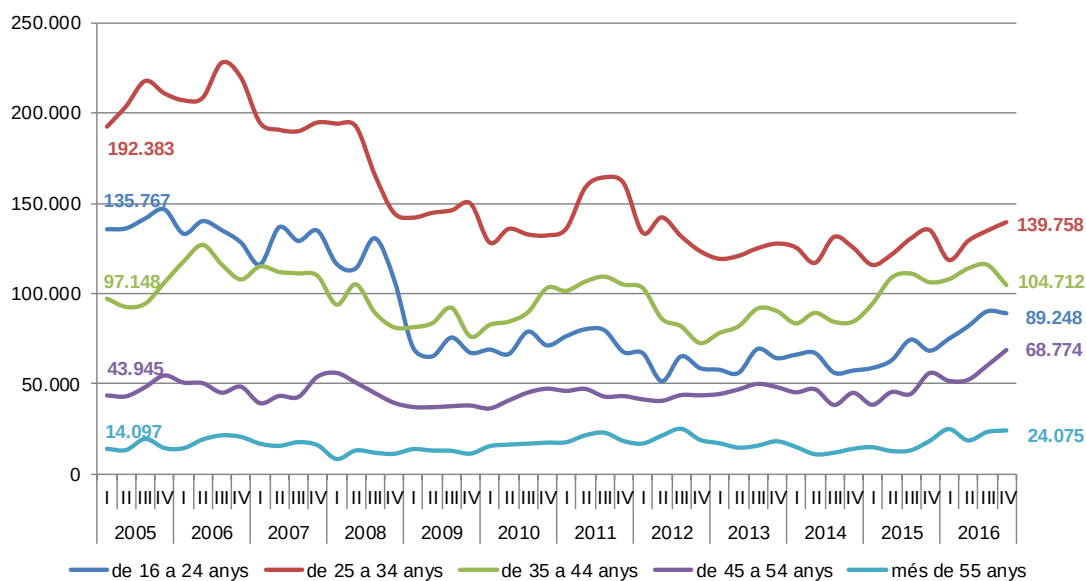
Els assalariats/ades de 25 a 34 anys també han disminuït el nombre d'efectius fins arribar el quart trimestre de 2016 a un nivell d'ocupació un 27,4% inferior al que tenien el primer trimestre

de 2005. Tot i aquesta disminució continuen sent el grup d'edat amb el major nombre d'assalariats/ades amb contracte temporal (139.758 persones el quart trimestre de 2016).

Pel que fa als grups d'edat més avançades (els de 45 a 54 anys però sobretot els de més de 55 anys) tot i la crisi econòmica han augmentat el nombre d'efectius. Concretament els de més de 55 anys el quart trimestre de 2016 ha incrementat l'ocupació respecte el primer trimestre de 2005 un 70,8%. Per altra banda en els de 45 a 54 anys l'augment d'ocupació en el mateix període de temps ha estat del 56,5%. Cal destacar que tot i aquests importants increments d'ocupació a nivell percentual són els dos grups d'edat amb menor nombre d'assalariats/ades. En concret, el quart trimestre de 2016 el nombre d'assalariats/ades de més de 55 anys és de 24.075 persones i el del grup de 45 a 54 anys és de 68.774 persones.

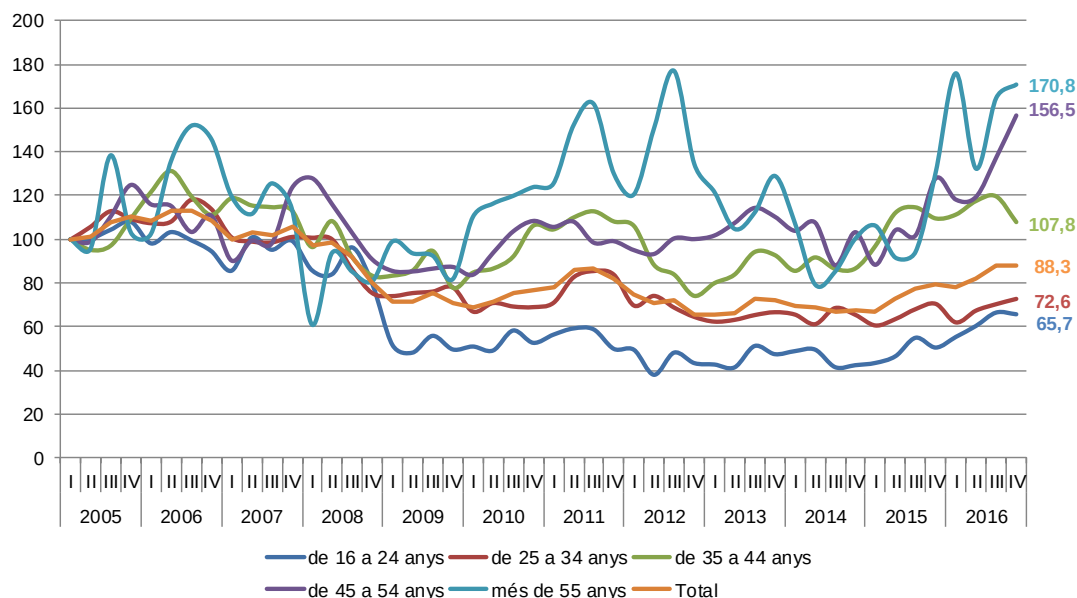
Finalment, el grup d'edat de 35 a 44 anys que ha arribat el quart trimestre de 2016 als 104.712 assalariats/ades és el que ha vist augmentar menys el nombre d'efectius. Concretament l'ocupació és un 7,8% superior a la que hi havia el primer trimestre de 2005.

Gràfic 4.25. Població ocupada assalariada amb contracte temporal per edat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.26. Població ocupada assalariada amb contracte temporal per edat, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

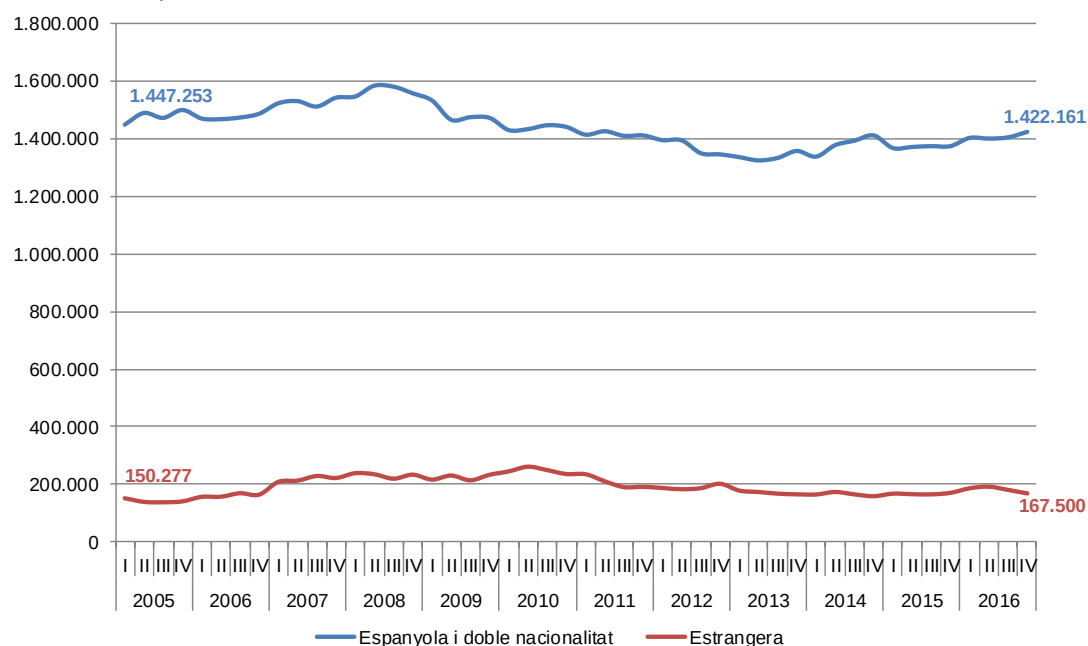
Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.4.4 Població assalariada amb contracte indefinit per nacionalitat

La població assalariada amb contracte indefinit de nacionalitat espanyola, que és caracteritzada per ser el grup més nombrós (més del 85% dels assalariats totals en tot el període), ha experimentat una evolució diferent a la dels assalariats indefinits de nacionalitat estrangera. El primer grup ha augmentat progressivament fins el segon trimestre de 2008, quan assoleix el valor màxim (un 9,3% superior al valor de l'any 2005). Amb la crisi econòmica ha disminuït fins arribar al mínim el segon trimestre de 2013. Però gràcies a la recuperació econòmica ha tornat a créixer el nombre d'assalariats amb contracte indefinit fins arribar el quart trimestre de 2016 pràcticament el mateix nivell de 2005 (vegeu Gràfic 4.27 i Gràfic 4.28)

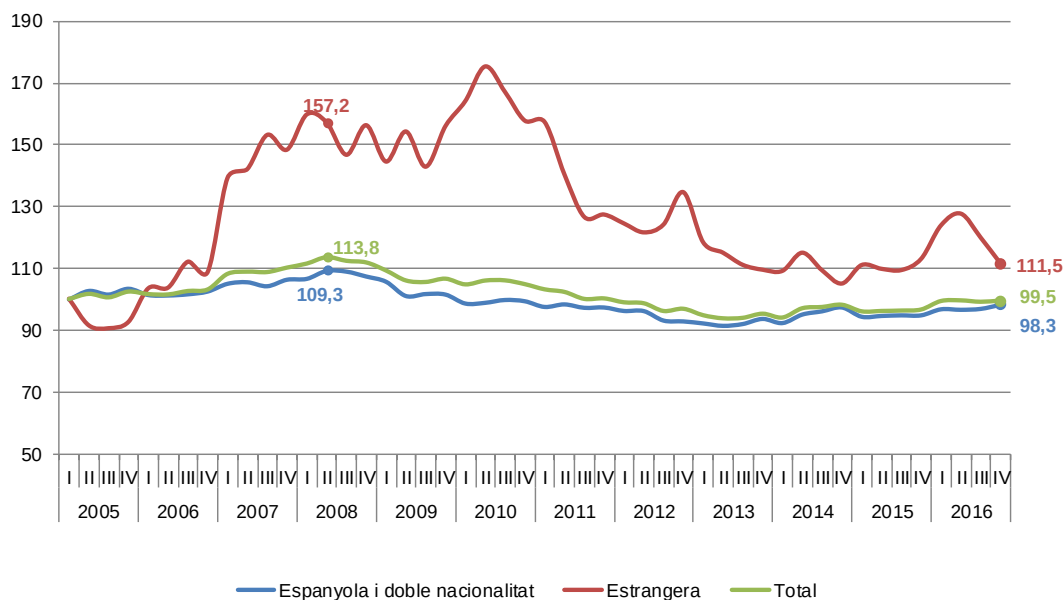
En canvi, per la població assalariada de nacionalitat estrangera (que representa el 15% dels assalariats) s'observen dos etapes: una primera etapa de creixement que s'accelera a partir de 2007 fins que arriba al seu màxim, tot i la crisi econòmica, el segon trimestre de 2010 (amb un nivell d'ocupació un 75% superior al del primer trimestre de 2005). Una segona etapa de decreixement progressiu i un posterior estancament en la qual s'arriba el quart trimestre de 2016 a les 167.500 persones. Una xifra semblant al valor previ de la gran acceleració de l'ocupació del 2007 i un 11,5% superior al nivell d'ocupació de l'any 2005.

Gràfic 4.27. Població ocupada assalariada amb contracte indefinit per nacionalitat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.28. Població ocupada assalariada amb contracte indefinit per nacionalitat, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

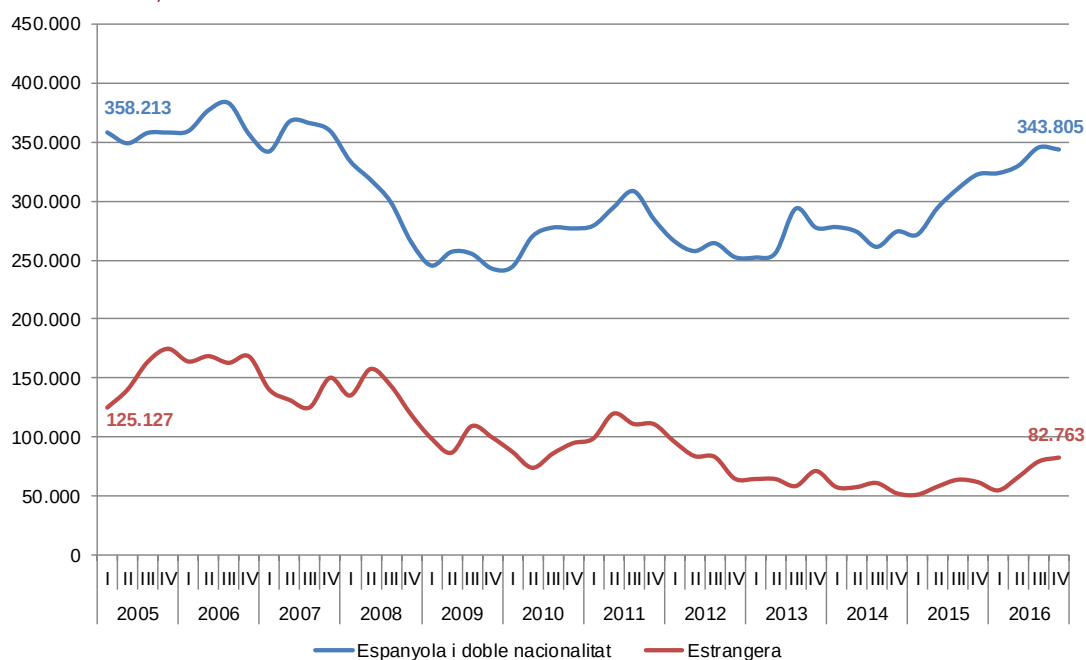
4.4.5 Població assalariada amb contracte temporal per nacionalitat

Si s'analitza el comportament dels assalariats/ades amb contracte temporal segons nacionalitat, s'observa que en els darrers 11 anys els assalariats/ades de nacionalitat estrangera han tingut una evolució més negativa que els de nacionalitat espanyola.

En concret, el nombre d'assalariats temporals de nacionalitat estrangera ha disminuït de forma irregular fins arribar al seu mínim l'any 2015 (un nivell d'ocupació un 69% inferior al del primer trimestre de 2005). En canvi, la caiguda d'ocupació dels assalariats temporals de nacionalitat espanyola no ha estat tan intensa i el mínim s'ha produït durant el 2009 (un 32% inferior als ocupats/ades que tenia l'any 2005).

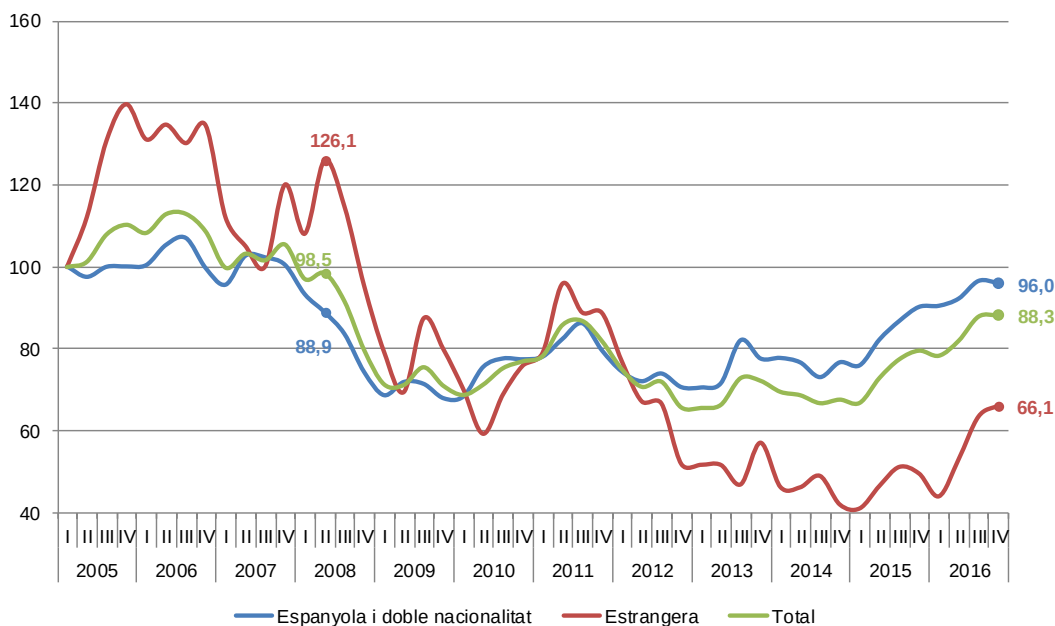
Gràcies a la recuperació econòmica només els assalariats temporals de nacionalitat espanyola han recuperat progressivament part de l'ocupació perduda i el quart trimestre de 2016 han assolit les 343.805 persones (un 96% de l'ocupació de l'any 2005). En canvi, els assalariats temporals de nacionalitat estrangera no han recuperat l'ocupació perduda i han arribat el quart trimestre de 2016 a les 82.763 persones (un 66% dels ocupats/ades que tenia l'any 2005) (vegeu Gràfic 4.29 i Gràfic 4.30).

Gràfic 4.29. Població ocupada assalariada amb contracte temporal per nacionalitat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.30. Població ocupada assalariada amb contracte temporal per nacionalitat, província de Barcelona, 1T 2005=100; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

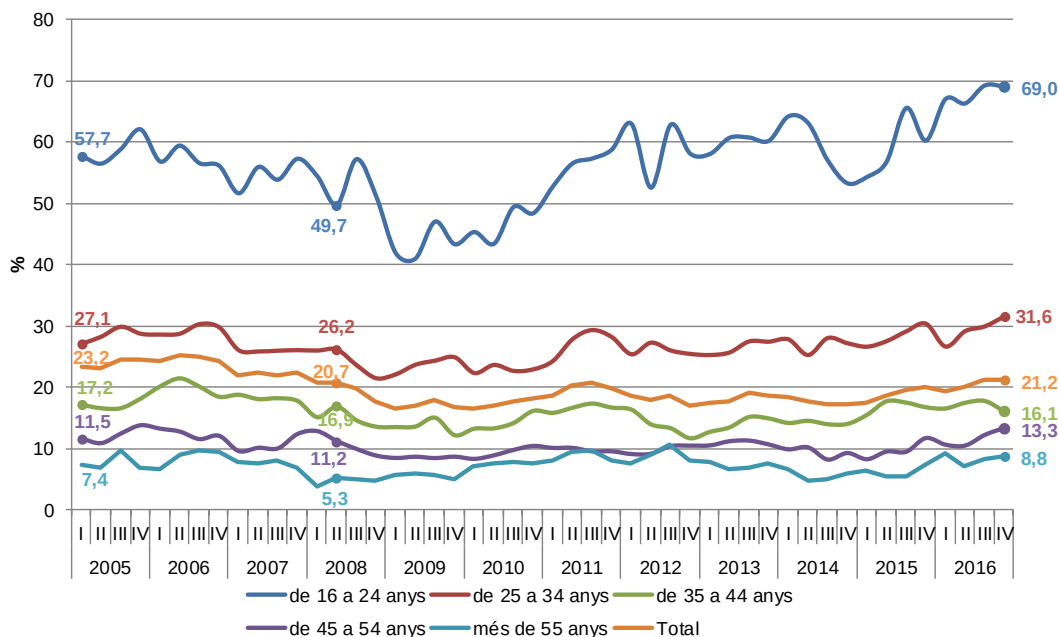
4.4.6 Taxa de temporalitat per edat i nacionalitat

La taxa de temporalitat, que es defineix com el percentatge d'assalariats/ades amb contractes temporals sobre el total d'assalariats/ades, s'ha mostrat molt sensible al cicle econòmic de la província de Barcelona. És a dir, durant la fase de creixement econòmic la taxa de temporalitat augmenta (abans de la crisi se situava per sobre del 20%), mentre que durant la fase de recessió la taxa disminueix (durant tota la crisi econòmica s'ha situat per sota del 20%). Quan l'economia de la província de Barcelona comença a recuperar-se, la taxa de temporalitat torna a augmentar de tal forma que el quart trimestre de 2016 assoleix el 21,2% (un valor semblant als anteriors a la crisi econòmica). En altres paraules, la disminució de la taxa de temporalitat s'explica perquè gran part de l'ajust de l'ocupació s'ha fet via ocupats/ades amb contractes temporals, ja que aquests tenen un cost d'acomiadament més baix que els contractes indefinits.

Per grups d'edat, els joves de 16 a 24 anys són els que tenen una taxa de temporalitat més elevada i molt lluny de la del conjunt de la població i de la resta de grups d'edat. Abans del 2008 la taxa de temporalitat dels joves se situava per sobre del 50%, però durant els primers trimestres de la crisi econòmica va disminuir fins arribar a situar-se en valors propers al 40%. Tot i la prolongació de la crisi, la taxa de temporalitat va tornar a augmentar i amb la recuperació econòmica aquest increment no s'ha aturat, de tal forma que ha arribat el quart trimestre de 2016 al 69% (el valor més alt de tota la sèrie 2005-2016) (vegeu Gràfic 4.31).

En el cas dels altres grups d'edat, només el grup de 25 a 34 anys presenta una taxa de temporalitat per sobre de la del conjunt de la població. Concretament, el quart trimestre de 2016 ha arribat al 31,6%, un valor semblant al d'abans de la crisi econòmica. Pel que fa a la resta de grups d'edat destaca el grup de més de 55 anys per presentar les menors taxes de temporalitat (8,8% el quart trimestre de 2016), seguides pel grup de 45 a 54 anys (13,3%) i finalment el grup de 35 a 44 anys (16,1%). Per tant, es pot afirmar que la taxa de temporalitat es relaciona de forma negativa amb l'edat de l'assalariat/ada.

Gràfic 4.31. Taxa de temporalitat per edat, província de Barcelona; 2005-2016

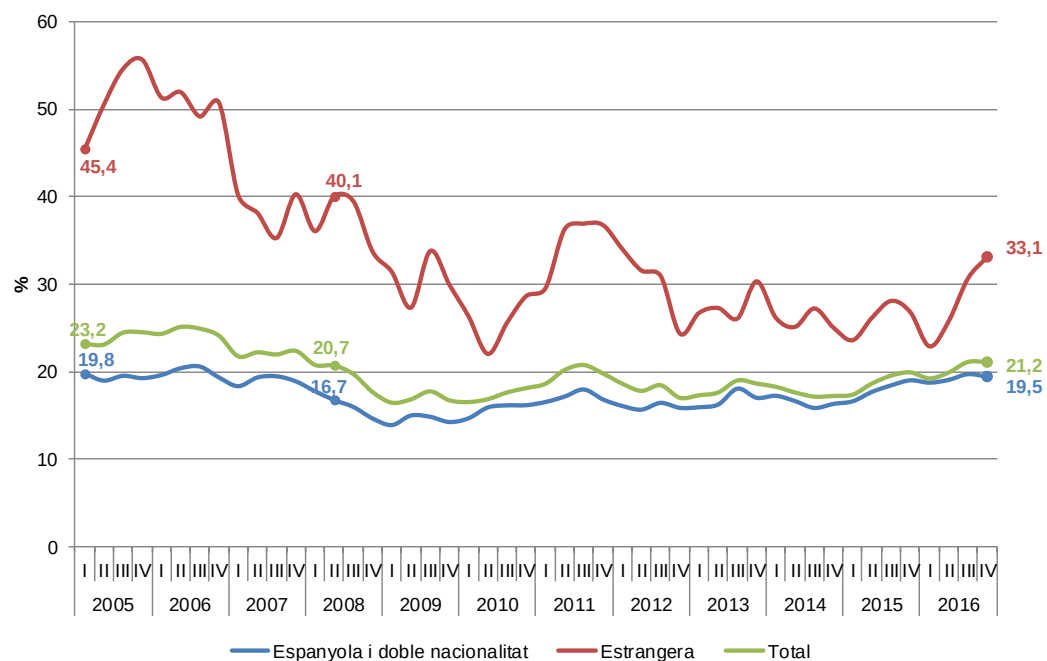

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Pel que fa a la nacionalitat cal destacar en primer lloc que la taxa de temporalitat de nacionalitat espanyola és tan sensible al cicle econòmic com la de nacionalitat estrangera: augmenta en els períodes de creixement econòmic i disminueix en els períodes de crisi econòmica. Concretament, com a conseqüència de la recessió econòmica la taxa de temporalitat espanyola es va situar per sota del 20% però gràcies a la recuperació econòmica dels últims mesos aquesta ha augmentat fins al 19,5% el quart trimestre de 2016, un valor semblant al del abans de la crisi econòmica (vegeu Gràfic 4.32).

En el cas de la població de nacionalitat estrangera, les taxes de temporalitat són superiors comparativament a les de la població espanyola. Durant el període anterior a la crisi econòmica la taxa de temporalitat de la població estrangera s'ha situat al voltant del 40-50% de l'ocupació. Amb la crisi econòmica la taxa de temporalitat ha disminuït però s'ha mantingut de forma irregular entre el 20 i el 30% de l'ocupació, sempre per sobre de la taxa dels nacionals espanyols. Amb la recuperació econòmica la taxa de temporalitat torna a créixer i, de fet, el quart trimestre de 2016 ja s'ha situat per sobre del 30%

Gràfic 4.32. Taxa de temporalitat per nacionalitat, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.5 El nivell d'estudis i el seu efecte en el mercat de treball

La probabilitat de participar en el mercat de treball i formar part de la població activa es veu influïda pel nivell d'estudis completat per l'individu. Com més gran és el capital humà d'una persona més grans són la seva ocupabilitat i productivitat. Coursar estudis addicionals és, al seu torn, una forma de preparar-se millor per afrontar en millors condicions la vida laboral. Les dades a nivell espanyol i català mostren com les taxes d'activitat creixen amb el nivell d'estudis completats. Les taxes d'activitat de la població amb estudis superiors (universitaris i de Cicles Formatius de Grau Superior, CFGS) superen a les de les persones amb estudis de secundària post obligatòria i a les corresponents a la població amb l'ensenyament obligatori o menys (Serrano i Soler, 2016).

Augmentar la taxa d'activitat no és l'únic efecte d'un major nivell de capital humà de les persones actives sinó que també augmenta la probabilitat d'estar ocupat. El capital humà fa al seu propietari més productiu i més adaptable a les necessitats canviants de les empreses en un context de canvi tecnològic accelerat, donada la seva major capacitat d'aprenentatge i els menors costos de formació per a les empreses. A més, les persones amb nivells més alts de capital humà es caracteritzen per la major intensitat, qualitat i eficiència del seu esforç de recerca d'un lloc de treball. Tot això situa en una posició avantatjosa als subjectes amb més capital humà en el mercat de treball i augmenta la seva probabilitat d'ocupació (Pastor, Raymond, Roig, i Serrano, 2006). L'impuls que la formació educativa suposa de cara a la ocupabilitat dels treballadors queda patent en les taxes d'ocupació per nivell d'estudis. El percentatge de persones en edat de treballar que aconsegueix ocupar-se és clarament creixent amb el nivell educatiu. En el cas dels universitaris la taxa d'ocupació supera a la de les persones amb CFGS. I els actius amb estudis secundaris post obligatoris presenten taxes d'ocupació molt superiors a les de les persones que no en tenen. A més, es pot apreciar que la reducció de l'ocupació associada a la crisi és més intensa com més baix és el nivell educatiu (Serrano i Soler, 2016)

En el cas de l'atur, els diferents col·lectius presenten un patró semblant i molt relacionat per la situació d'expansió o crisi econòmica. Totes les taxes d'atur augmenten durant les crisis, i disminueixen en les fases expansives. No obstant això, els col·lectius més formats tendeixen a tenir menors taxes d'atur. En el cas dels universitaris malgrat patir també els efectes de l'última crisi, la seva taxa d'atur és molt inferior a la dels actius sense estudis post obligatoris o amb només estudis secundaris post obligatoris. Així, quan l'ocupació és abundant per a tot tipus de treballadors, el nivell educatiu sembla menys rellevant ja que no hi ha problemes significatius d'ocupació per a ningú. No obstant això, en les crisis cobra una importància decisiva, especialment per la capacitat de resistència a perdre la feina dels més qualificats (Serrano i Soler, 2016).

En els següents apartats i a partir de les dades de l'EPA s'ha analitzat quin ha estat l'efecte de la crisi econòmica en la població ocupada i aturada per nivell d'educació de la província de Barcelona. També s'han estudiat les taxes d'ocupació i d'atur segons el nivell d'estudis.

4.5.1 Població ocupada i nivell d'estudis

La recessió econòmica ha fet reduir el nombre d'ocupats a la província de Barcelona però aquest impacte s'ha repartit de manera desigual segons el nivell d'estudis assolit. Cal tenir en compte que els nivells d'estudis s'han dividit en 5 grups: 1) estudis superiors (FP de grau superior i estudis universitaris), 2) segona etapa de l'educació secundària, orientació professional (FP grau mitjà), 3) segona etapa de l'educació secundària, orientació general (batxillerat), 4) primera etapa d'educació secundària (ESO) i 5) educació primària o analfabets.

La població ocupada amb estudis superiors (FP de grau superior i estudis universitaris) és la que s'ha vist menys afectada per la crisi econòmica en comparació amb altres grups. La majoria de la població ocupada de la província de Barcelona té estudis superiors. De fet, en termes absoluts s'ha mantingut per sota el milió d'ocupats/ades durant la major part dels anys analitzats i no ha estat fins el 2014 que ha superat aquesta xifra. A partir d'aquest any i coincidint amb la recuperació econòmica el nombre d'ocupats amb estudis superiors ha augmentant fins arribar el quart trimestre de 2016 a les 1.122.492 persones (vegeu el Gràfic 4.33). Aquest increment ha estat tan important que el nombre d'ocupats/ades el quart trimestre de 2016 és un 31,4% superior al que hi havia el primer trimestre de 2005. En termes percentuals, el canvi també és molt important, ja que la població ocupada amb estudis superiors ha passat de representar el 34,8% de l'ocupació el primer trimestre de 2005 al 47% el quart trimestre de 2016 (vegeu el Gràfic 4.34).

Els ocupats/ades amb estudis de primera etapa d'educació secundària (ESO) són el segon grup més nombrós en termes absoluts. Abans de la crisi econòmica se situaven al voltant dels 600.000 ocupats però com a conseqüència d'aquesta es van reduir fins a situar-se per sota les 500.000 persones el quart trimestre de 2012. Amb la recuperació econòmica han augmentat progressivament fins als 554.941 ocupats/ades el quart trimestre de 2016. En termes percentuals no s'observen grans canvis, tret dels primers anys de la crisi, i durant la resta del període analitzat s'han situat al voltant del 23-24% dels ocupats/ades totals.

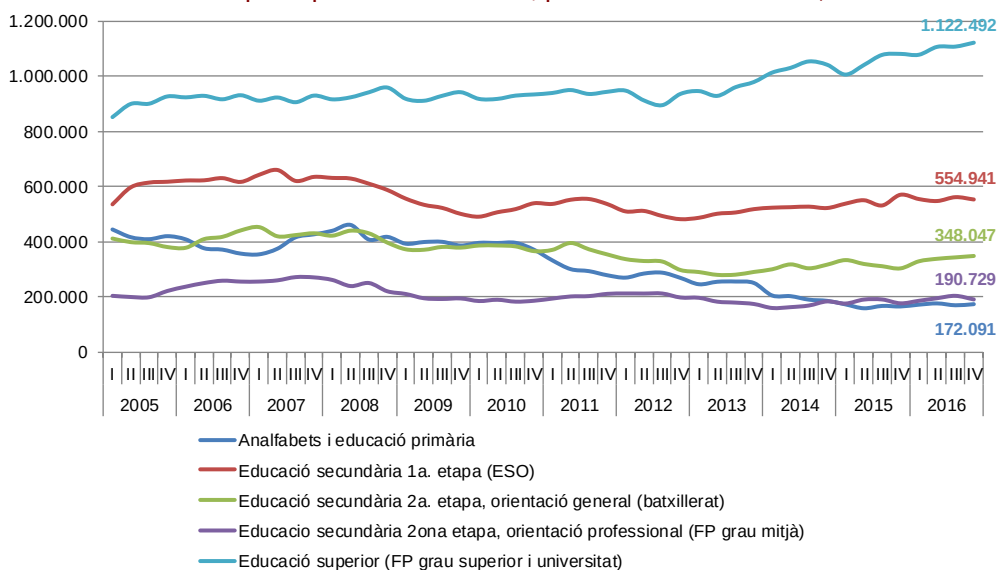
Els ocupats/ades amb estudis de segona etapa de l'educació secundària, orientació general (batxillerat), són el tercer grup en importància a la província de Barcelona. Abans de la crisi, el nombre d'ocupats/ades se situava al voltant de les 400.000 persones però va anar disminuint fins a assolir el seu mínim el segon trimestre de 2013, amb menys de 300.000 ocupats/ades. Gràcies a la recuperació econòmica el nombre d'ocupats/ades ha augmentat progressivament fins arribar als 348.047 ocupats/ades el quart trimestre de 2016. En termes percentuals es pot comprovar com encara no ha recuperat els nivells anteriors a la crisi econòmica sinó tot el

contrari, ja que ha passat de representar el 16,8% dels ocupats/ades el primer trimestre de 2005 al 14,6% el quart trimestre de 2016.

Els ocupats/ades amb segona etapa de l'educació secundària, orientació professional (FP grau mitjà) són un grup sensible al cicle econòmic, ja que en etapes de creixement econòmic incrementen els seus efectius mentre que durant la recessió succeeix tot el contrari. Durant els anys anteriors a la crisi, els ocupats/ades amb aquest nivell d'estudis van augmentar fins assolir el seu màxim (270.000 persones durant el quart trimestre de 2007). En canvi, durant l'etapa de recessió van disminuir fins assolir el seu mínim (160.000 ocupats) el primer trimestre de 2014. Amb la recuperació econòmica, ha tornat a augmentar el nombre d'ocupats/ades i el quart trimestre de 2016 assoleix els 190.729 efectius, si bé encara està lluny dels valors màxims. En termes percentuals també s'han notat aquestes variacions, ja que els anys anteriors a la crisi aquest grup va arribar a representar el 12% de l'ocupació però, finalment, el quart trimestre de 2016 tan sols representen 8% del ocupats/ades.

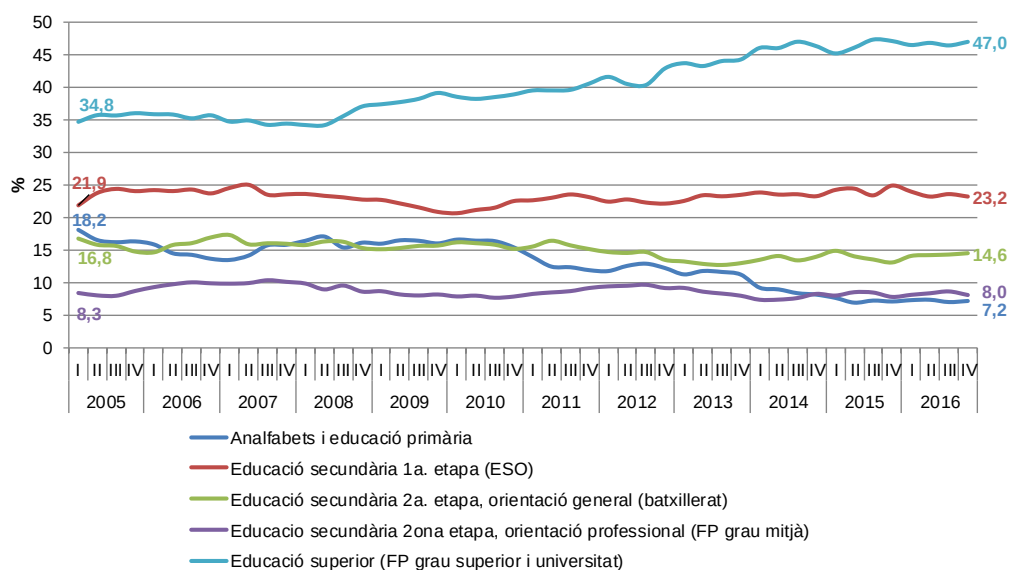
Els ocupats/ades amb educació primària o analfabets s'han vist molt afectats per la crisi econòmica ja que han passat de situar-se al mateix nivell que els ocupats/ades amb estudis de segona etapa de l'educació secundària, orientació general (batxillerat) a ser el grup amb menor nombre d'ocupats/ades. Concretament, han passat de 446.325 ocupats/ades el primer trimestre de 2005 a 172.091 ocupats/ades el quart trimestre de 2016. Aquesta disminució ha estat tan important que el nombre d'ocupats/ades el quart trimestre de 2016 és un 61,4% inferior al que hi havia el primer trimestre de 2005. En termes percentuals el canvi encara s'aprecia més ja que han passat de representar el 18,2% el primer trimestre de 2005 a tan sols el 7,2% el quart trimestre de 2016.

Gràfic 4.33. Població ocupada per nivell d'estudis, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.34. Població ocupada per nivell d'estudis, província de Barcelona, en % sobre el total; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Com ja s'ha comentat anteriorment, la taxa d'ocupació de la província de Barcelona ha experimentat una forta caiguda i ha passat del 60% l'any 2008 al 53,1% el quart trimestre de 2016. Però el comportament de la taxa d'ocupació és molt diferent segons el nivell d'estudis assolit pels ocupats/ades. El cas de la taxa d'ocupació dels ocupats/ades amb educació superior mostra una correlació directa entre el nivell d'estudis i la taxa d'ocupació. És a dir, a més nivell d'estudis, la taxa d'ocupació és més elevada, i a més a més, en epoques de crisi econòmica, resisteixen millor l'impacte negatiu de la recessió.

Anteriorment a la crisi econòmica la taxa d'ocupació dels ocupats/ades amb educació superior se situava al voltant del 83-84%, però després de la crisi ha baixat fins el 78,5% el quart trimestre de 2016. Un valor molt per sobre del conjunt de la població ocupada de la província de Barcelona (vegeu Gràfic 4.35).

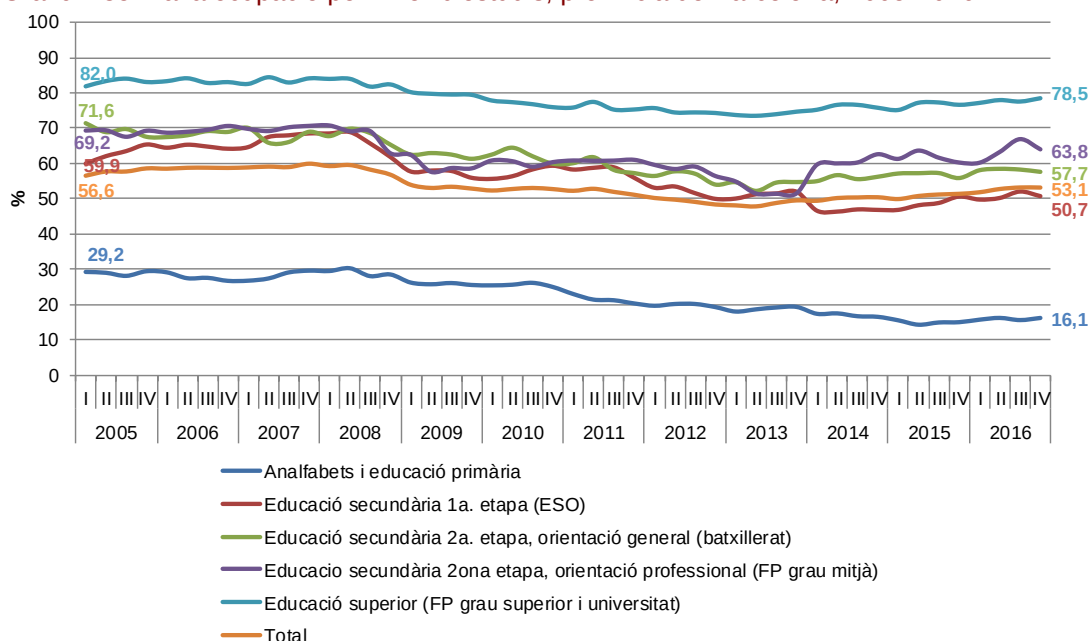
Els ocupats/ades amb estudis de segona etapa de secundària tant d'FP de grau mitjà com de batxillerat són els següents amb majors taxes d'ocupació. Abans de la crisi econòmica se situaven al voltant del 70%, però amb la crisi econòmica han baixat fins al 63,8% i el 57,7%, respectivament, el quart trimestre de 2016.

Un cas excepcional són els ocupats/ades amb primera etapa de l'educació secundària (ESO), que abans de la crisi econòmica tenien una taxa d'ocupació al voltant del 65%, similar a la que tenien els ocupats amb FP de grau mitjà o batxillerat. Això significa que les empreses valoraven de la mateixa manera tenir l'ESO que el batxillerat o l'FP de grau mitjà a l'hora de contractar treballadors. Amb l'impacte de la crisi econòmica, aquestes diferències educatives s'han fet notar

i la taxa d'ocupació dels ocupats/ades amb la primera etapa de l'educació secundària (ESO) s'ha reduït fins al 50,7% el quart trimestre de 2016 mentre les altres no s'han reduït tant.

Finalment, la taxa d'ocupació dels ocupats/ades amb educació primària o analfabets és de les més baixes de tota la població. Els anys anteriors a la crisi econòmica, la taxa d'ocupació se situava al voltant del 30%, però amb l'impacte de la crisi ha baixat fins al 16,1% el quart trimestre de 2016.

Gràfic 4.35. Taxa ocupació per nivell d'estudis, província de Barcelona, 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

4.5.2 Població aturada i nivell d'estudis

La població aturada de la província de Barcelona de tots els nivells d'estudis ha experimentat un gran creixement fruit de la crisi econòmica iniciada a partir del 2008. Com ja s'ha comentat anteriorment, va augmentar fins arribar al seu màxim el 2013 per després, gràcies a la recuperació econòmica, començar a disminuir, tot i que encara no ha recuperat els nivells previs a la crisi econòmica. En general, la població aturada de la província de Barcelona ha experimentat un gran impacte com a conseqüència de la crisi econòmica però aquest no s'ha repartit de forma equitativa entre els diferents nivells d'estudis.

La majoria de la població aturada de la província de Barcelona té estudis equivalents a la primera etapa d'educació secundària (ESO) que és un dels grups que més s'ha vist afectat per la crisi econòmica. El nombre d'aturats/ades ha passat de valors propers als 50.000-60.000 persones d'abans de la crisi fins a superar els 225.000 aturats/ades durant el 2013. Amb la recuperació

econòmica, els aturats/ades han disminuït fins a les 149.692 persones el quart trimestre de 2016 (vegeu Gràfic 4.36). Des d'un punt de vista percentual els canvis no són tan accentuats i el pes dels aturats amb estudis de primera etapa d'educació secundària (ESO) sobre el total s'ha situat al voltant del 30-35% durant tot el període (vegeu Gràfic 4.37)

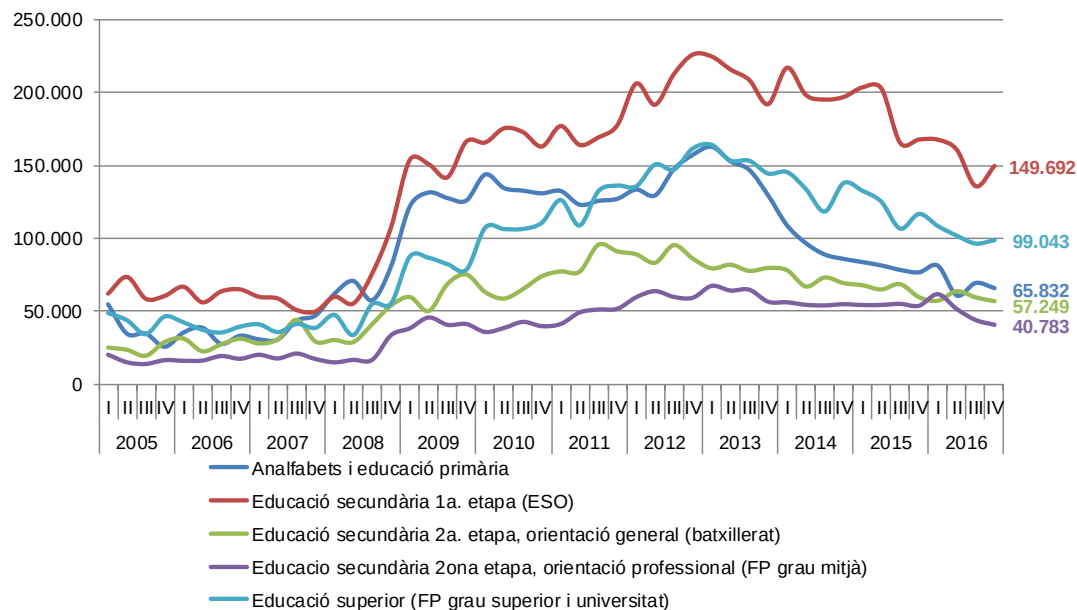
Pel que fa al grup dels aturats/ades amb estudis superiors, que es caracteritza per ser el segon grup més nombrós, també s'ha vist afectat per la crisi ja que ha passat de valors propers a les 50.000 persones abans del 2008 a un màxim de 164.105 el primer trimestre de 2013. Gràcies a la recuperació econòmica els nivells d'atur han disminuït fins a les 99.043 persones el quart trimestre de 2016. En general, el pes d'aquests aturats/ades sobre el total s'ha situat durant tot el període al voltant del 20-25% si bé a l'inici de la crisi, durant els anys 2009-2010, el pes d'aquest aturats/ades va baixar puntualment per sota del 20%.

Els aturats/ades amb estudis de primària i analfabets són el tercer grup més important i durant els primers anys de la crisi econòmica l'impacte de la recessió va ser tan gran que es van convertir en el segon grup amb més aturats superant en nombre els aturats/ades amb estudis superiors. Però un cop superat el seu màxim el primer trimestre de 2013 (162.481 persones) ha disminuït fins a situar-se el quart trimestre de 2016 en els 65.832 aturats/ades. En termes de pes sobre el total d'aturats és el grup que més canvis ha experimentat ja que ha passat de valors màxims, els primers anys de la crisi econòmica, propers al 35% a un dels valors més baixos el quart trimestre de 2016 (16%).

Els aturats/ades amb estudis de segona etapa de l'educació secundària, orientació general (batxillerat), que són el quart grup més important, van experimentar el creixement més accelerat durant els primers anys de la crisi econòmica. Els aturats/ades es van pràcticament triplicar ja que van passar de valors al voltant dels 20.000-30.000 persones abans de la crisi a gairebé 100.000 persones el tercer trimestre de 2012. Superat aquest màxim els nombre d'aturats/ades ha disminuït fins arribar a les 57.249 persones el quart trimestre de 2016. En general, el pes d'aquests aturats/ades sobre el total s'ha situat durant tot el període al voltant del 10-15%.

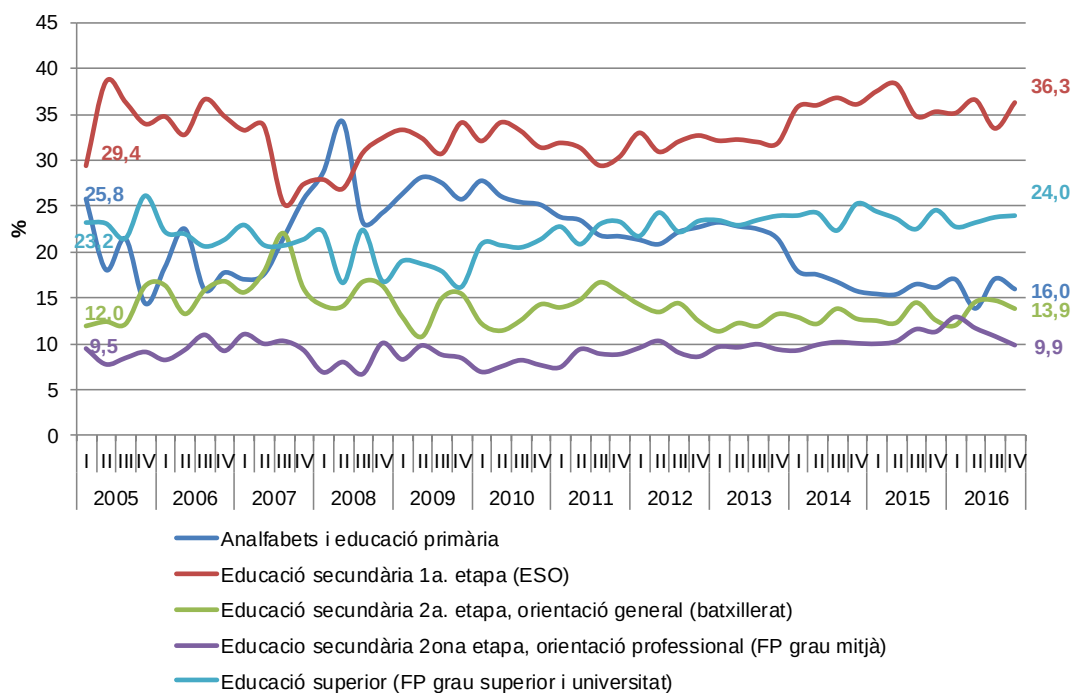
Finalment, els aturats/ades amb segona etapa de l'educació secundària, orientació professional (FP grau mitjà) són el grup menys nombrós durant tot el període analitzat. Com a conseqüència de la crisi van augmentar el nombre d'aturats/ades fins a superar el primer trimestre de 2013 les 67.000 persones en el seu valor màxim. Amb la reactivació econòmica el nombre d'aturats ha disminuït fins a les 40.783 el quart trimestre de 2016. En termes de pes sobre el total d'aturats no ha experimentat grans canvis ja que s'ha situat durant tot el període al voltant del 10%.

Gràfic 4.36. Població aturada per nivell d'estudis, província de Barcelona; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Gràfic 4.37. Població aturada per nivell d'estudis, província de Barcelona, en % sobre el total; 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

Com a conseqüència de la crisi econòmica la taxa d'atur de la província de Barcelona ha experimentat un fort increment. Ha passat de taxes d'atur inferiors al 7% abans de l'any 2008 a un màxim del 24,4% el primer trimestre de 2013. Progressivament, la taxa d'atur s'ha reduït fins al 14,7% el quart trimestre de l'any 2016. Tot i aquests elevats nivells de la taxa d'atur, el seu comportament és molt diferent segons el nivell d'estudis assolit pels aturats/ades. Hi ha una correlació directa i negativa entre el nivell d'estudis i la taxa d'atur. És a dir, a més nivell d'estudis la taxa d'atur és més baixa. A més a més, en cas de crisi econòmica, la població amb més nivell d'estudis resisteixen millor l'impacte negatiu de la recessió.

El cas de la taxa d'atur dels aturats amb educació superior és el que millor demostra aquesta relació, ja que són el grup amb la menor taxa d'atur en tot el període analitzat. Abans del 2008, la taxa d'atur dels aturats/ades amb educació superior (FP grau superior i universitat) se situava al voltant del 4-5%, però amb la crisi econòmica va augmentar progressivament fins assolir el màxim del 15% durant el primer trimestre de 2013. Amb la recuperació econòmica ha disminuït progressivament fins arribar al 8,1% el quart trimestre de 2016. Un valor molt per sota el del conjunt de la població aturada de la província de Barcelona (14,7%) (vegeu Gràfic 4.38).

Els aturats/ades amb estudis de secundària (segona etapa), orientació general (batxillerat), són els següents amb les menors taxes d'atur. Abans de la crisi econòmica se situaven entre el 5% i el 10%, però amb la crisi econòmica van arribar a un màxim del 22,8% el segon trimestre de 2013. La recuperació econòmica ha permès que es redueixi la taxa d'atur fins al 14,1%, un valor molt semblant al del conjunt d'aturats de la província de Barcelona.

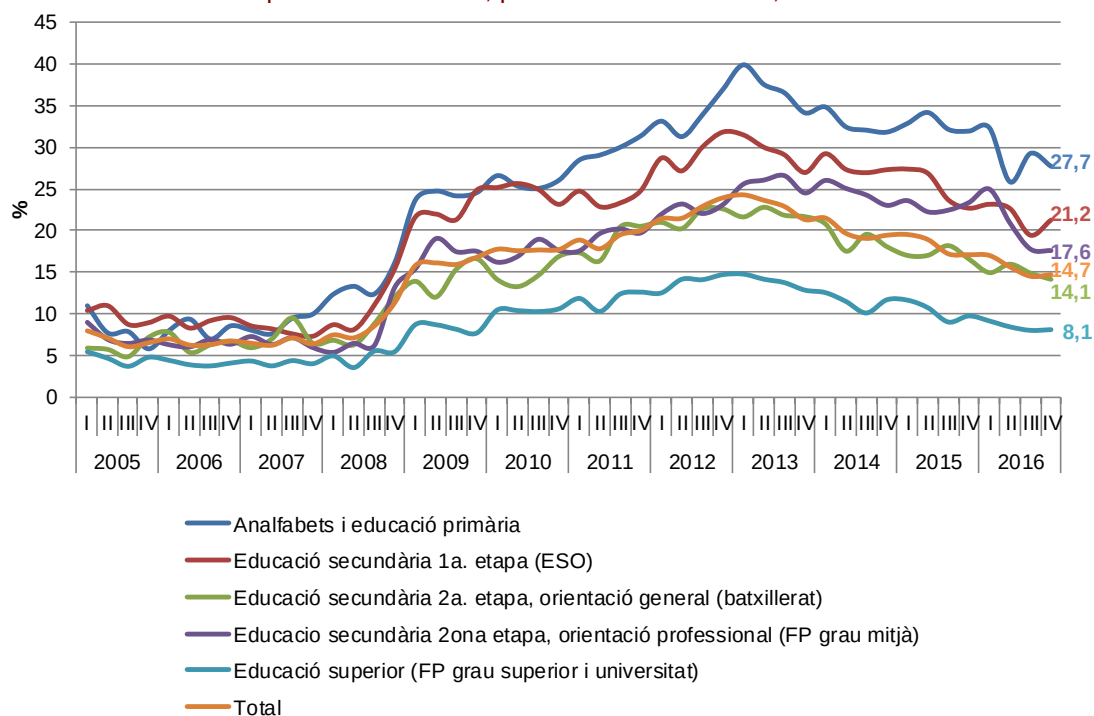
Un cas excepcional a la relació entre aturats/ades amb major nivell d'estudis i taxa d'atur més baixa són els aturats/ades amb educació secundària (segona etapa), orientació professional (FP grau mitjà). Aquest grup es caracteritza per tenir, a partir de la crisi econòmica de 2008, una taxa d'atur superior a la dels aturats/ades amb estudis de segona etapa de secundària (batxillerat) i, per tant, un nivell d'estudis inferior. Concretament, els anys anteriors al 2008, en l'etapa de creixement econòmic, la diferència entre aquests dos grups era petita i la taxa d'atur també se situava per sota del 10%. Però durant la crisi econòmica i després amb la recuperació econòmica, han augmentat les diferències fins arribar al quart trimestre de 2016 amb una taxa d'atur dels aturats/ades amb educació secundària, orientació professional (FP grau mitjà), del 17,6%. Aquest és un valor superior al 14,1% dels aturats/ades amb estudis segona etapa d'educació secundària orientació general (batxillerat).

Els aturats/ades amb estudis de primera etapa d'educació secundària (ESO) són un dels grups que tenen una taxa d'atur més elevada. Abans de la crisi econòmica la taxa d'atur se situava entre el 8-10%, però com a conseqüència de la recessió ha augmentat fins a un màxim del 31,8% durant el quart trimestre de 2012. Amb la recuperació econòmica la taxa d'atur ha disminuït fins

el 21,2% el quart trimestre de 2016, un valor molt per sobre el del conjunt de la província de Barcelona.

Finalment, la taxa d'atur dels aturats/ades amb educació primària o analfabets és de les més altes de tota la població. Els anys anteriors a la crisi econòmica la taxa d'ocupació se situava per sota el 10%, però posteriorment va arribar el primer trimestre de 2013 a un màxim del 39,9%. Gràcies a la recuperació econòmica ha disminuït fins al 27,7% el quart trimestre de 2016.

Gràfic 4.38. Taxa atur per nivell d'estudis, província de Barcelona, 2005-2016

Font: IERMB a partir de les microdades de l'EPA, INE

5 Desigualtat i risc de pobresa

L'instrument estadístic més important per l'estudi de la pobresa i la desigualtat, el seguiment de la cohesió social en un territori, l'estudi de les necessitats de la població i de l'impacte de les polítiques social i econòmiques sobre les llars i les persones és l'Enquesta de condicions de vida (ECV) que publica anualment l'INE. Els principals indicadors que s'obtenen d'aquesta enquesta són la desigualtat de la renda i el risc de pobresa que serveixen per conèixer com es distribueix el nivell de renda de la població i per saber quin és el llindar de la pobresa en un territori (entès com el nivell d'ingressos per sota del qual es considera a una persona en condicions de renda baixa i, per tant, en situació de risc de pobresa).

En aquest capítol es mesura la desigualtat a Catalunya i Espanya a través del coeficient de Gini (apartat 6.1) pel període 2006-2016, fent un èmfasi especial a la diferent desigualtat segons el lloc d'origen de la població (apartat 6.2). A continuació s'estudia la taxa de risc de pobresa a Catalunya i Espanya (apartat 6.3), prestant atenció al lloc de naixement de la població (apartat 6.4). Els lloguers imputats de l'habitatge i el seu impacte en la desigualtat són estudiats a nivell europeu (apartat 6.5), i també per Catalunya i Espanya (apartat 6.6). Finalment també s'estudia el seu efecte sobre la taxa de risc de pobresa (apartat 6.7).

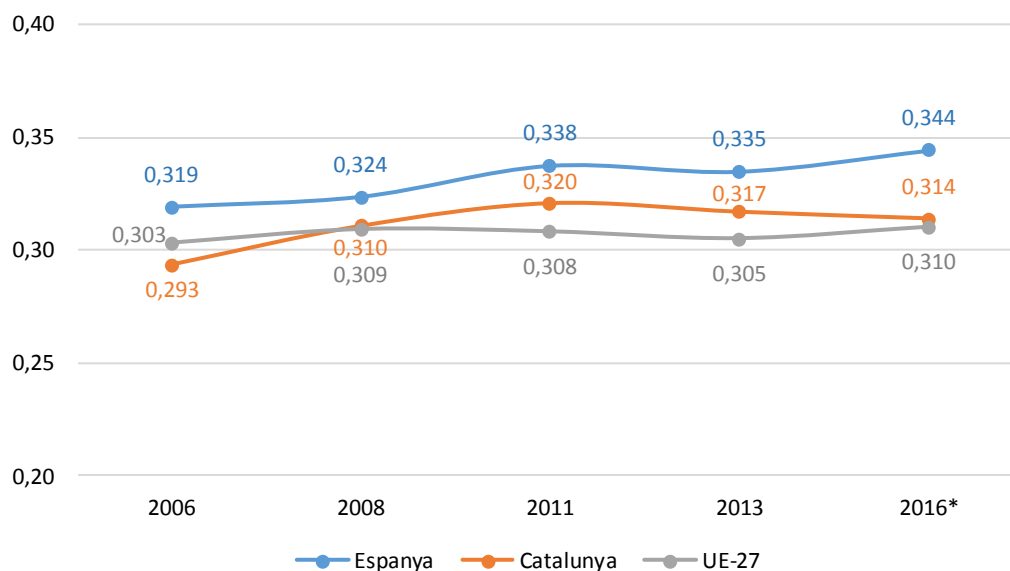
5.1 Desigualtat a Catalunya i Espanya

Si es coneix el nivell de renda de la població es pot analitzar com es distribueix aquesta entre les llars o les persones. Existeixen diversos instruments de mesura per a aquest objectiu. La desigualtat es pot analitzar en termes gràfics (mitjançant una corba de Lorenz) o bé mitjançant índexs agregats de desigualtat. Un dels principals indicadors de la desigualtat d'ingressos és el coeficient de Gini. El coeficient de Gini s'estima a partir dels valors de la renda disponible equivalent de la llar i és una mesura de la desigualtat entre els habitants d'una determinada àrea geogràfica. El coeficient de Gini es basa en la comparació de les proporcions acumulades de la població respecte la proporció acumulativa d'ingressos que reben. El coeficient es mou entre els valors 0 i 1, on 1 indica la concentració màxima d'ingressos (tots els ingressos s'acumulen en un sol individu). En canvi, el valor 0 s'interpreta com la situació en la que l'ingrés de totes les llars és el mateix (absència de desigualtat). El coeficient de Gini satisfà algunes propietats importants com la comparabilitat al llarg del temps, la invariància a qualsevol mesura de deflactor i el principi de transferència. L'índex de Gini és el coeficient de Gini expressat en percentatge, i és igual al coeficient de Gini multiplicat per 100.

El coeficient de Gini¹⁴ d'Espanya per la població total registra uns valors superiors als de Catalunya i la UE-27 per tot el període 2006-2016 (vegeu el Gràfic 5.1). La diferència entre els valors del coeficient per Espanya i Catalunya se situa de mitjana en 0,021, és a dir, el coeficient per Espanya és de mitjana un 6,8% superior. Respecte la diferència entre els valors del coeficient per Espanya i la UE-27 cal diferenciar dos subperíodes. En el període 2006-2008, la diferència mitjana és de 0,015, és a dir, els valors per Espanya són de mitjana un 5% superiors als de la UE-27. En el període 2008-2016, en canvi la diferència augmenta i els valors del coeficient de Gini per Espanya passen a ser un 10,2% superiors als de la UE-27 (vegeu Taula 5.1).

Pel que fa a l'evolució, el coeficient de Gini ha seguit al conjunt d'Espanya una trajectòria ascendent durant el període 2006-2016, registrant un increment del 7,9% entre ambdós moments del temps. El coeficient a Catalunya, en canvi, mostra una tendència a l'alça entre els anys 2006 i 2011, amb un augment equivalent al 9,2%, mentre que entre els anys 2011 i 2016 registra un descens, equivalent al 2,1%, de manera que l'evolució total durant el període 2006-2016 representa un increment del 6,9%. A la UE-27, el coeficient de Gini ha seguit una trajectòria relativament estable al llarg de tot el període de manera que la variació entre el valor inicial i final és únicament del 2,3% (vegeu Taula 5.2).

Gràfic 5.1. Coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Espanya, Catalunya i l'UE-27, població total, 2006-2016

*Les dades de 2016 corresponen a l'any 2015 en el cas de la UE-27
Font: IERMB a partir de microdades ECV INE i UE-SILC (Eurostat).

¹⁴ El coeficient de Gini pel conjunt d'Espanya i Catalunya s'ha obtingut a partir d'una explotació portada a terme per l'equip de l'IERMB de les microdades de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) de l'INE. El coeficient de Gini per la UE-27 prové de la EU-SILC (Eurostat).

Taula 5.1. Diferència en valor i en % del coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar entre Espanya i Catalunya; Espanya i la UE-27 i Catalunya i la UE-27, 2006-2016

	Diferència en valor			Diferència en %		
	Espanya-Catalunya	Espanya - UE-27	Catalunya-UE-27	Espanya - Catalunya	Espanya - UE-27	Catalunya-UE-27
2006	0,026	0,016	-0,010	8,8	5,3	-3,1
2008	0,013	0,015	0,001	4,2	4,7	0,5
2011	0,017	0,030	0,012	5,3	9,6	4,0
2013	0,018	0,030	0,012	5,8	9,8	3,8
2016*	0,031	0,034	0,004	9,7	11,1	1,2
Mitjana 2006-2008	0,019	0,015	-0,004	6,5	5,0	-1,3
Mitjana 2008-2016	0,022	0,031	0,009	6,9	10,2	3,0
Mitjana 2006-2016	0,021	0,025	0,004	6,8	8,1	1,3

*Les dades de 2016 corresponen a l'any 2015 en el cas de la UE-27

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE i UE-SILC (Eurostat).

Taula 5.2. Variació percentual del coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Catalunya, Espanya i la UE-27; 2006-2016

	Variació percentual		
	Espanya	Catalunya	UE-27*
2006-2011	5,8	9,2	1,7
2011-2016	2,0	-2,1	0,6
2006-2016	7,9	6,9	2,3

*Les dades de 2016 corresponen a l'any 2015 en el cas de la UE-27

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE i UE-SILC (Eurostat).

5.2 Desigualtat a Catalunya i Espanya per lloc de naixement

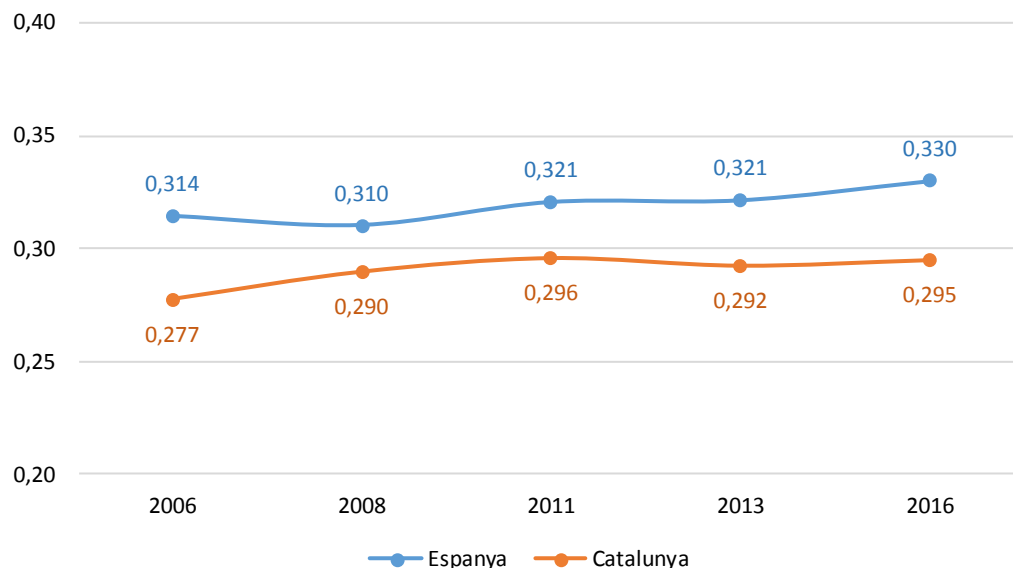
A continuació s'analitza l'evolució del coeficient de Gini per Catalunya i Espanya distingint entre lloc de naixement: Espanya o l'estranger. S'estudien aquests dos grups perquè, tal i com s'ha observat en el capítol anterior, la població estrangera en comparació amb la població espanyola ha estat una de les més afectades per la crisi econòmica.

Per la població nascuda a Espanya el coeficient de Gini a Espanya és superior que a Catalunya durant tot el període 2006-2016 (vegeu Gràfic 5.2). La diferència entre els valors del coeficient per Espanya i Catalunya se situa de mitjana en 0,029, és a dir, el coeficient per Espanya és de mitjana un 10,1% superior (vegeu Taula 5.3).

Pel que fa a l'evolució, el coeficient de Gini ha registrat per Espanya entre el 2006 i el 2016 un increment del 5%, si bé s'observen dues etapes diferents. En una primera etapa, durant els anys 2006-2008 es registra un decreixement del coeficient de Gini de l'1,3% seguida per una segona etapa, els anys 2008-2016, d'un creixement del 6,4%. En el cas de Catalunya, mostra pel període

2006-2008 una tendència a l'alça del 4,4%, mentre que entre els anys 2008 i 2016 registra un increment molt menor, de l'1,8%, de manera que l'evolució total durant el període 2006-2016 representa un increment del 6,3%. En conjunt doncs, la desigualtat de la població nascuda a Espanya ha crescut més a Catalunya que a Espanya pel període 2006-2016 (vegeu Taula 5.4).

Gràfic 5.2. Coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Espanya i Catalunya, població de 16 anys i més nascuda a Espanya; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Taula 5.3. Diferència en valor i en % del coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar entre Espanya i Catalunya, població de 16 i més anys nascuda a Espanya; 2006-2016

	Espanya - Catalunya	
	Diferència en valor	Diferència en %
2006	0,037	13,3
2008	0,021	7,1
2011	0,025	8,4
2013	0,029	9,9
2016	0,035	11,9
Mitjana 2006-2016	0,029	10,1

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Taula 5.4. Variació percentual del coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Catalunya, Espanya, població de 16 i més anys nascuda a Espanya; 2006-2016

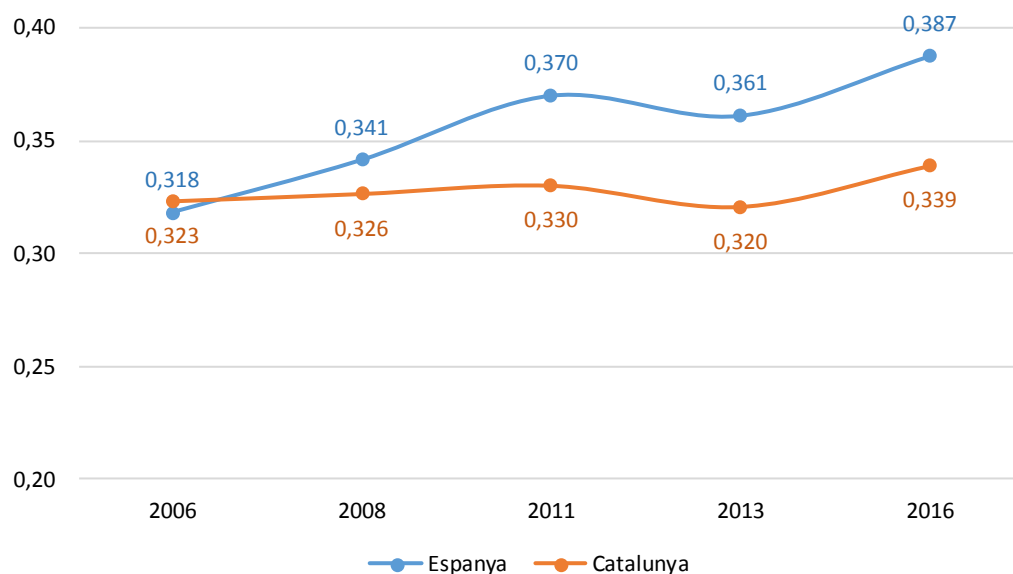
	Variació percentual	
	Espanya	Catalunya
2006-2008	-1,3	4,4
2008-2016	6,4	1,8
2006-2016	5,0	6,3

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

En el cas de la població nascuda a l'estranger, el coeficient de Gini a Espanya abans de la crisi econòmica estava per sota del de Catalunya, però a partir de 2008 i fins el 2016 és superior al de Catalunya i de forma creixent en el temps (vegeu Gràfic 5.3). La diferència entre els valors del coeficient per Espanya i Catalunya se situa de mitjana en 0,028, és a dir, el coeficient per Espanya és de mitjana un 8,4% superior (vegeu Taula 5.5).

Pel que fa a l'evolució, el coeficient de Gini ha registrat per Espanya entre el 2006 i el 2016 un increment del 21,8%, si bé s'observa que la major part del creixement de la desigualtat s'ha produït durant el període 2008-2016 (13,5%). En el cas de Catalunya, el creixement del coeficient de Gini no ha estat tant accelerat. De fet, es mostra una tendència a l'alça de l'1% pel període 2006-2008 mentre que pels anys 2008 i 2016 s'accelera el creixement del coeficient fins al 3,9%. En conjunt, l'evolució total durant el període 2006-2016 representa un increment del 5% (vegeu Taula 5.6).

Gràfic 5.3. Coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Espanya i Catalunya, població de 16 anys i més nascuda a l'estranger; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Taula 5.5. Diferència en valor i en % del coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar entre Espanya i Catalunya, població de 16 i més anys nascuda a l'estranger; 2006-2016

	Espanya - Catalunya	
	Diferència en valor	Diferència en %
2006	-0,005	-1,5
2008	0,015	4,6
2011	0,040	12,1
2013	0,041	12,7
2016	0,048	14,2
Mitjana 2006-2016	0,028	8,4

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Taula 5.6. Variació percentual del coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Catalunya, Espanya, població de 16 i més anys nascuda a l'estranger; 2006-2016

	Variació percentual	
	Espanya	Catalunya
2006-2008	7,3	1,0
2008-2016	13,5	3,9
2006-2016	21,8	5,0

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

En última instància cal destacar que durant el període 2006-2016, el coeficient de Gini de la població nascuda a l'estranger és superior al de la nascuda a Espanya, tant per Catalunya com per Espanya. De fet, a Catalunya la desigualtat dels nascuts a l'estranger (0,339), està lleugerament per sobre de la desigualtat a Espanya de la població nascuda a Espanya (0,330).

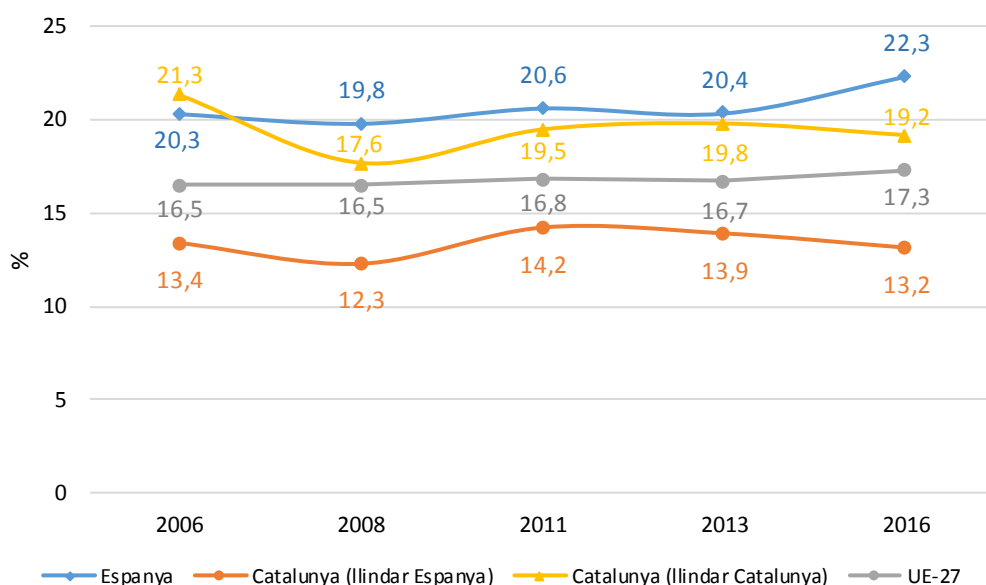
5.3 Taxa de risc de pobresa a Catalunya i Espanya

Pel que fa a les mesures de pobresa, aquestes es poden classificar en diversos grups. Dins de l'anomenat grup de mesures "objectives" de pobresa, les carències es poden aproximar de manera indirecta mitjançant els recursos, com les rendes, o de manera directa mitjançant les privacions. En aquest apartat s'analitza la taxa de risc de pobresa, que és una mesura objectiva de pobresa basada en el nivell de rendes. Existeixen diverses variacions respecte el càlcul d'aquesta taxa, si bé en termes generals la taxa de risc de pobresa és el percentatge de persones que viuen en llars on la renda disponible total equivalent de les quals és inferior al llindar de risc de pobresa. El llindar de risc de pobresa és el nivell d'ingressos per sota del qual es considera a una persona en condicions de renda baixa i, per tant, en situació de risc de pobresa. La UE ha fixat aquest llindar en el 60% de la mediana de la renda disponible equivalent.

La taxa de risc de pobresa per Espanya se situa de mitjana durant el període 2006-2013 al voltant del 21% si bé registra un augment puntual fins al 22,3% per l'any 2016 (vegeu el Gràfic 5.4). Utilitzant el mateix llinar de pobresa per Catalunya, és a dir, el 60% de la renda mediana per Espanya, la taxa de risc de pobresa a Catalunya se situa de mitjana al voltant del 13% durant el període 2006-2016, el que representa una diferència mitjana de 7 punts percentuals respecte la taxa per Espanya. Si enlloc del llinar de risc de pobresa per Espanya s'utilitza com a llinar el 60% de la renda mediana de Catalunya, la taxa de risc de pobresa de Catalunya se situa de mitjana en el 19% i per tant la diferència respecte la taxa de risc de pobresa de Catalunya segons el llinar per Espanya s'incrementa 6 punts percentuals. Pel que fa la UE-27, la taxa de risc de pobresa se situa de mitjana durant tot el període al voltant del 17%, uns 4 punts percentuals per sota de la taxa per Espanya de mitjana i uns 3 punts percentuals per sota de la taxa de Catalunya (llindar Catalunya).

L'evolució de les taxes de risc de pobresa del conjunt d'Espanya i Catalunya són també diferents. En el cas d'Espanya, la taxa de risc de pobresa es manté relativament estable fins el 2013 i augmenta 2 punts percentuals en el darrer any. La taxa de risc de pobresa per Catalunya, per contra, segueix una tendència diferent. La taxa es redueix entre els anys 2006 i 2008, any en el que es registra el valor mínim tant per la taxa segons el llinar d'Espanya (12,3%) com segons el llinar de Catalunya (17,6%). A continuació es registra un repunt d'aproximadament 2 punts percentuals l'any 2011 per després disminuir progressivament durant els anys successius fins al 13,2% segons el llinar d'Espanya i el 19,2% segons el llinar de Catalunya.

Gràfic 5.4. Taxa de risc de pobresa de la població total per Espanya i Catalunya segons el llinar per Espanya (60% mediana d'Espanya), per Catalunya (60% mediana Catalunya) i per UE-27 (60% mediana UE-27); 2006-2016

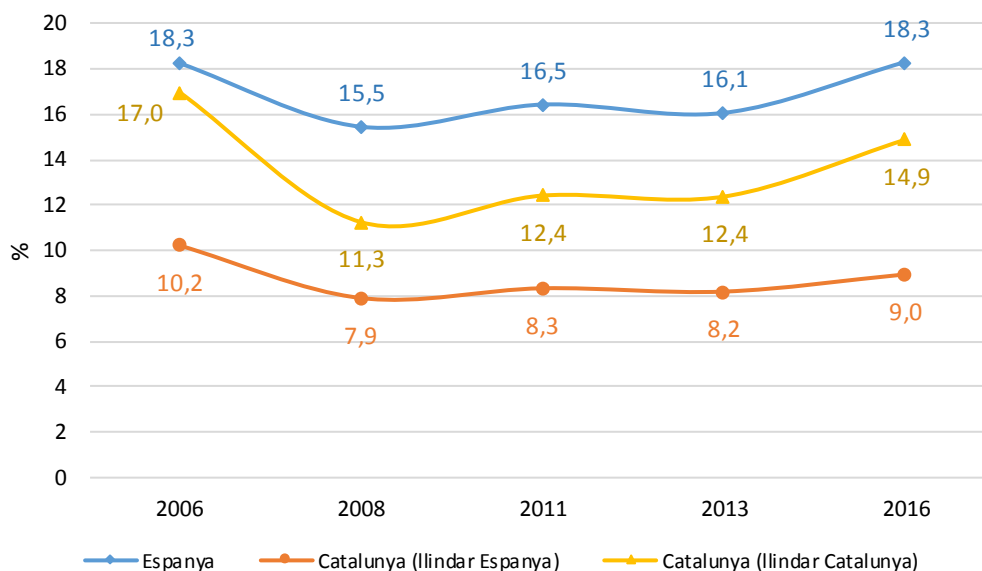
Font: IERMB a partir de microdades ECV INE.

5.4 Taxa de risc de pobresa a Catalunya i Espanya per lloc de naixement

La taxa de risc de pobresa d'Espanya per la població nascuda a Espanya se situa de mitjana durant el període 2006-2016 al voltant del 17%. Si s'utilitza com a llindar de pobresa el 60% de la renda mediana d'Espanya per Catalunya, la taxa de risc de pobresa a Catalunya se situa al voltant del 9% durant el període 2006-2016, el que representa una diferència mitjana de 8 punts percentuals respecte la taxa per Espanya. Si enlloc del llindar de risc de pobresa per Espanya s'utilitza com a llindar el 60% de la renda mediana de Catalunya, la taxa de risc de pobresa de Catalunya se situa de mitjana en el 14% i per tant, la diferència respecte la taxa de risc de pobresa de Catalunya segons el llindar per Espanya s'incrementa de mitjana 5 punts percentuals (vegeu Gràfic 5.5)

Si s'analitza l'evolució de les taxes de risc de pobresa del conjunt d'Espanya i Catalunya són relativament semblants. Concretament per l'any 2006, abans de la crisi econòmica, els valors de la taxa són els més elevats del període analitzat: 18,3% per Espanya, 17% per Catalunya llindar Catalunya, i 10,2% per Catalunya llindar Espanya. Entre els anys 2008 i 2013 la taxa de risc de pobresa disminueix significativament en tots els àmbits per després durant l'any 2016 tornar a augmentar (18,3% per Espanya, 14,9% per Catalunya llindar Catalunya, i 9% per Catalunya llindar Espanya) si bé sense assolir un nivell més elevat que el del 2006.

Gràfic 5.5. Taxa de risc de pobresa d'Espanya i Catalunya segons el llindar d'Espanya (60% mediana d'Espanya) i de Catalunya (60% mediana de Catalunya), població de 16 anys i més nascuda a Espanya; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

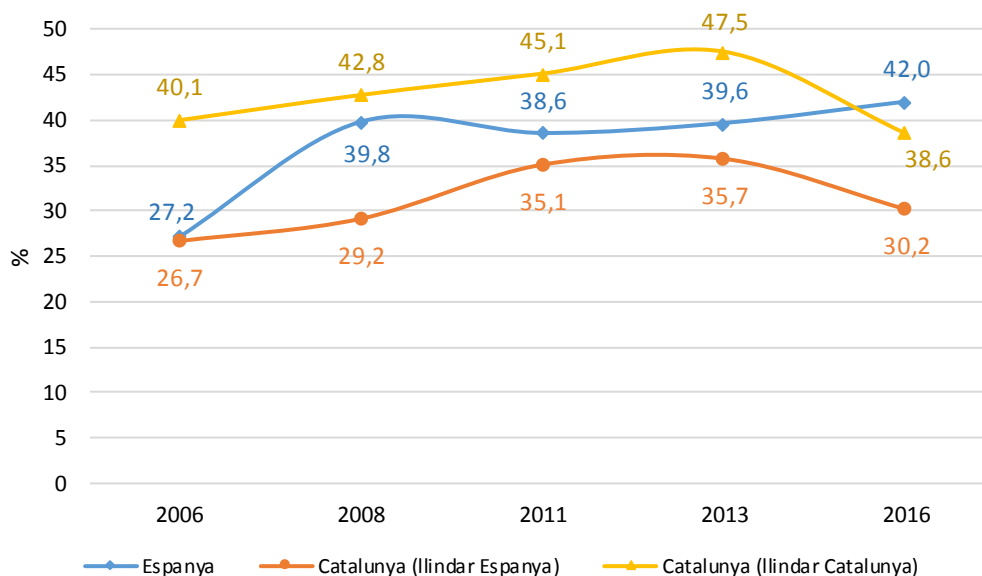
La taxa de risc de pobresa d'Espanya per la població nascuda a l'estranger l'any 2006, abans de la crisi, se situava en el 27,2%. Però com a resultat de la crisi econòmica a partir del 2008 experimenta un fort augment i durant els anys posteriors s'ha mantingut relativament estable situant-se al voltant del 39%. Per l'any 2016, tot i la recuperació econòmica, la taxa de risc de pobresa ha augmentat fins al 42% (vegeu Gràfic 5.6).

Pel que fa a Catalunya (segons el llinar Espanya), la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger és la més baixa que la d'Espanya durant tot el període analitzat. Com el cas d'Espanya, la taxa també ha experimentat un important creixement des del 2008 fins arribar al seu màxim l'any 2013 (35,7%). Per l'any 2016 es registra una important disminució fins al 30,2%, un valor 12 punts percentuals inferior al d'Espanya.

En el cas de Catalunya (segons el llinar Catalunya), els valors de la taxa de risc de pobresa són significativament més elevats que els d'Espanya. La seva evolució ha estat creixent des del 2006 arribant a un màxim del 47% l'any 2013. Amb la recuperació econòmica la taxa de risc de pobresa ha disminuït fins al 38,6%, un valor 3 punts percentuals per sota el d'Espanya.

Per tant, tal i com s'ha pogut comprovar, la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger destaca perquè en tots els àmbits assoleix uns valors molt més elevats (entre 20 i 30 punts percentuals més) que els de la població nascuda a Espanya. Amb la crisi econòmica aquesta diferència entre la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a Espanya i la nascuda a l'estranger s'ha incrementat i en els anys successius s'ha mantingut, si bé per Catalunya durant el 2016 s'aprecia una important reducció mentre que per Espanya s'ha mantingut igual.

Gràfic 5.6. Taxa de risc de pobresa d'Espanya i Catalunya segons el llinar d'Espanya (60% mediana d'Espanya) i de Catalunya (60% mediana de Catalunya), població de 16 anys i més nascuda a l'estranger; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

5.5 Impacte del lloguer imputat en la desigualtat a la UE¹⁵

El lloguer imputat (net) és una estimació del valor que representa el benefici que obté una llar derivat del fet que no es paga el lloguer complet. Els lloguers imputats representen un dels components més significatius dels ingressos disponibles per a les famílies en tant que reflecteixen els beneficis econòmics de l'habitatge propi i/o l'habitatge social. Conceptualment i empíricament, aquesta mesura està estretament relacionada amb la riquesa i amb el consum d'habitatge com a despesa, ja que un habitatge es considera tant un bé d'inversió com de consum (Eurostat 2013, p. 11). A més a més, la residència principal de la llar és invariablement l'actiu real més important de la cartera familiar ja que proporciona un flux de serveis d'habitatge a l'ocupant. El lloguer imputat és, per tant, una estimació del valor que representa la prestació de l'habitatge per la llar.

Diferents anàlisis conclouen que els lloguers imputats de l'habitatge tendeixen a disminuir la desigualtat, reduir la pobresa entre les persones de més edat i a millorar la coherència de les mesures contra la privació i la pobresa. La incorporació dels lloguers imputats a les estadístiques europees per monitoritzar la pobresa o el risc d'exclusió és una qüestió present a l'informe Stiglitz-Sen-Fitoussi (2009), un document estratègic molt respectat en estadístiques europees per a la recerca de millors mesures de desenvolupament econòmic. Entre les principals recomanacions destaca la perspectiva de la llar en el PIB i el desenvolupament de mesures de distribució de la renda. D'altra banda, el Subgrup d'Indicadors (ISG, les sigles en anglès) del Comitè de Protecció Social de la UE ha debatut repetidament sobre el paper dels lloguers imputats en la mesura de la pobresa o l'exclusió social i ha acceptat incloure un component de lloguer imputat en un petit nombre d'indicadors de pobresa que podrien figurar en la cartera d'inclusió social com a indicadors secundaris o com informació de context (Atkinson i Marlier 2010).

Des de l'edició de 2007, l'UE-SILC publica dades sobre els lloguers imputats als països de la UE. La definició del lloguer imputat a l'EU-SILC té en compte tant la rendibilitat de la propietat de l'habitatge, és a dir, que la residència principal és un actiu, així com les transferències en espècie d'aquells que tenen un lloguer amb un preu inferior al vigent de mercat. Cal tenir en compte que els lloguers s'imputen a les rendes d'aproximadament un 80% de les famílies europees. D'altra banda, la imputació és sensible als mètodes d'estimació, models i dades que s'utilitzin, els quals són diferents en cadascun dels països europeus. Per tant, la identificació dels beneficiaris potencials i la sensibilitat als supòsits, models i dades subjacents són de gran importància.

A Sauli i Törmälehto (2010) i a Törmälehto i Sauli (2010) s'exploren les conseqüències distributives d'incloure el lloguer imputat amb les dades EU-SILC 2007, mentre que Juntto i Reijo (2010) i Eurostat (2009) exploren també qüestions relacionades amb la comparabilitat

¹⁵ Aquest secció es basa en el document Eurostat (2013): "The distributional impact of imputed rent in EU-SILC 2007-2010", Luxembourg: Publications Office of the European Union.

internacional. Altres estudis transnacionals importants sobre les implicacions distributives dels lloguers imputats, si bé amb dades no UE-SILC són, per exemple, Frick et al. (2010) i Frick i Grabka (2003). Pel que fa a les implicacions de distribució, les anàlisis amb dades EU-SILC 2007 confirmen els principals resultats trobats en diversos estudis: els lloguers imputats disminueixen la desigualtat en els ingressos relatius i la pobresa de la població d'edat avançada. També s'aprecia una major coherència entre el risc de pobresa basat en els ingressos i diversos indicadors no monetaris de benestar material. Tanmateix, hi ha excepcions i es podrien assenyalar importants reptes metodològics i diferències entre països, així com qüestions de validesa i mesura amb les variables objectiu.

A l'EU-SILC, els lloguers s'imputen a dos grups diferents de llars: propietaris-ocupants i inquilins que paguen lloguers a un preu inferior al de mercat. El primer cas representa un rendiment net implícit de la riquesa de l'habitatge mentre que el segon és una forma de redistribució d'ingressos en forma de transferències socials en espècie, ja que el propietari sol ser una institució no lucrativa o bé una administració local o central. La correcta identificació dels dos tipus de beneficiaris és clau. Els propietaris són fàcilment identificables, però l'habitatge social és molt més complicat. Les conclusions d'Eurostat (2013) al respecte són que la variable sobre l'estructura de tinença de EU-SILC no és totalment comparable entre països, i no sempre és coherent amb els valors de lloguer imputats.

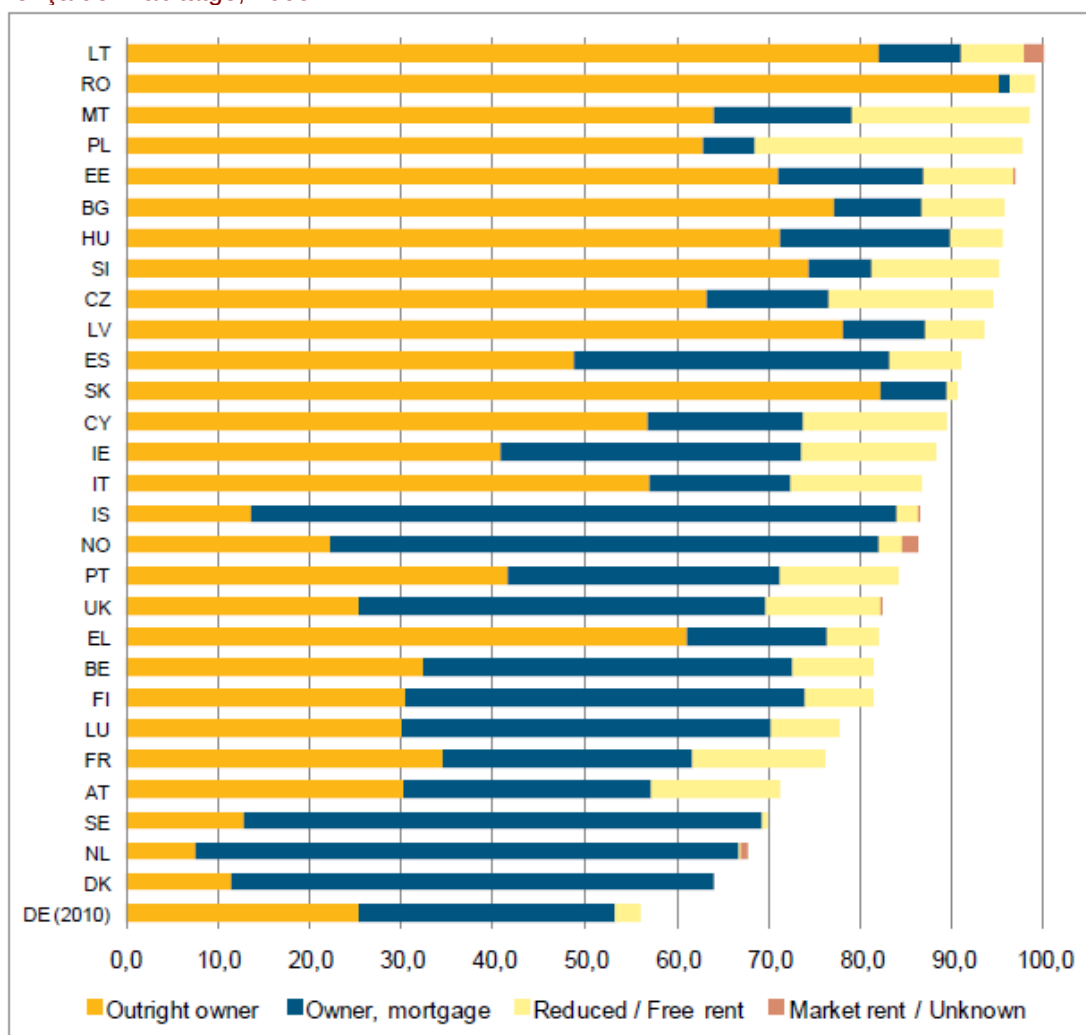
Cal tenir present que els lloguers imputats són una espècie de "imputació massiva" a escala europea, que afecta a la gran majoria de les llars de tots els països. El Gràfic 5.7 mostra com els lloguers imputats són majoria als països de la UE per l'any 2009. En alguns països de l'Europa oriental i del Bàltic i Malta s'han imputat lloguers a més del 90% de la seva població. Aquesta és una conseqüència directa de l'estructura de tinença d'aquests països. En un extrem (com Lituània), el lloguer imputat s'ha atribuït a totes les llars, mentre que en alguns països "només" al voltant del 60 per cent de les llars (Alemanya, Dinamarca). Aquests casos extrems reflecteixen tant les estructures de tinença, molt diferents dels països, com fins i tot les deficiències en les dades subjacents.

Pel que fa als llogaters que paguen el preu de mercat complet són un grup important, i tot i que no se'ls imputa res, la incidència de la pobresa és més gran entre aquests. Addicionalment, els lloguers imputats els situen encara més avall en la distribució relativa de la renda. D'una altra banda, els propietaris amb hipoteca són també un subgrup rellevant, ja que es dedueixen els pagaments dels interessos hipotecaris. A més a més, en aquest subgrup de propietaris s'observa una variació significativa en l'endeutament hipotecari entre països i entre grups d'edat per països.

En general, tal com s'explica al document d'Eurostat (2013), els lloguers imputats redueixen la desigualtat relativa i augmenten els ingressos mitjans. L'efecte distributiu de la imputació dels lloguers és el resultat del canvi en els ingressos mitjans, en la distribució dels lloguers imputats

entre particulars i en la correlació entre lloguers imputats i ingressos disponibles. Una proporció més gran de lloguers imputats i una major dispersió dels mateixos entre les llars implica més desigualtat en els ingressos disponibles. Ambdues magnituds reflecteixen les diferents estructures de tinença, inclòs l'endeutament hipotecari, amb una àmplia variabilitat entre els països europeus. La proporció de propietaris directes (propietaris no hipotecats) és molt elevada en els països Bàltics i en els de l'Est d'Europa (superior al 70%) i relativament elevada en alguns països del Sud d'Europa (entre el 50% i el 60%). En canvi, als països nòrdics, Holanda, el Regne Unit i Bèlgica, l'endeutament per l'habitatge és bastant comú.

Gràfic 5.7. Percentatge de població que rep lloguers imputats als països de la UE, per tipus de tinença de l'habitatge; 2009

Nota: Els noms dels països corresponen als codis ISO i es recullen a l'annex.

Outright owner és propietari absolut; owner mortgage és propietari amb hipoteca; reduced/free rent és lloguer reduït o gratuït; market rent/unknown és lloguer de mercat/desconegut.

Font: Reproduït d'Eurostat (2013), pàgina 19.

Un pas previ a observar els nivells de desigualtat per països és observar els canvis en els nivells de la renda mitjana després d'aplicar els lloguers imputats. Les variacions en els nivells de renda

depenen del percentatge que representen els beneficiaris de lloguers imputats, del règim de tinença de l'habitatge, dels preus de l'habitatge, de les equivalències de lloguer, del nivell d'endeutament de les famílies, dels tipus d'interès hipotecaris, etc. Tal i com es pot veure a la Taula 5.7 els canvis en els nivells de renda mitjana varien enormement entre els països europeus, des del -8% als Països Baixos al 20% d'Hongria. Però si no es tenen en compte aquests dos valors extrems, es continuen observant variacions extremes, des d'aproximadament un 1% a la República Txeca fins al 15% a Espanya, Grècia, Itàlia i Polònia. A més a més, diversos països de l'Europa del Nord i Central experimenten un augment al voltant del 10%.

Taula 5.7. Impacte dels lloguers imputats en els ingressos mitjans equivalents per persona, canvi en punts percentuals. Països classificats segons impacte el 2009

	2007	2008	2009	2010
Holanda	-7,7	-7,7	-8,1	-8,2
República Txeca	1,6	1,9	0,9	1,1
Portugal	18,4	3,5	1,7	1,7
Romania	2,3	2,5	2,3	2,2
Letònia	11,4	6,1	4,7	4,9
Islàndia	7,8	7,5	5	4,6
Noruega	9,7	6,3	5	9
Àustria	6,1	6,3	7,9	8,2
Regne unit	12,2	-5,7	8,2	3,3
Finlàndia	10,1	8,8	8,2	10,1
Suècia	11,2	8,9	8,6	7,7
Malta	9,4	9,5	n.d.	n.d.
Eslovènia	10,8	10	10	10,3
França	12,9	11,7	10	9,6
Bèlgica	9,3	9,1	10,5	8,7
Eslovàquia	9,9	9,6	11,1	10,6
Luxemburg	10,8	10	11,2	10
Lituània	15,6	13,1	12,7	13,6
Irlanda	9,7	10,3	13,4	n.d.
Dinamarca	9,4	9,2	13,9	14
Bulgària	22,9	13,1	14,3	n.d.
Espanya	16,2	15,1	14,5	16,3
Grècia	15,8	15,3	14,6	14
Estònia	19,9	20	14,8	11,1
Itàlia	15,3	16,7	15,1	16,8
Polònia	15,5	26,7	15,2	16,3
Xipre	14,2	15,8	18,4	n.d.
Hongria	23,2	22,7	19,7	19,6
Alemanya	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.

Font: Eurostat (2013)

La Taula 5.8 mostra els resultats de la variació en els nivell de desigualtat de rendes dels països europeus durant el període 2007-2010 després d'aplicar els lloguers imputats utilitzant el coeficient de Gini com a indicador de desigualtat. Amb poques excepcions, la desigualtat disminueix a tots els països i tots els anys. Diversos països del Sud i de l'Est d'Europa experimenten una disminució més acusada de la desigualtat, però hi ha excepcions (Portugal, República Txeca i Romania).

Taula 5.8. Impacte dels lloguers imputats en el coeficient de Gini, canvi en punts percentuals. Països classificats segons impacte el 2009

	2007	2008	2009	2010
Espanya	-3,5	-3,3	-3,3	-3,8
Estònia	-3,5	-2,6	-2,8	-1,9
Malta	-2,6	-2,7		
Irlanda	-2,6	-2,5	-2,8	
Grècia	-2,5	-2,4	-2,3	-2,3
Xipre	-2,5	-2,4	-2,2	
Itàlia	-2,5	-2,2	-2,3	-2,1
Polònia	-2,3	-2,7	-2	-2,1
Regne unit	-4,1	0,2	-1,7	-2,2
Lituània	-0,8	-1,4	-1,9	-2,8
Letònia	-1,8	-1,5	-1,3	-1,4
Eslovènia	-1,4	-1,4	-1,5	-1,6
Bulgària	-2,2	-2,1	-1,5	
Bèlgica	-1,8	-1,4	-1,3	-1,3
Hongria	-1,8	-1,6	-1,3	-1
Eslovàquia	-0,9	-1,2	-1,2	-1,3
Portugal	-2,3	-0,5	-0,2	-0,1
Luxemburg	-1,1	-0,7	-0,8	-0,5
Alemanya				-0,5
Suècia	-0,7	-0,8	-0,8	-0,7
Noruega	-0,7	-0,4	-0,7	-0,5
Finlàndia	-0,6	-0,6	-0,6	-0,4
Àustria	-0,4	-0,6	-0,4	-0,7
Dinamarca	-0,8	-0,9	0,3	-0,1
Romania	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2
República Txeca	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2
França	0,0	-0,1	-0,3	0,0
Islàndia	-0,6	-0,3	0	0,4
Holanda	0,4	-0,1	0,3	0,2

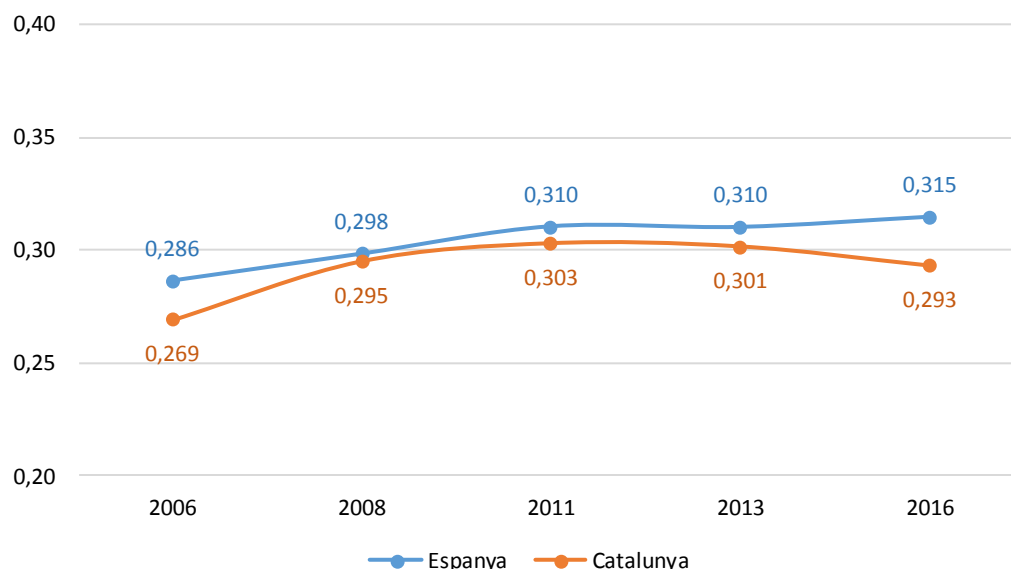
Font: Eurostat (2013)

5.6 Impacte del lloguer imputat en la desigualtat a Catalunya i Espanya

Tal com s'ha comentat en el punt anterior, diferents anàlisis demostren que els lloguers imputats de l'habitatge (entès com una estimació del valor que representa la prestació de l'habitatge per la llar) tendeixen a disminuir la desigualtat. Tant en el cas de Catalunya com d'Espanya, el coeficient de Gini amb lloguer imputat és més baix que sense lloguer imputat durant el període 2006-2016. Tot i que els lloguers imputats redueixen la desigualtat, el coeficient de Gini d'Espanya amb lloguer imputat per la població total registra uns valors superiors als de Catalunya per tot el període del qual es disposa de dades (vegeu el Gràfic 5.8). La diferència entre els valors del coeficient per Espanya i Catalunya se situa de mitjana en 0,012, és a dir, el coeficient per Espanya és de mitjana un 4% superior.

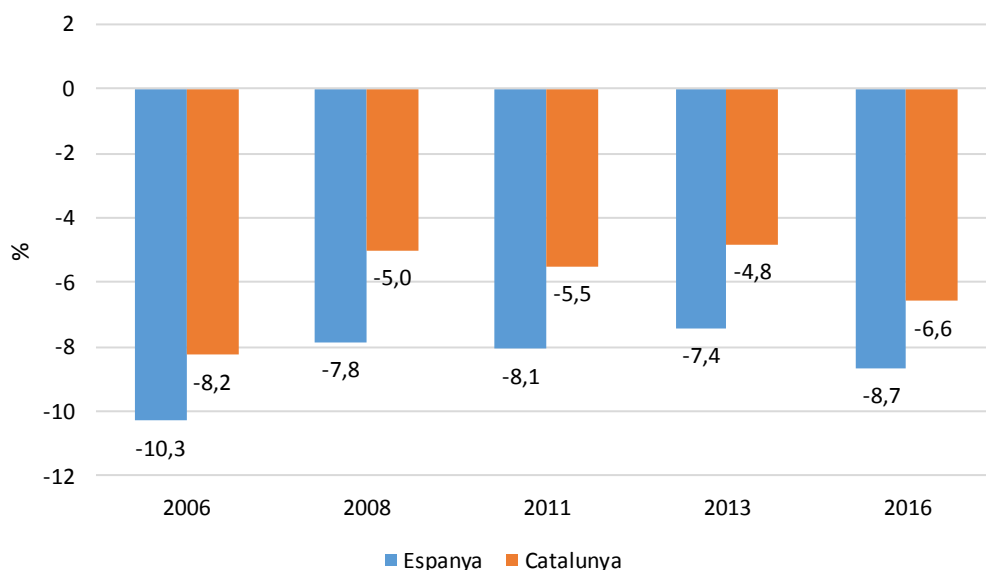
Tot i que en comparació amb Espanya, els nivells de desigualtat són inferiors a Catalunya, ja sigui amb o sense lloguer imputat (vegeu Gràfic 5.1 de l'epígraf 5.1) la reducció de la desigualtat és diferent en aquests dos àmbits. De fet, tal i com es pot veure al Gràfic 5.9, la variació percentual en el coeficient de Gini després d'aplicar els lloguers imputats sempre és superior a Espanya que a Catalunya. Concretament les reduccions del coeficient de Gini per Espanya després d'aplicar els lloguers imputats són de l'ordre del 8-9% segons els anys. En canvi, per Catalunya les reduccions del coeficient de Gini són inferiors, al voltant del 5-6%.

Gràfic 5.8. Coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar amb lloguers imputats a Espanya i Catalunya, població total; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.9. Variació percentual en el coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar després d'aplicar els lloguers imputats, població total; 2006-2016

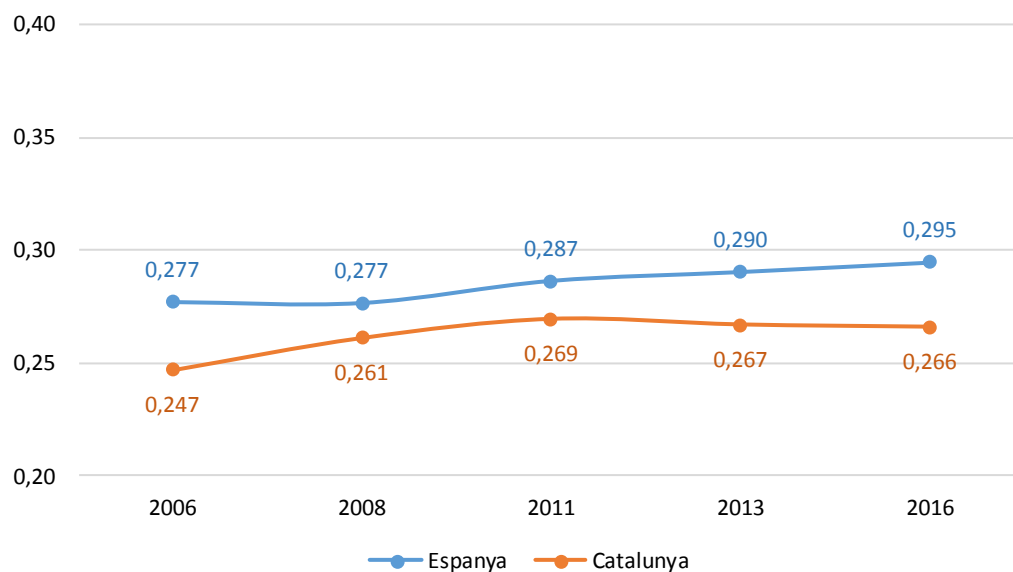

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

A continuació s'analitza com la reducció del coeficient de Gini després d'aplicar el lloguer imputat és diferent segons el lloc d'origen de la població. Per la població nascuda a Espanya, el coeficient de Gini amb lloguer imputat és més baix que sense lloguer imputat durant el període 2006-2016. També s'observa que el coeficient de Gini d'Espanya amb lloguer imputat registra uns valors superiors als de Catalunya durant el període 2006-2016 (vegeu Gràfic 5.10). La diferència entre els valors del coeficient per Espanya i Catalunya se situa de mitjana en 0,023, és a dir, el coeficient per Espanya és de mitjana un 8,8% superior.

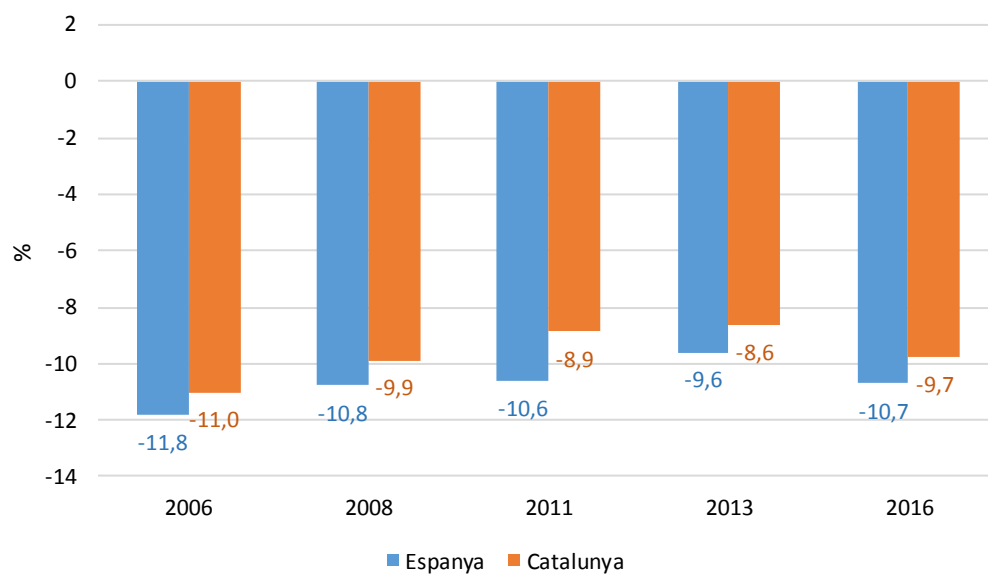
Com en el cas de la població total, els nivells de desigualtat són inferiors a Catalunya, ja sigui amb o sense lloguer imputat, i a més, la reducció de la desigualtat és diferent en aquests dos àmbits. Concretament, tal i com es pot veure el Gràfic 5.11 la variació percentual en el coeficient de Gini després d'aplicar els lloguers imputats sempre és superior a Espanya que a Catalunya. Concretament, les reduccions del coeficient de Gini per Espanya després d'aplicar els lloguers imputats són de l'ordre del 10-11% segons els anys. En canvi, per Catalunya les reduccions del coeficient de Gini són inferiors, al voltant del 9-10%.

Gràfic 5.10. Coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar amb lloguers imputats a Espanya i Catalunya, població de 16 anys i més nascuda a Espanya; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.11. Variació percentual en el coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Espanya i Catalunya després d'aplicar els lloguers imputats, població de 16 anys i més nascuda a Espanya; 2006-2016

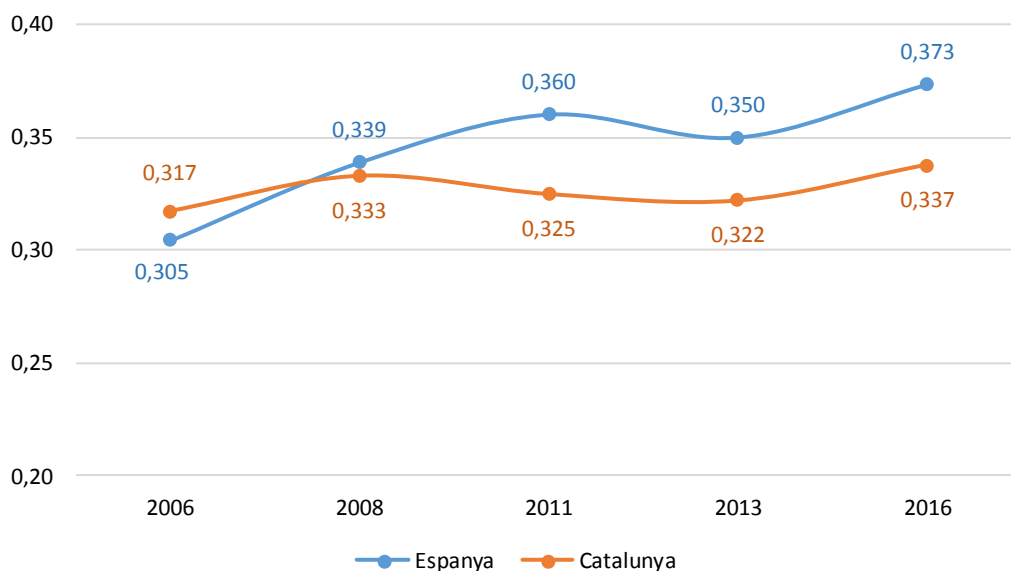

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Per la població nascuda a l'estranger el coeficient de Gini amb lloguer imputat no és gaire diferent que sense lloguer imputat durant el període 2006-2016. Per tant, sembla que imputar els lloguers no disminueixi massa la desigualtat en aquest grup de població. També s'observa que el coeficient de Gini d'Espanya amb lloguer imputat registra uns valors superiors als de Catalunya entre els anys 2008-2016 si bé abans de la crisi econòmica la situació era la inversa (vegeu Gràfic 5.12). La diferència entre els valors del coeficient per Espanya i Catalunya se situa de mitjana en 0,019, és a dir, el coeficient per Espanya és de mitjana un 5,6% superior.

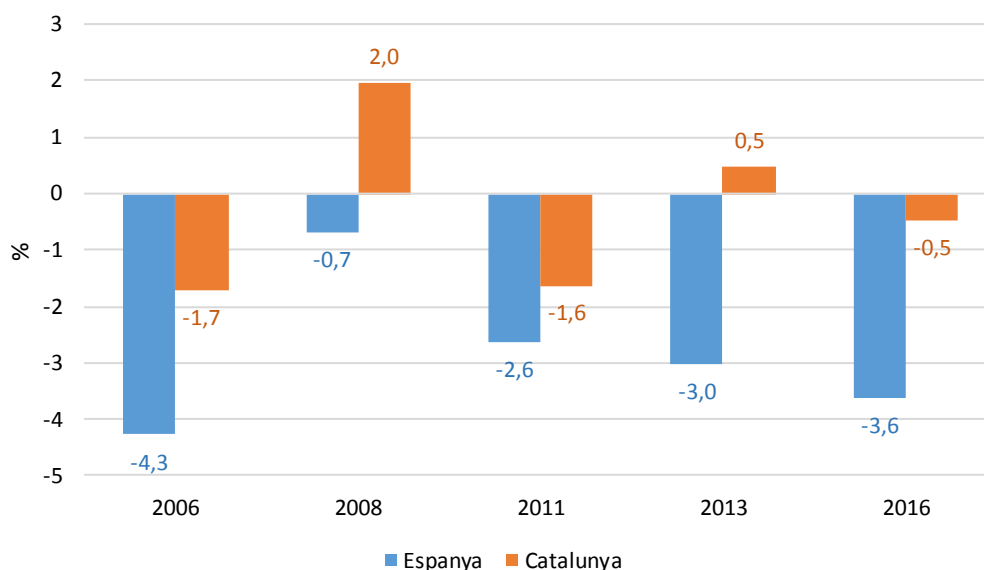
Pel que fa la reducció del coeficient de Gini, i per tant de la desigualtat, cal destacar que és diferent segons sigui Catalunya o Espanya. Concretament, tal i com es pot veure el Gràfic 5.13, la variació percentual en el coeficient de Gini per Espanya després d'aplicar els lloguers imputats sempre és negativa. Tanmateix cal destacar que abans de la crisi la reducció del coeficient va ser del 4,3% i a partir del 2008 la reducció de la desigualtat s'ha produït de forma gradual. En canvi, per Catalunya les variacions percentuals del coeficient de Gini han estat molt baixes i fins i tot, per alguns anys, han estat positives. És a dir, els anys 2008 i 2013 per la població de 16 anys i més nascuda a l'estranger, la imputació de rendes ha tingut un efecte negatiu en la reducció de la desigualtat.

Gràfic 5.12. Coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar amb lloguers imputats a Espanya i Catalunya, població de 16 anys i més nascuda a l'estranger; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.13. Variació percentual en el coeficient de Gini de la renda disponible equivalent de la llar per Espanya i Catalunya després d'aplicar els lloguers imputats, població de 16 anys i més nascuda a l'estranger; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

5.7 Impacte del lloguer imputat sobre el risc de pobresa a Catalunya i Espanya

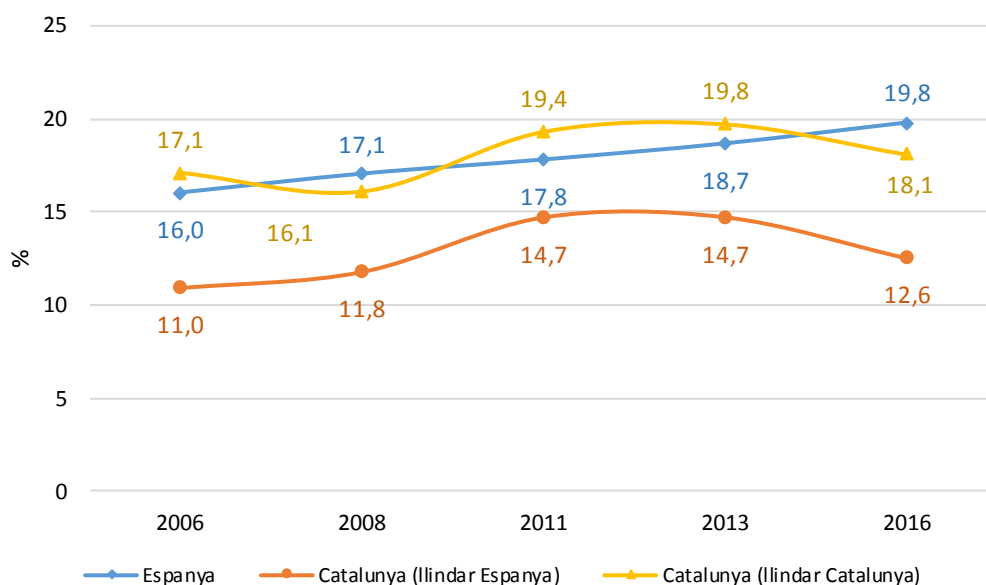
Com ja s'ha comentat anteriorment els lloguers imputats de l'habitatge suposen una millora dels ingressos familiars i, en conseqüència, signifiquen una reducció de la taxa de risc de pobresa. Per al total de la població la taxa de risc de pobresa de Catalunya i Espanya és més baixa amb lloguer imputat que sense lloguer imputat. Per tant, la imputació del lloguer redueix la taxa de risc de pobresa per aquests dos àmbits.

La taxa de risc de pobresa per Espanya amb lloguer imputat ha experimentat una tendència creixent entre el 2006 i el 2016. Ha passat d'un valor de 16% l'any 2006 a un màxim l'any 2016 del 19,8%. En canvi, per Catalunya (lindar de pobresa del 60% de la renda mediana per Espanya) la taxa, que és sensiblement més baixa que la d'Espanya, també ha seguit una tendència creixent, si bé ha disminuït l'any 2016 fins al 12,6%. Pel que fa a Catalunya (lindar del 60% de la renda mediana de Catalunya) la taxa de risc de pobresa té uns valors semblants als d'Espanya, si bé l'any 2016 disminueix fins al 18,1% situant-se 1,7 punts per sota el valor d'Espanya (vegeu Gràfic 5.14).

Tot i que la taxa de risc de pobresa d'Espanya és superior a la de Catalunya (sobretot sense lloguer imputat i no tant amb lloguer imputat), la reducció de la desigualtat és diferent en aquests dos àmbits. Concretament, tal i com es pot veure al Gràfic 5.15 la variació percentual en la taxa

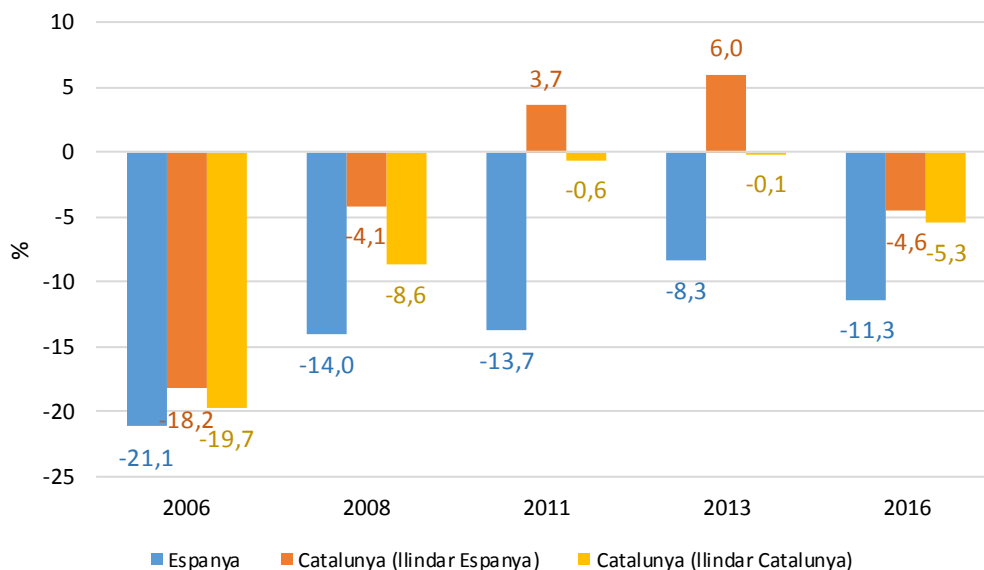
de risc de pobresa és sempre superior per Espanya que per Catalunya. De fet, les reduccions percentuals de la taxa de risc de pobresa per Espanya són molt elevades l'any 2006 (21,1%) però progressivament es fan més petites fins tornar a créixer fins a l'11,3% l'any 2016. En el cas de Catalunya (lindar Espanya) la variació de la taxa és negativa la majoria dels anys si bé pels anys 2011 i 2013 és positiva. És a dir, la imputació del lloguer no fa disminuir la taxa de risc de pobresa sinó tot el contrari. Pel que fa a Catalunya (lindar Catalunya), la disminució percentual de la taxa es va fent més petita fins ser pràcticament inexistent l'any 2013 per després tornar a ser negativa l'any 2016.

Gràfic 5.14. Taxa de risc de pobresa segons el lindar d'Espanya (60% mediana Espanya) i de Catalunya (60% mediana Catalunya) amb lloguers imputats, població total; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.15. Variació percentual en la taxa de risc de pobresa segons el llindar d'Espanya (60% mediana Espanya) i de Catalunya (60% mediana Catalunya) després d'aplicar els lloguers imputats, població total; 2006-2016

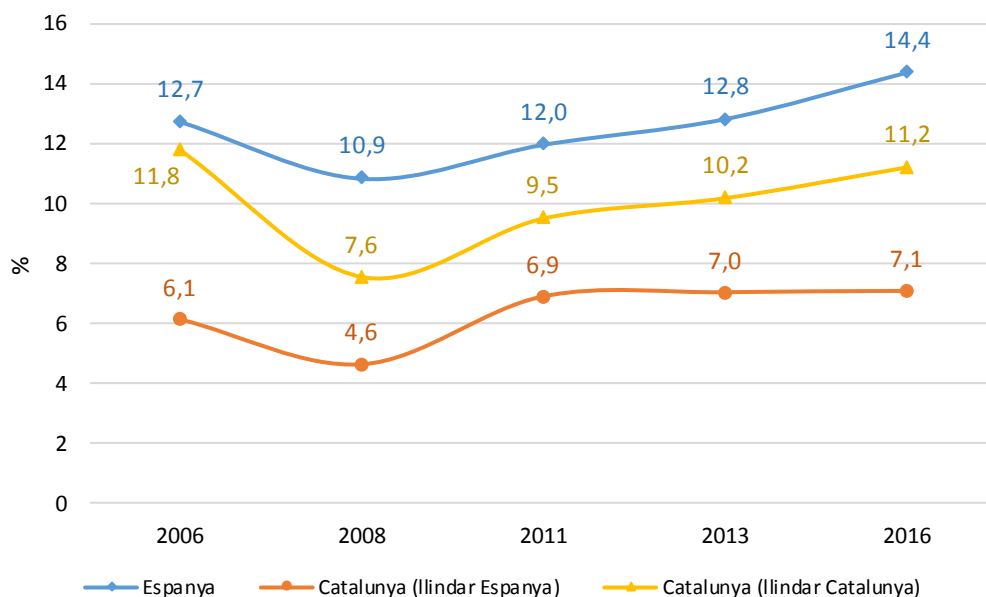
Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

En el cas de la població nascuda a Espanya la taxa de risc de pobresa de Catalunya i Espanya continua sent més baixa amb lloguer imputat que sense lloguer imputat. Per tant, la imputació del lloguer redueix la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a Espanya per aquests dos àmbits.

Si s'analitza el cas d'Espanya, la taxa de risc de pobresa amb lloguer imputat de la població nascuda a Espanya ha experimentat una etapa de decreixement entre els anys 2006 i 2008 seguida d'una segona etapa de creixement a partir de 2011 fins arribar al 14,4% l'any 2016 (vegeu Gràfic 5.16). En el cas de Catalunya (llindar Espanya) la taxa és sensiblement més baixa que la d'Espanya amb uns valors que se situen al voltant del 7-6% a excepció del 2008 que assoleix el seu mínim (4,6%). Pel que fa a Catalunya (llindar Catalunya) segueix una evolució semblant a la d'Espanya. Una primera etapa de decreixement entre 2006 i 2008 seguida d'una altra etapa de creixement fins arribar el 2016 a l'11,2% (un valor semblant al d'abans de la crisi).

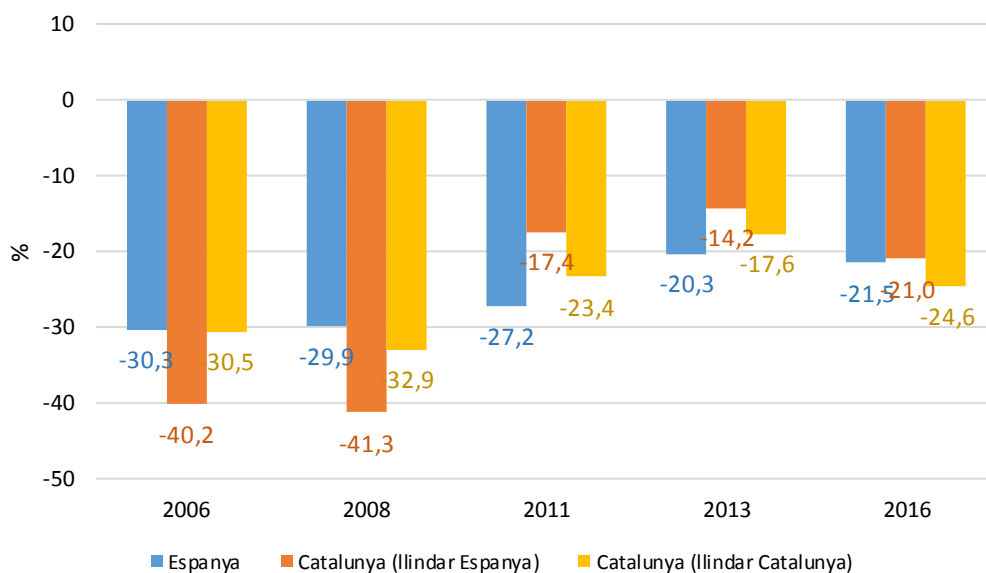
Tot i que la taxa de risc de pobresa d'Espanya amb lloguer imputat és superior a la de Catalunya (pràcticament el doble en el cas llindar Catalunya), la reducció de la desigualtat és diferent en aquests dos àmbits. Concretament, tal i com es pot veure al Gràfic 5.17 la variació percentual en la taxa de risc de pobresa d'Espanya és superior a la de Catalunya en els anys 2011-2013 (amb reduccions del 30%). En canvi, en els anys 2006-2008 és a Catalunya (llindar d'Espanya) on s'observen les majors reduccions de la taxa de risc de pobresa (amb reduccions al voltant del 40%). Només per l'any 2016 és a Catalunya (llindar Catalunya) on es registren les majors reduccions de la taxa de risc de pobresa (al voltant del 25%).

Gràfic 5.16. Taxa de risc de pobresa d'Espanya i Catalunya segons el llindar d'Espanya (60% mediana d'Espanya) i de Catalunya (60% mediana de Catalunya) amb lloguers imputats, població de 16 anys i més nascuda a Espanya; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.17. Variació percentual en la taxa de risc de pobresa d'Espanya i Catalunya segons el llindar d'Espanya (60% mediana d'Espanya) i de Catalunya (60% mediana de Catalunya) després d'aplicar els lloguers imputats, població de 16 anys i més nascuda a Espanya; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

En el cas de la població nascuda a l'estranger, la taxa de risc de pobresa de Catalunya i Espanya no disminueix quan es té en compte el lloguer imputat. La imputació del lloguer no redueix la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger per aquests dos àmbits ja que el percentatge de població estrangera que disposa d'habitatge propi és molt baix. En altres paraules, en no tenir habitatge propi (amb hipoteca o sense) és molt difícil que se'ls pugui imputar una renda i, per tant, no es poden beneficiar d'una reducció de la taxa de risc de pobresa.

La taxa de risc de pobresa d'Espanya per la població nascuda a l'estranger l'any 2006, abans de la crisi, se situava en el 29,6%. Però com a resultat de la crisi econòmica a partir del 2008 experimenta un fort augment i durant els anys posteriors (a excepció del 2011) s'ha mantingut relativament estable situant-se al voltant del 45% (vegeu Gràfic 5.18).

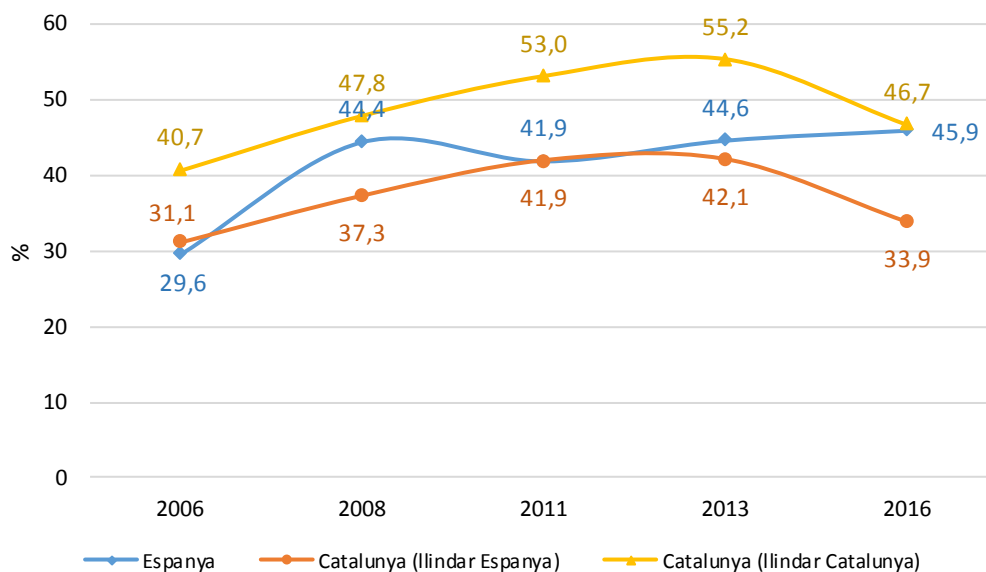
Pel que fa a Catalunya (llindar Espanya), la taxa de risc de pobresa és més baixa que la d'Espanya pràcticament durant tot el període analitzat. Com el cas d'Espanya, la taxa també ha experimentat un important creixement des del 2008 fins arribar al seu màxim l'any 2013 (42,1%). Per l'any 2016 es registra una important disminució fins al 33,9%, un valor 12 punts percentuals inferior al d'Espanya.

En el cas de Catalunya (llindar Catalunya), els valors de la taxa de risc de pobresa són significativament més elevats que els d'Espanya. La seva evolució ha estat creixent des del 2006 arribant a un màxim del 55,2% l'any 2013. Amb la recuperació econòmica la taxa de risc de pobresa ha disminuït fins al 46,7%, pràcticament el mateix valor que el d'Espanya.

Per tant, tal i com s'ha pogut comprovar, la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger destaca perquè en tots els àmbits assoleix uns valors molt més elevats (entre 30 i 40 punts percentuals més) que els de la població nascuda a Espanya. Amb la crisi econòmica aquesta diferència entre la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a Espanya i la nascuda a l'estranger s'ha incrementat i en els anys successius s'ha mantingut, si bé per Catalunya durant el 2016 s'aprecia una important reducció mentre que per Espanya s'ha mantingut igual.

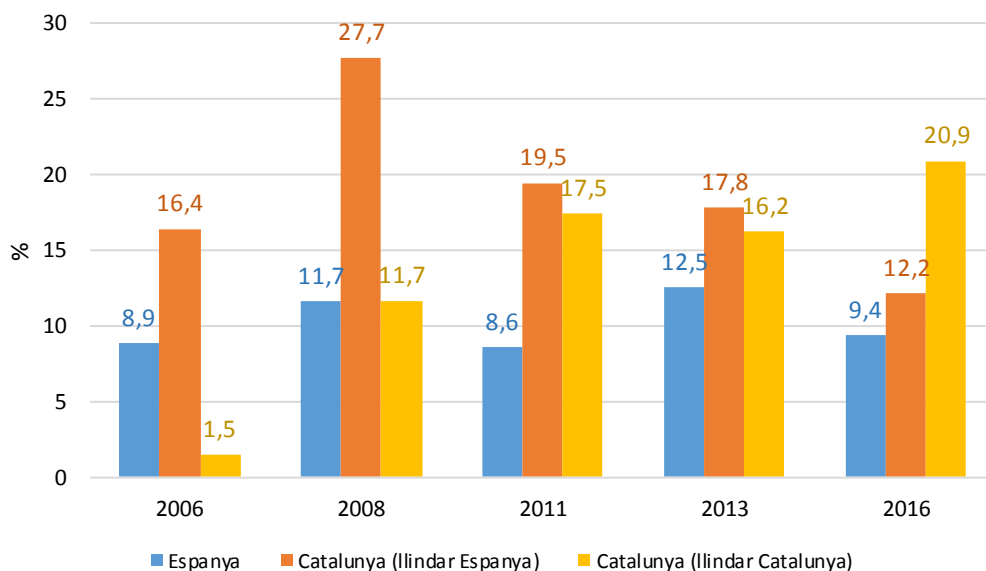
Pel que fa a l'augment de la taxa de risc de pobresa amb lloguer imputat respecte al no imputat és diferent entre Catalunya i Espanya. Concretament, tal i com es pot veure al Gràfic 5.19 els menors augments en la taxa de risc de pobresa es produeixen a Espanya (al voltant del 9-12%). En canvi els majors augments de la taxa de risc de pobresa es donen a Catalunya (llindar Espanya). De fet el màxim increment de la variació percentual es produeix l'any 2008 amb un valor del 27,7% si bé els anys posteriors disminueix progressivament. Pel que fa a Catalunya (llindar Catalunya) l'augment de variació percentual es fa progressivament més gran cada any fins arribar a un màxim l'any 2016 del 20,9%.

Gràfic 5.18. Taxa de risc de pobresa d'Espanya i Catalunya segons el llindar d'Espanya (60% mediana d'Espanya) i de Catalunya (60% mediana de Catalunya) amb lloguers imputats, població de 16 anys i més nascuda a l'estranger; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.19. Variació percentual en la taxa de risc de pobresa d'Espanya i Catalunya segons el llindar d'Espanya (60% mediana d'Espanya) i de Catalunya (60% mediana de Catalunya) després d'aplicar els lloguers imputats, població de 16 anys i més nascuda a l'estranger; 2006-2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

5.8 Impacte del lloguer imputat sobre el risc de pobresa a l'AMB

En l'apartat anterior s'ha estudiat la taxa de risc de pobresa amb o sense lloguer imputat segons origen pel període 2006-2016 pels àmbits territorials de Catalunya i Espanya. Per àmbits com Barcelona, l'AMB o la RMB només estan disponibles les dades per l'any 2011 i 2016. Pel primer any es pot distingir entre quatre tipus d'origen de la població: Catalunya, resta d'Espanya, Espanya i resta del món. Pel segon any només pot distingir entre Espanya i la resta del món. Tal i com es pot veure a la Taula 5.9, i la Taula 5.10 els resultats són molt similars als que s'han vist per Catalunya i Espanya entre els anys 2006-2016 segons lloc d'origen.

En primer lloc cal destacar que la taxa de risc pobresa, tant el 2011 com el 2016 disminueix quan s'imputen els lloguers en tots els àmbits territorials. L'única excepció és la població amb origen a la resta del món ja que en aquests casos la imputació dels lloguers augmenta la taxa de risc de pobresa. També cal destacar que el 2011 l'AMB registra la menor taxa de risc de pobresa tant amb lloguer imputat com sense imputar. A continuació la segueix Barcelona, la RMB i finalment Catalunya. Pel 2016 la situació és diferent i és Barcelona la que registra una menor taxa de risc de pobresa seguida de l'AMB, la RMB i finalment Catalunya.

En segon lloc, per l'any 2011 des del punt de vista de l'origen, la taxa de risc de pobresa sense lloguer imputat és inferior per la població amb origen Catalunya respecte a la població amb origen a la resta d'Espanya, d'Espanya en el seu conjunt i sobretot amb origen a la resta del món. En canvi, la taxa de risc de pobresa amb lloguer imputat per la població amb origen a la resta d'Espanya és inferior a la d'origen a Catalunya, Espanya i sobretot a la d'origen a la resta del món. Per l'any 2016, no hi ha dades disponibles sobre la taxa de risc amb lloguer imputat o sense imputat per la població nascuda a Catalunya o la resta d'Espanya i només hi ha dades disponibles per la població nascuda a Espanya o a l'estranger. Com el cas anterior, la taxa de risc de pobresa amb lloguer imputat o sense imputar es inferior per la població nascuda a Espanya respecte a la població nascuda a l'estranger.

En tercer lloc, si s'analitza pel 2011 la reducció o augment de la taxa de risc de pobresa després d'aplicar lloguer imputats segons l'àmbit i l'origen de la població s'observen diferents comportaments. La taxa de risc de pobresa de la població total disminueix amb el lloguer imputat a tots els àmbits, si bé la major disminució es produeix a la RMB (disminució del 16,2%) (vegeu Gràfic 5.20). Si es té en compte la població amb origen a Catalunya, la taxa de risc de pobresa també disminueix amb el lloguer imputat. En aquest cas, la major disminució es produeix a l'AMB (-27,3%) i Barcelona (-26,6%), mentre la RMB i Catalunya són pràcticament iguals (-23,4% i -23,3% respectivament). En el cas de la població amb origen a la resta d'Espanya és on es produeixen les majors reduccions de la taxa de risc de pobresa quan s'imputa el lloguer. Barcelona de nou és l'àmbit on disminueix més la taxa de risc de pobresa (-47,5%) seguida de la RMB (-44,9%), l'AMB (-44,6%) i Catalunya (-38,9%). En el cas de la població nascuda a

Espanya les reduccions de la taxa de risc de pobresa se situen al voltant del 30-34% en tots els àmbits territorials. Per acabar, cal destacar el comportament de la població amb origen a la resta del món, ja que en aquest cas, en l'imputar el lloguer, la taxa de risc de pobresa no disminueix sinó que augmenta i de manera significativa. Per Barcelona la taxa de risc de pobresa augmenta un 56,1%, seguida de l'AMB (39,2%), de la RMB (20,1%) i finalment Catalunya (12,9%).

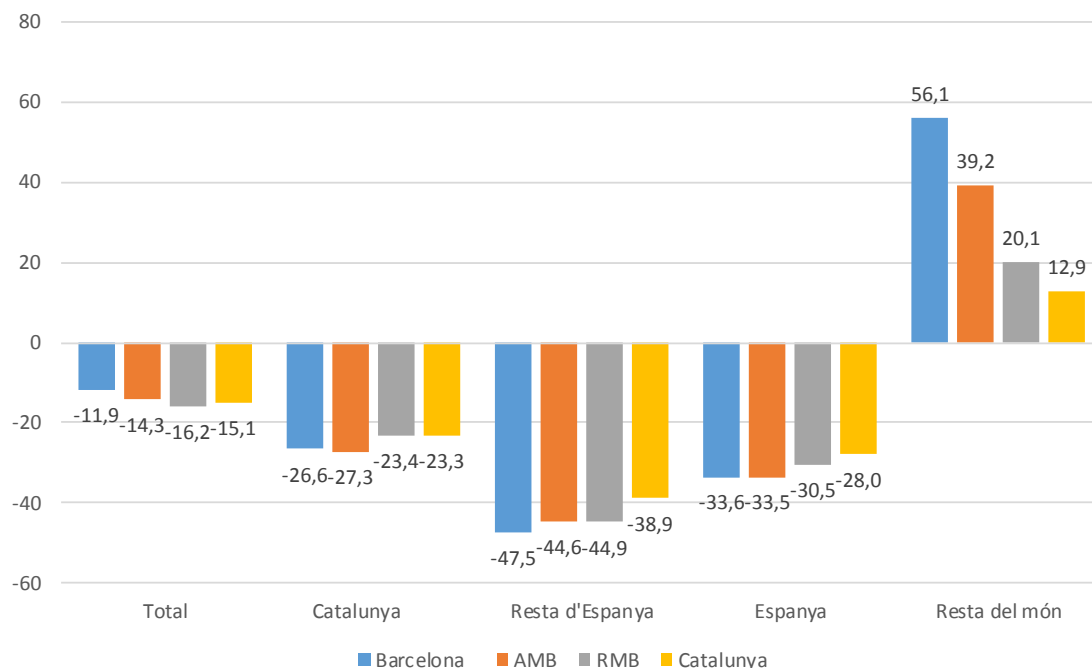
Per l'any 2016 la reducció o augment de la taxa de risc de pobresa segons l'àmbit i l'origen de la població són de magnituds més reduïdes que les del 2011. La taxa de risc de pobresa de la població total disminueix amb el lloguer imputat a tots els àmbits, si bé la major disminució es produeix a l'AMB (disminució del 25,8%) seguit de l'RMB (-17,6%), Barcelona mentre Catalunya es la més petita (-11,1%) (vegeu Gràfic 5.21). En el cas de la població nascuda a Espanya novament les majors reduccions de la taxa de risc de pobresa es produeixen a l'AMB (-34,9%) i a l'RMB (-29,5%) mentre que les menors reduccions són a Barcelona (-23,1%) i Catalunya (-24,6%). Per acabar, cal destacar el comportament singular de la població amb origen a la resta del món. Mentre que la diferencia entre lloguer imputat i no imputat és petita i pràcticament inexistent per Barcelona (3,7%) i l'AMB (-0,8%), per la RMB i Catalunya sí que augmenta la taxa de risc de pobresa quan s'imputen les rendes del lloguer (increments del 17,1% i 20,9% respectivament).

Taula 5.9. Taxa de risc de pobresa (llindar Catalunya), població de 16 i més anys segons el seu origen; 2011

Total	Barcelona	AMB	RMB	Catalunya
Sense lloguer imputat	18,6	18,2	20,5	21,4
Amb lloguer imputat	16,4	15,6	17,2	18,2
Catalunya				
Sense lloguer imputat	17,6	16,2	17,5	17,8
Amb lloguer imputat	12,9	11,8	13,4	13,6
Resta d'Espanya				
Sense lloguer imputat	20,7	19,3	20,0	19,9
Amb lloguer imputat	10,9	10,7	11,0	12,1
Espanya				
Sense lloguer imputat	18,5	17,2	18,2	18,3
Amb lloguer imputat	12,3	11,4	12,7	13,2
Resta del món				
Sense lloguer imputat	19,0	21,8	29,6	34,0
Amb lloguer imputat	29,6	30,3	35,5	38,3

Font: IERMB a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població 2011. Idescat i IERMB

Gràfic 5.20. Variació percentual en la taxa de risc de pobresa de Barcelona amb lloguer imputat i sense lloguer imputat, l'AMB, l'RMB i Catalunya segons lloc d'origen, població de 16 i més; 2011

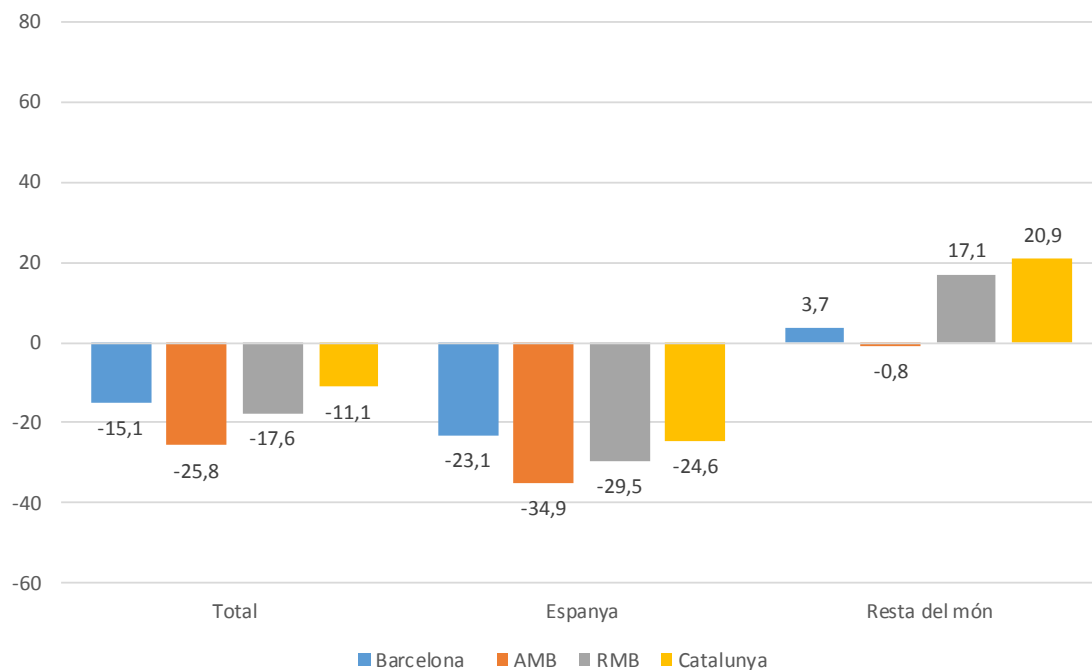
Font: IERMB a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població 2011. Idescat i IERMB

Taula 5.10. Taxa de risc de pobresa (lindar Catalunya), població de 16 i més anys segons el seu origen; 2016

Total	Barcelona	AMB	RMB	Catalunya
Sense lloguer imputat	12,9	15,5	17,0	18,2
Amb lloguer imputat	10,9	11,5	14,1	16,2
Catalunya				
Sense lloguer imputat	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Amb lloguer imputat	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Resta d'Espanya				
Sense lloguer imputat	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Amb lloguer imputat	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Espanya				
Sense lloguer imputat	10,4	13,0	14,6	14,9
Amb lloguer imputat	8,0	8,4	10,3	11,2
Resta del món				
Sense lloguer imputat	28,7	33,6	33,0	38,6
Amb lloguer imputat	29,8	33,3	38,7	46,7

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

Gràfic 5.21. Variació percentual en la taxa de risc de pobresa de Barcelona amb lloguer imputat i sense lloguer imputat, l'AMB, l'RMB i Catalunya segons lloc d'origen, població de 16 i més; 2016

Font: IERMB a partir de microdades ECV INE

6 Comparació internacional dels nivells de renda i desigualtat

Les ciutats tenen un paper important a l'hora d'oferir oportunitats als individus perquè prosperin i contribueixin al rendiment econòmic nacional. Els treballadors ubicats a les àrees metropolitanes sovint es beneficien d'uns salaris més elevats i de millor qualitat laboral que els que viuen en altres llocs degut a l'elevada concentració d'empreses altament productives, mercats laborals densos i oportunitats d'aprenentatge. Als països de l'OCDE, les àrees metropolitanes, ciutats de més de 500 000 persones, acullen el 50% de la població i en els últims quinze anys han contribuït al 60% de la creació total d'ocupació (OCDE, 2016). Al mateix temps, les àrees metropolitanes tendeixen a ser llocs més desiguals que el conjunt del país. Les diferències en les condicions de vida i els nivells de desigualtat sovint tenen un fort component espacial dins de les ciutats, on les persones amb ingressos similars tendeixen a viure a prop els uns dels altres i on la pobresa sol concentrar-se en determinats barris o localitats.

Per comprendre els factors que permeten o impedeixen que les ciutats proporcionin les condicions perquè la gent prosperi en el present i en el futur és necessari obtenir mesures sistemàtiques dels nivells d'ingressos i la desigualtat. Malgrat la importància de la qüestió, les avaluacions comparatives dels nivells d'ingressos i la desigualtat a les àrees metropolitanes de diferents països són escasses, sobretot a causa de la manca de dades robustes i comparables. Les mesures a nivell nacional de la distribució dels ingressos disponibles per a la llar provenen típicament d'enquestes, que generalment no són representatives a nivell regional o metropolità. Altres fonts de dades sobre ingressos, com ara registres fiscals, disponibles amb un bon detall geogràfic, es basen en diferents definicions d'ingressos i difícilment es poden comparar entre països. Per aquest motiu, l'OCDE ha elaborat un document¹⁶ que pretén superar aquestes limitacions, basant-se en un mètode comú per estimar els nivells de renda disponible i les desigualtats de renda en les àrees metropolitanes de l'OCDE.

En aquest capítol s'utilitzen les dades d'aquest document de l'OCDE sobre nivells de renda i desigualtat de renda a les àrees metropolitanes per veure les diferències entre un determinat conjunt d'àrees metropolitanes. En primer lloc es defineixen les àrees econòmiques funcionals de l'estudi (apartat 7.1), en segon lloc s'explica com s'ha calculat la renda metropolitana (apartat 7.2) i finalment en tercer i últim lloc s'observa quins són els nivells de renda i de desigualtat de les àrees metropolitanes estudiades (apartat 7.3).

¹⁶ Vegeu Boulant, Brezzi i Veneri (2016)

6.1 Definició de les àrees econòmiques funcionals

La qüestió de la comparabilitat de les àrees metropolitanes està directament lligada a la unitat d'anàlisi. És a dir, depèn de si la metròpoli es defineix sobre la base dels límits administratius, criteris de continuïtat urbana o altres mesures funcionals com les taxes de desplaçaments. Per l'OCDE la metròpoli es defineix com una àrea econòmica funcional caracteritzada per una ciutat densament poblada i una zona d'intercanvi (*commuting zone*) el mercat laboral de la qual es troba altament integrat amb la ciutat central. Mitjançant aquesta definició (i metodologia¹⁷) per identificar àrees metropolitanes és possible comparar àrees urbanes funcionals de mida similar entre diferents països. Seguint aquesta metodologia, la OCDE proposa una classificació d'àrees urbanes funcionals en quatre tipus d'acord a la mida poblacional d'aquestes:

- Àrees urbanes petites: menys de 200.000 habitants.
- Àrees urbanes mitjanes: entre 200.000 i 500.000 habitants.
- Àrees metropolitanes: entre 500.000 i 1.500.000 habitants.
- Grans àrees metropolitanes: 1.500.000 habitants o més.

La metodologia emprada per l'OCDE per identificar les àrees urbanes funcionals consta de tres etapes (vegeu la Figura 6.1). En un primer pas s'identifiquen àrees urbanitzades o "clústers urbans d'alta densitat" ignorant els límits administratius dels municipis. Les dades dels països europeus provenen de la base de dades *Corine Land Cover*, produïdes pel *Joint Research Center for the European Environment Agency* (EEA). Les dades de la resta de països provenen del projecte *Landscan* desenvolupat pel *Oak Ridge National Laboratory*. Un nucli urbà es defineix en aquesta metodologia com un clúster d'alta densitat de cel·les de població contigües (d'1 km²) amb una densitat de com a mínim 1.500 habitants per km². Un municipi forma part d'un nucli de població si al menys el 50% de la seva població es troba dins del clúster urbà.

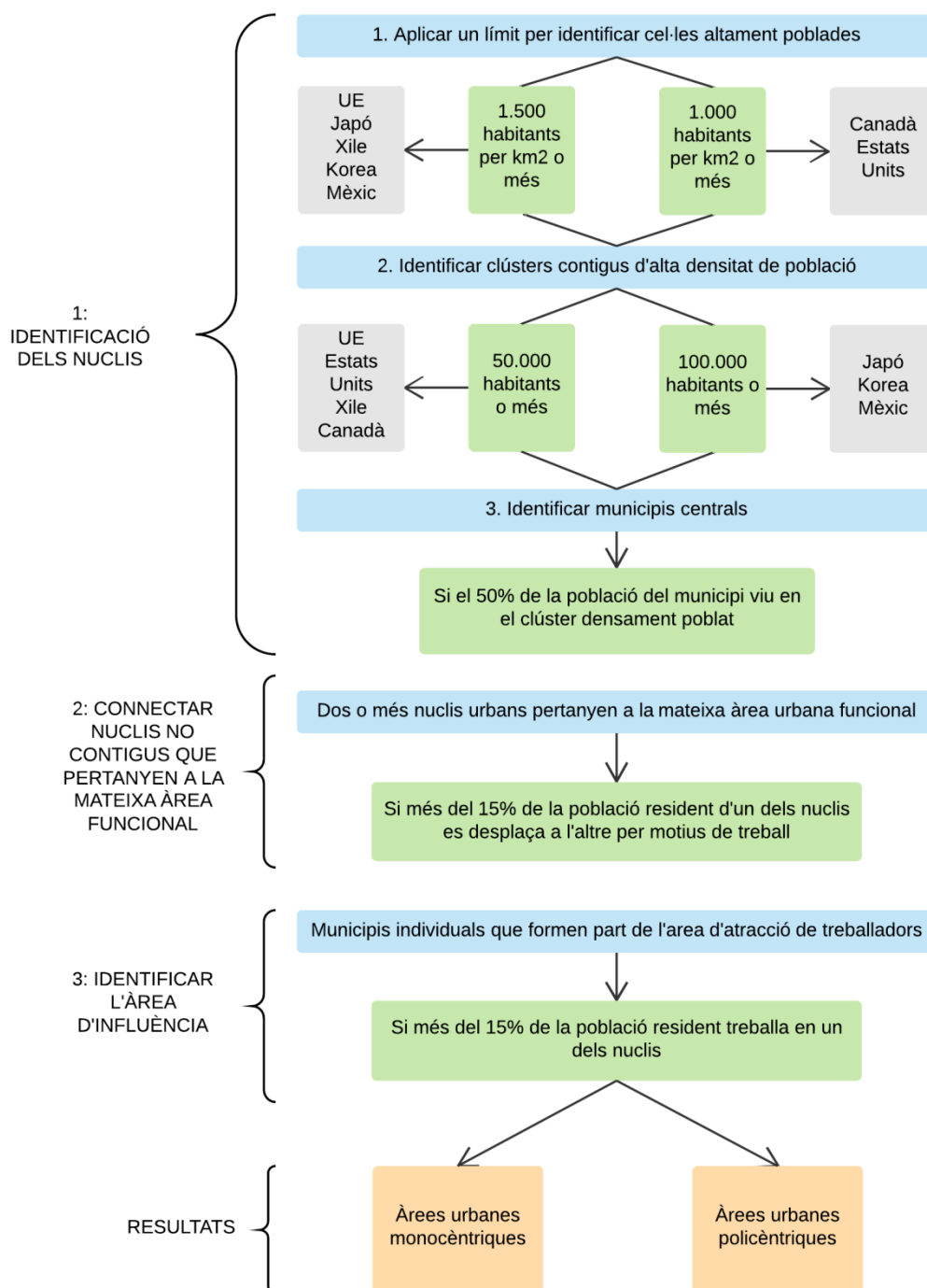
En la segona etapa s'identifiquen àrees urbanes amb una estructura policèntrica mitjançant la informació que proporcionen les dades de desplaçaments diaris al lloc de treball (*commuting*). Dos nuclis urbans es troben integrats, i formen part de la mateixa àrea urbana policèntrica, si més del 15% de la població resident d'algun dels nuclis es desplaça habitualment per motius laborals a un dels altres nuclis.

Finalment, un cop identificades les zones urbanes densament poblades i les àrees urbanes policèntriques, l'últim pas consisteix en determinar la zona d'influència (*hinterland*). Aquesta es pot definir com l'àrea de "captació de treballadors" del mercat laboral urbà que queda fora del

¹⁷ OECD (2012), *Redefining Urban: a new way to measure metropolitan areas*, OECD, Paris.

nucli densament poblat. Aquesta zona es defineix com tots els municipis on com a mínim el 15% dels seus treballadors residents treballen en un determinat nucli urbà.

Figura 6.1. Procediment per definir les àrees urbanes funcionals en els països de la OCDE.

Font: OCDE (2013). Definition of Functional Urban Areas (FUA) for the OECD metropolitan data base.

La metodologia per identificar les àrees urbanes funcionals s'ha aplicat a 30 països de l'OCDE amb un resultat de 1.179 àrees urbanes identificades de diferent mida. En aquest document, no

obstant això, es fa referència a la base de dades metropolitana de l'OCDE, que inclou un conjunt de dades econòmiques, demogràfiques i mediambientals per 281 àrees metropolitanes funcionals amb una població de 500.000 habitants o més, és a dir, àrees metropolitanes i grans àrees metropolitanes de 30 països de l'OCDE i que està disponible públicament¹⁸ (vegeu la Taula 6.1).

Taula 6.1. Nombre de metròpolis (àrees urbanes funcionals) identificades per país i % sobre el total.

País	Nombre de metròpolis	% total
Estats Units	70	24,9
Japó	36	12,8
Mèxic	33	11,7
Alemanya	24	8,5
França, Regne Unit	15	5,3
Itàlia	11	3,9
Corea	10	3,6
Canadà	9	3,2
Espanya, Polònia	8	2,8
Austràlia	6	2,1
Països Baixos	5	1,8
Bèlgica	4	1,4
Àustria, Xile, República Txeca, Suècia, Suïssa	3	1,1
Grècia, Portugal	2	0,7
Dinamarca, Eslovènia, Estònia, Finlàndia, Hongria, Irlanda, Noruega, República Eslovaca	1	0,4
Total	281	100

Nota: Quan apareixen més d'un país enumerats en la mateixa fila, el nombre de metròpolis i el % sobre el total s'aplica a cadascun dels països.

Font: IERMB a partir de OCDE.

6.2 Càlcul de la renda metropolitana i mesures de desigualtat

D'acord amb l'enfocament utilitzat en la *Income Distribution Database* de l'OCDE (OCDE, 2014), el càlcul de la renda metropolitana se centra en els ingressos disponibles de la llar, és a dir l'ingrés disponible per a les famílies després d'impostos, cotitzacions de la seguretat social i transferències privades. Normalment, en comparacions internacionals aquest concepte és preferible als ingressos de mercat ja que considera els efectes dels impostos, que difereixen entre països i localitats. Cal tenir present, no obstant això, que la definició adoptada correspon només a les transferències d'efectiu a les famílies, però no es tenen en compte les transferències

¹⁸ <http://dotstat.oecd.org/Index.aspx?Datasetcode=CITIES>

en espècie, com ara l'educació i els serveis públics de salut. Aquestes transferències sovint s'ofereixen a nivell local, de manera que poden tenir efectes distributius significatius.

La informació disponible sobre els ingressos de les famílies a escala local es refereix generalment a la base imposable de l'impost a la renda, els ingressos bruts o altres definicions que no són comparables entre països. En absència d'informació detallada sobre les transferències i els impostos, l'OCDE opta per un mètode que fa ús de les estimacions de la renda mitjana disponible equivalent a les regions subnacionals més grans, a través de l'OCDE *Regional Database* i després s'ajusta a les àrees urbanes funcionals identificades. Aquesta base de dades proporciona, per a les regions de l'OCDE, la mitjana global, la mitjana per quintil i el coeficient de Gini per a ingressos disponibles per a les llars equivalents, així com el nombre total de llars a cada regió. Aquests indicadors provenen de les mateixes enquestes nacionals i registres administratius sobre ingressos de les famílies que utilitza l'OCDE per la seva informació a nivell nacional.

La metodologia utilitzada per a l'obtenció de la renda disponible de les llars en les regions metropolitanes presenta dues grans limitacions. Per una banda, s'assumeix la hipòtesi que tant els impostos com les transferències no varien dins de la mateixa regió. Per una altra banda, l'ús de dades fiscals implica que les llars sense ingressos (i per tant, exemptes d'impostos) s'exclouen de l'anàlisi. Addicionalment, l'evasió d'impostos comú en les rendes altes suposa també una font potencial de biaix.

6.3 Nivells de renda i desigualtat metropolitanans

Si bé la metodologia emprada per l'OCDE es podria ampliar a altres països en el futur, les dades disponibles actualment han permès aplicar aquesta metodologia únicament a 18 països de l'OCDE que inclouen 216 de les 281 àrees urbanes funcionals de l'OCDE. És a dir, es pot conèixer la renda familiar disponible a nivell metropolità per Austràlia, Àustria, Bèlgica, Canadà, Xile, Dinamarca, Estònia, Finlàndia, França, Hongria, Itàlia, Japó, Mèxic, Països Baixos, Noruega, Suècia, Regne Unit i Estats Units.

Pel que fa als indicadors de desigualtat de rendes, les estimacions dels indicadors de desigualtat parteixen dels ingressos disponibles per a les famílies però no estan disponibles directament per a la majoria de les àrees metropolitanes dels països de l'OCDE. No obstant això, per a un subconjunt de països, existeix informació disponible sobre la distribució dels ingressos en unitats locals. Tot i que la forma d'aquesta informació difereix entre països, això permet produir aproximacions de distribució d'ingressos en unitats locals i àrees metropolitanes. Així doncs, es disposa de les dades d'11 països en els que es situen 153 de les 281 àrees urbanes de l'OCDE. Addicionalment, cal notar que les observacions corresponen, en cada cas, a algun any del

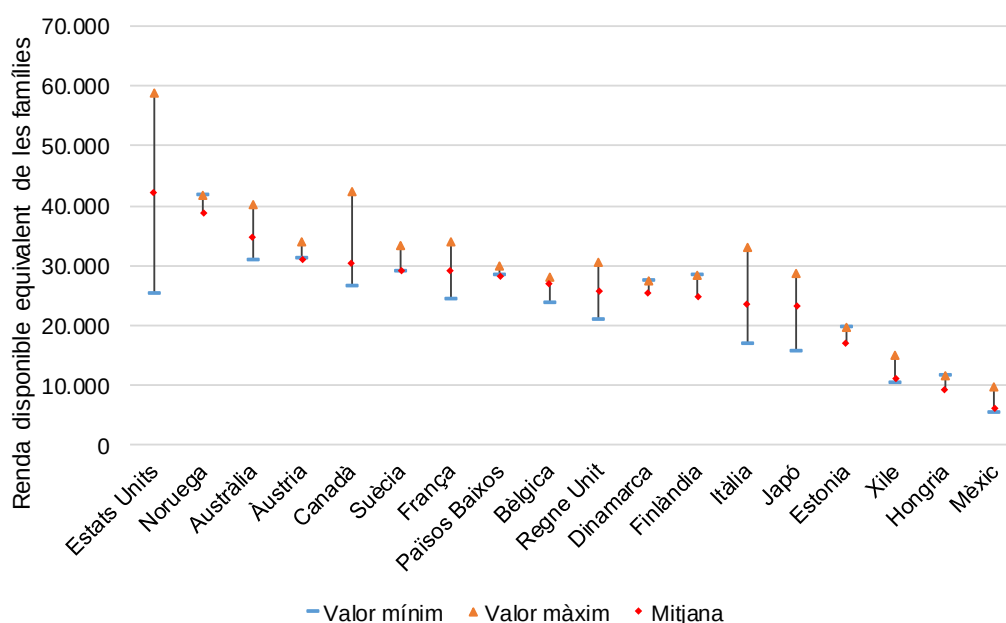
període 2010-2014 sense que es disposi d'informació per a una mateixa metròpoli al llarg de diferents moments del temps.

Nivells mitjans de renda en àrees metropolitanes

En general, en els 18 països de l'OCDE dels que es disposa de dades, la renda disponible equivalent de les famílies que viuen a les àrees metropolitanes és, de mitjana, un 18% superior a la de les famílies que viuen en altres parts del país (OCDE, 2016). Cal assenyalar, però, que els nivells més alts dels ingressos mitjans a les àrees metropolitanes no impliquen necessàriament un major poder de compra disponible per als residents metropolitans, ja que les diferències en els costos de vida entre ubicacions poden compensar parcialment les diferències entre llocs urbans i rurals (Banc Mundial, 2015).

Si bé a les metròpolis els ingressos mitjans són més elevats que a la resta del país, també es poden observar grans diferències entre les àrees metropolitanes del mateix país (vegeu el Gràfic 6.1). Les desigualtats més grans de les àrees metropolitanes en els ingressos disponibles de les famílies s'observen als Estats Units, on els ingressos dels que viuen a Washington, DC són 2,3 vegades més alts que els de les famílies que viuen a McAllen, Texas. També s'observen grans diferències a Canadà, Itàlia i Japó, on els ingressos mitjans a les àrees metropolitanes més riques són gairebé dues vegades més grans que les àrees metropolitanes amb menys ingressos. En altres països, el patró és diferent. A Àustria, per exemple, la diferència és només de l'1% entre Linz i Viena.

Gràfic 6.1. Diferències entre els valors metropolitans màxims i mínims dels ingressos disponibles de les llars i la mitjana nacional, per llar equivalent; 2014 o últim any disponible

Font: OCDE, 2016

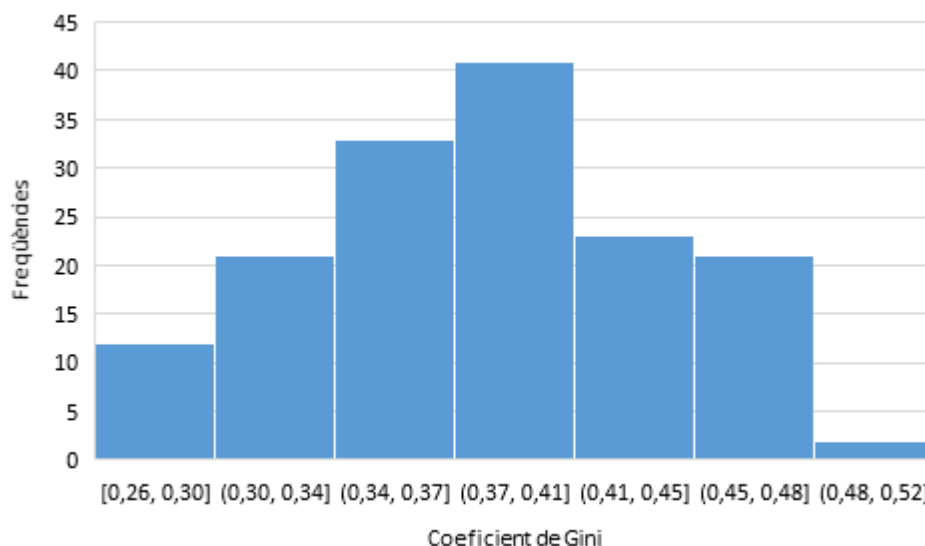
Desigualtat de rendes en àrees metropolitanes

Les desigualtats d'ingressos en àrees metropolitanes s'han calculat per 153 àrees metropolitanes de només 11 països de l'OCDE: Àustria, Bèlgica, Canadà, Xile, Dinamarca, França, Itàlia, Mèxic, Noruega, Suècia i els Estats Units. El principal indicador de la desigualtat d'ingressos considerat aquí és el coeficient de Gini per a ingressos disponibles per a les llars equivalents.

Com ja s'ha comentat anteriorment en el primer epígraf del capítol 5, el coeficient de Gini s'estima a partir dels valors de la renda disponible equivalent de la llar¹⁹ i és una de les mesures de desigualtat més utilitzades entre els habitants d'una determinada àrea metropolitana.

Les àrees metropolitanes de l'OCDE de les que es disposa d'informació mostren diferents nivells de desigualtat d'ingressos (vegeu el Gràfic 6.2). La majoria de metròpolis se situen en uns valors del coeficient entre el 0,34 i el 0,41. Concretament, 43 de les 153 metròpolis, el 28,1%, tenen un coeficient de Gini entre el 0,37 i el 0,41 i 30 metròpolis tenen un valors entre 0,34 i 0,37. En els casos extrems, 12 metròpolis registren uns valors del coeficient inferiors al 0,30 (Viena, Graz, Linz, Anvers, Gant, Quebec, Copenhage, Palerm, Catània, Venècia, Oslo i Göteborg) mentre 2 metròpolis registren els valors més alts, propers al 0,5 (Oaxaca de Juárez i Tuxtla Gutiérrez, ambdues a Mèxic).

Gràfic 6.2. Histograma de freqüències per als valors del coeficient de Gini per 153 metròpolis d'11 països de l'OCDE, 2010-2014

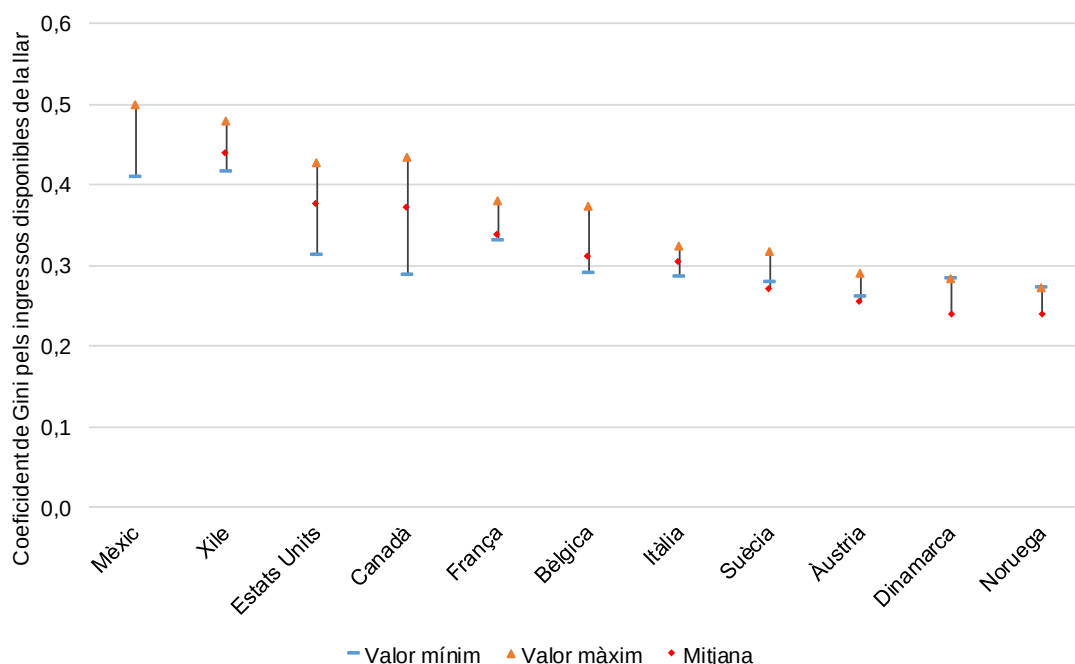

Font: IERMB a partir de OCDE

¹⁹ Estimació de la renda disponible de la llar equivalent, expressada en US\$, preus constants i PPP, any base 2010. L'escala d'equivalència consisteix a dividir la renda de la llar per l'arrel quadrada de la mida mitjana de la llar. Per informació addicional veure Boulant, J., M. Brezzi and P. Veneri (2016), "Income Levels And Inequality in Metropolitan Areas: A Comparative Approach in OECD Countries", OECD Regional Development Working Papers, No. 2016/06, OECD Publishing, Paris.

En tots els països, la desigualtat d'ingressos en àrees metropolitanes és superior a la mitjana nacional, a excepció de Canadà. Entre les 153 àrees metropolitanes dels 11 països considerats, els coeficients de Gini d'ingressos disponibles van des de 0,26 a Linz (Àustria) fins a 0,5 a Tuxtla Gutiérrez (Mèxic). En països com Canadà, els Estats Units, Mèxic i Bèlgica s'observa una gran variació en els nivells de desigualtat d'ingressos entre les seves àrees metropolitanes: per exemple, mentre que el coeficient de Gini a Calgary (Canadà) és de 0,43, al Quebec és inferior a 0,3 (vegeu el Gràfic 6.3). En països com Itàlia, Suècia o Àustria, en canvi, les diferències entre el coeficient de Gini de les metròpolis amb el valor més alt i més baix no arriba a 0,04 punts²⁰.

Gràfic 6.3. Diferències entre els valors mínims i màxims del coeficient de Gini per als ingressos familiars disponibles equivalents de les metròpolis de l'OCDE i mitjanes nacionals, 2010-2014

Font: OCDE, 2016

Els resultats de l'anàlisi portat a terme a Boulant, Brezzi i Veneri (2016) mostren que les grans ciutats són de mitjana més desiguals que les més petites. Els coeficients de Gini per a les àrees metropolitanes considerades en aquest estudi estan associades positivament amb la població metropolitana²¹. Per explicar aquesta evidència s'han presentat diversos arguments, entre els quals tenen un paper important les economies d'aglomeració i la selecció d'empreses. Aquest últim porta a les empreses més productives a concentrar-se en les grans ciutats i fomentar la migració des del món rural de persones que busquen oportunitats. Això, al seu torn, augmenta

²⁰ Cal tenir present que en el cas de Dinamarca i Noruega només es disposa d'informació per a una àrea urbana funcional.

²¹ A partir de l'anàlisi del que es coneix com a component més trama residual. Es demostra, mitjançant un gràfic de dispersió, que existeix una relació positiva entre la població metropolitana (en el logaritme natural) i el coeficient de Gini per als ingressos de les famílies, després d'haver controlat el nivell inicial d'ingressos a l'àrea metropolitana i del país al qual pertanyen cada àrea metropolitana. Així, l'eix vertical no es representen els coeficients Gini en brut, sinó un proxy (component plus residuals) obtingut sumant els residus d'una regressió del coeficient de Gini sobre el logaritme de la població metropolitana, els nivells d'ingressos i variables binàries per país amb el producte entre el logaritme de la població metropolitana i el seu coeficient relatiu estimat amb la regressió lineal (Boulant, Brezzi i Veneri 2016).

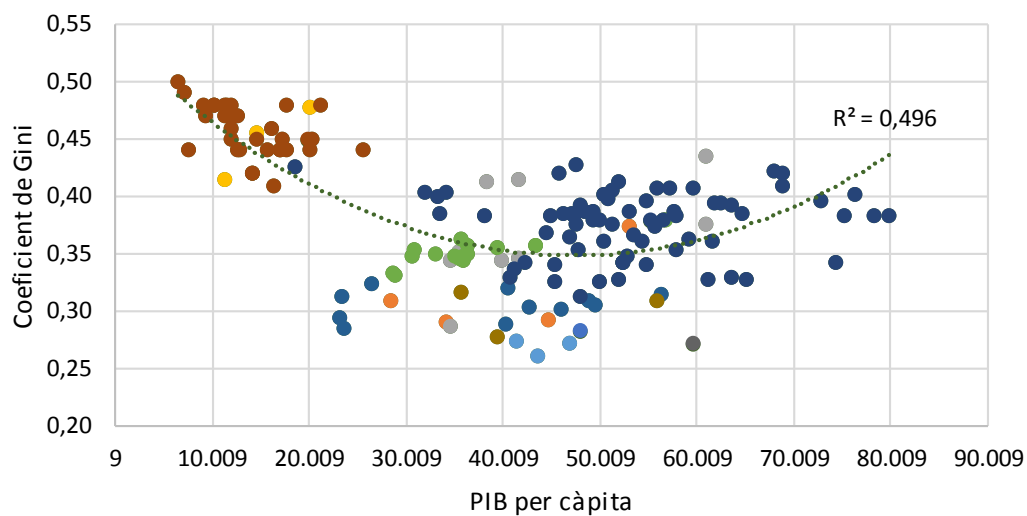
la productivitat, però també la desigualtat d'ingressos, a mesura que augmenta la rendibilitat de les habilitats dels residents urbans, i augmenta les diferències en els ingressos (Behrens i Robert-Nicoud, 2014).

La base de dades metropolitanes de l'OCDE inclou també informació referent al PIB i el PIB per càpita. A continuació, es mostra la relació entre el valor del coeficient de Gini i el PIB per càpita de les 153 àrees metropolitanes que disposen de dades per ambdues variables si bé només en 77 d'aquestes les dades d'ambdues variables coincideixen en el mateix període. Per a la resta de variables s'ha calculat la mitjana del PIB per càpita entre els anys disponibles.

Com es pot observar, es distingeix una relació decreixent entre el valor del PIB per càpita i el coeficient de Gini (vegeu el Gràfic 6.4). Aquesta relació, no obstant això, no és lineal sinó que dibuixa una corba. La interpretació que s'extreu d'aquesta corba és que l'augment de la renda per càpita, fins a un cert nivell de renda, està associat a una disminució progressiva del nivell de desigualtat. A partir d'aquest nivell, no obstant això, l'augment en el nivell de renda s'associa a nous increments en desigualtat.

En el núvol de punts es poden diferenciar clarament dos grups de metròpolis. En un primer grup es troben majoritàriament les metròpolis de Mèxic, Xile i alguna metròpoli dels EUA. Aquestes metròpolis es situen en la franja baixa respecte la renda per càpita i mostren uns nivells de desigualtat més elevats que els de la resta de metròpolis. Per una altra banda, la resta de punts es situen en una franja on la renda per càpita és més elevada i mostren, en canvi, uns nivells de desigualtat més reduïts. Dins d'aquest segon núvol de punts, les metròpolis d'un mateix país se situen properes entre sí.

Gràfic 6.4. Coeficient de Gini i PIB per càpita (US\$) en 153 àrees funcionals urbanes d'11 països de l'OCDE, 2010 a 2014

Àustria Bèlgica Canadà Xile Dinamarca França
 Itàlia Mèxic Noruega Suècia Estats Units

Font: IERMB a partir de OCDE

7 Principals resultats i conclusions

Principals resultats de l'estudi

Aquest estudi s'ha plantejat com a objectiu central l'anàlisi de la relació entre el creixement econòmic i la distribució de la renda en la metròpoli de Barcelona. La hipòtesi de treball és que un model de creixement inclusiu de naturalesa urbana ha de ser capaç de compatibilitzar el creixement econòmic amb millores en la distribució de la renda.

Una part important de l'èxit econòmic de la metròpoli de Barcelona s'explica per l'existència de factors territorials de competitivitat que tenen la seva base en el territori, en la configuració i especialització de l'activitat al territori, i que s'anomenen economies d'aglomeració: de localització, d'urbanització i de xarxa.

L'existència d'economies d'aglomeració (és a dir, d'avantatges econòmics derivats d'una concentració espacial de recursos productius i agents econòmics en un entorn urbà), es trasllada en nivells de productivitat superiors i, en conseqüència, en uns nivells salarials també superiors.

El treball mostra que els salaris mitjans en el municipi central de l'aglomeració metropolitana de Barcelona són més alts que en els municipis perifèrics, i que el salari mitjà decreix a mesura que ens allunyem del centre de la metròpoli.

Aquestes economies urbanes també provoquen uns preus del sòl urbà superiors als preus del sòl situat en localitzacions no centrals, ja sigui tant per a usos productius com residencials.

Respecte els preus de l'habitatge s'observa una relació positiva entre els nivells salarials i els preus de lloguer i de compra. Els municipis amb els salaris mitjans més elevats presenten uns preus mitjans de lloguer anual més alts mentre que pels preus de compravenda aquesta relació no és tan directa.

En l'anàlisi de les relacions entre activitat econòmica i desigualtat, un factor significatiu ha estat l'impacte de la recent crisi econòmica. Els col·lectius més afectats per la crisi econòmica han estat els joves i els estrangers. La població jove, és a dir de 16 a 24 anys, ha perdut gairebé el 50% dels ocupats que tenia l'any 2005 i a més, en termes absoluts, s'ha convertit en el grup d'edat amb el menor nombre d'efectius. També són el grup d'edat més afectat per l'augment de la taxa d'atur. Amb la recuperació econòmica, la taxa d'atur juvenil ha disminuït progressivament, tot i això encara continua sent el doble que la taxa d'atur total. La població estrangera s'ha caracteritzat per tenir un comportament pro-cíclic i amb elevada volatilitat (en etapes de creixement econòmic, la creació de l'ocupació és més ràpida i en etapes de recessió la destrucció d'ocupació és més intensa) que la població de nacionalitat espanyola. Pel que fa a l'atur, durant

tot el període ha presentat taxes d'atur aproximadament el doble d'altres que la població de nacionalitat espanyola.

També s'ha observat l'existència de dos grups de treballadors amb dos tipus de contractes diferents que presenten una dinàmica ben diferenciada. Els que disposen de contractes indefinits (*insiders*) i els temporals (*outsiders*); el comportament de l'ocupació és tan diferenciat que es pot parlar d'un mercat de treball dual. Les dades també indiquen que els treballadors temporals suporten el gruix del pes de l'ajust de la crisi econòmica. És més, gran part de l'ocupació temporal creada durant la fase expansiva del cicle econòmic es destrueix quan la conjuntura empitjora. I els col·lectius que surten més perjudicats d'aquest ajust en l'ocupació temporal són els joves i els estrangers, ja que són els que tenen una major taxa de temporalitat. Una de les característiques que es poden extreure de l'anàlisi realitzat és que es comprova la relació directa entre un major nivell d'estudis i una major taxa d'ocupació i una menor taxa d'atur. És a dir, es constata que per fer front als efectes de la crisi econòmica, el nivell d'educació és un dels elements més eficaços.

No es disposa d'una sèrie anual de renda a escala metropolitana. Ens hi acostem a partir de les estadístiques a escala de Catalunya i del conjunt d'Espanya. La desigualtat a Espanya, mesurada a través del coeficient de Gini, és superior a la registrada a Catalunya i a la UE-27; a més, ha crescut més a Espanya que a Catalunya. Diferenciant per l'origen, també s'observa que la desigualtat de la població nascuda a l'estranger és superior a la de la població nascuda a Espanya ja sigui dins el conjunt d'Espanya o a Catalunya.

Pel que fa a la taxa de risc de pobresa, aquesta també és superior a Espanya que a Catalunya (tant segons el llindar de Catalunya com segons el llindar d'Espanya). Novament, la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger és superior a la de la població nascuda a Espanya. Cal destacar que la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger assoleix uns valors molt més elevats (entre 20 i 30 punts percentuals més) que els de la població nascuda a Espanya.

Un element important que incideix en la renda i la desigualtat és l'habitatge, concretament el règim de tinença d'aquest. Els lloguers imputats de l'habitatge tendeixen a disminuir la desigualtat. Per Catalunya i Espanya el coeficient de Gini amb lloguer imputat és més baix que sense lloguer imputat. El lloc de naixement de la població implica grans diferències en la reducció de la desigualtat: mentre pels nascuts a Espanya la reducció de la desigualtat és significativa, en canvi per la població nascuda a l'estranger la disminució no és tan clara: per Espanya la reducció de la desigualtat és petita mentre que per Catalunya és encara més reduïda i, en alguns anys, fins i tot de signe positiu.

Els lloguers imputats també disminueixen la taxa de risc de pobresa tant de Catalunya com d'Espanya. Pel que fa a l'origen de la població, la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a Espanya és més baixa amb lloguer imputat que sense lloguer imputat. En canvi, per la població nascuda a l'estranger, la taxa de risc de pobresa no disminueix quan es té en compte el lloguer imputat. De fet, cal destacar que la taxa de risc de pobresa de la població nascuda a l'estranger assoleix uns valors molt més elevats (entre 30 i 40 punts percentuals més) que els de la població nascuda a Espanya.

En el cas de l'àmbit metropolità (Barcelona, l'AMB, la RMB), la taxa de risc pobresa, tant el 2011 com el 2016 disminueix quan s'imputen els lloguers. En canvi, cal destacar que per la població amb origen a la resta del món no és així, sinó que en aquest cas la imputació dels lloguers augmenta la taxa de risc de pobresa. Tant pel 2011 com pel 2016, la taxa de risc de pobresa amb lloguer imputat o sense imputar és inferior per la població nascuda a Espanya respecte a la població nascuda a l'estranger en tots els àmbits metropolitans.

La disponibilitat de dades a nivell internacional per metròpolis és molt reduïda. Només podem comptar amb la base de dades de la OCDE per 216 àrees metropolitanes de 18 països, si bé només hi ha dades de renda per 153 àrees (entre els quals no està Espanya). En tot cas, l'anàlisi d'aquestes dades permet destacar la renda disponible equivalent de les famílies que viuen a les àrees metropolitanes és, de mitjana, un 18% superior a la de les famílies que viuen en altres parts del país. Les àrees metropolitanes de l'OCDE de les que es disposa d'informació mostren diferents nivells de desigualtat d'ingressos però la majoria de metròpolis se situen en uns valors del coeficient entre el 0,34 i el 0,41. A més en tots els països, la desigualtat d'ingressos en àrees metropolitanes és superior a la mitjana nacional, a excepció de Canadà. Finalment, comparant els valors del PIB per càpita i el coeficient de Gini d'aquestes àrees metropolitanes, permet observar que existeix una relació decreixent entre aquestes dos variables. La interpretació que s'extreu és que l'augment de la renda per càpita, fins a un cert nivell de renda, està associat a una disminució progressiva del nivell de desigualtat. A partir d'aquest nivell, no obstant això, l'augment en el nivell de renda s'associa a nous increments en desigualtat. En qualsevol cas, la rellevància del tema en estudi, especialment en àmbits metropolitans, posa de manifest la necessitat de dedicar esforços a obtenir dades a escala metropolitana per realitzar anàlisis més detallades i un millor disseny de polítiques econòmiques metropolitanes.

Principals conclusions de l'estudi

1. En conjunt, l'anàlisi desenvolupada ha permès relacionar el model de creixement econòmic amb la distribució de la renda i la desigualtat. Una primera conclusió que cal destacar és que l'origen del creixement de la desigualtat està situat no tant en els canvis en la composició sectorial de la producció sinó en el funcionament del mercat de treball. També s'identifiquen els factors territorials de competitivitat de naturalesa urbana o

metropolitana com a grans protagonistes del model de creixement inclusiu. Com a corol·lari se'n desprèn que en comptes de prioritzar la competitivitat estàtica basada en la reducció de costos salarials, caldria avançar en una competitivitat dinàmica, tant la situada en els factors productius treball i capital com la identificada com a productivitat total dels factors.

2. D'altra banda, s'identifica la incidència de la disponibilitat i el cost de l'habitatge sobre la distribució personal de la renda, amb una atenció especial al règim de tinença d'aquest. També s'identifica la incidència molt important de la crisi sobre la joventut, i les seves conseqüències sobre el model d'ajustament del mercat de treball i sobre la desigualtat. Sense oblidar la importància cabdal de la població estrangera en l'evolució dels mercats de treball.
3. L'anàlisi aprofundida de les microdades de l'Enquesta de població activa ha permès la caracterització del model de mercat de treball basat en la dualitat (*insiders* i *outsiders*), analitzant la seva evolució per tipus de contracte, nacionalitat i edat, i també per nivell d'estudis. L'explotació de les dades de les Enquestes de Condicions de Vida permet identificar les conseqüències de la crisi sobre la desigualtat i el risc de pobresa, establint a partir de micro-dades una anàlisi comparada Catalunya-Espanya.
4. Una de les aportacions de l'estudi és la quantificació de l'impacte del lloguer imputat i del règim de tinença sobre la desigualtat. Amb l'anàlisi de micro-dades se'n desprèn la intensificació de la desigualtat quan es té en compte el lloc d'origen de la població.
5. Finalment, i a partir de una nova base d'indicadors urbans de la OCDE, es procedeix a identificar la situació relativa de 153 àrees funcionals metropolitanes de diferents estats membres de la OCDE. A partir de la definició de les àrees funcionals, i del càlcul de la renda disponible amb criteris homogenis, s'obtenen els nivells de renda disponible i de desigualtat metropolitans, detectant l'existència d'una concentració dels indicadors agrupats pel país al que pertanyen les diferents àrees metropolitanes.

Referències bibliogràfiques

Alonso, C. i Galdón, J.E. (2007): “La protección al empleo en España: evolución y consecuencias” en *Boletín económico ICE: Política económica en España* nº387 (p.157-177), Madrid, Ministerio de Industria, Turismo y Comercio.

Atkinson, A.B., Marlier, E. (2010): “Living Conditions in Europe and the Europe 2020 agenda”, a Atkinson, A. B., Marlier, E. (eds.) *Income and living conditions in Europe*. Eurostat, Statistical books.

Becattini, G. (ed) (1975); *Lo sviluppo economico della Toscana*, IRPET, Firenze.

Becattini, G. (1979): “Dal settore industriale al distretto industriale. Alcune considerazioni sull’unità d’indagine dell’economia industriale”, *Rivista di Economia e Politica Industriale*, V. Num. ,1, pp 7-21. English Translation (2004): “From the industrial “sector” to industrial “district”: some remarks on the conceptual foundations of industrial economics” en Becattini, G. *Industrial Districts. A New Approach to Industrial Change*, Edward Elgar, Cheltenham, UK.

Behrens, K. and Robert-Nicoud, F. (2014) “The survival of the fittest in cities: urbanisation and inequality”, *The Economic Journal*, Vol. 124, pp. 1 371-1 400.

Blanes, A. i Domingo, A. (2016): “Migracions, llars i escenaris de futur de la població metropolitana a l’AMB” A J. Trullén i V. Galletto (coords.), *Anuari metropolità de Barcelona 2015* (p. 31). Àrea Metropolitana de Barcelona i Institut d’Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

Boulant, J., M. Brezzi and P. Veneri (2016), “Income Levels And Inequality in Metropolitan Areas: A Comparative Approach in OECD Countries”, *OECD Regional Development Working Papers*, 2016/06, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5jlwj02zz4mr-en>

Cardoso, M., Doménech, R., García, J.R., Sicília, J., Ulloa, C.A. (2016): “Hacia un mercado de trabajo más eficiente y equitativo”, *Observatorio Económico España*, BBVA Research, (6 mayo 2016).

Cabrales; A., Dolado, J.J., Mora, R. (2013): “Capítulo 1: Dualidad laboral y déficit de formación ocupacional: evidencia sobre España con datos de PIAAC” en Instituto Nacional de Evaluación Educativa (ed.), *Programa internacional para la evaluación de las competencias de la población adulta. 2013. Informe español. Análisis secundario* (p.7-34), Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Camagni R. (2005): *Economía urbana*. Antoni Bosch Editor. Barcelona.

Comissió Europea (2016): European Semester: Thematic factsheet – Youth employment.

Eurostat (2009): “Impact study of inclusion/exclusion of non-monetary income components and extreme values”, Document LC-ILC/33/09/EN prepared for the Working Group meeting of Statistics on Living Conditions, Luxembourg 10-12 June 2009.

Eurostat (2013): “The distributional impact of imputed rent in EU-SILC 2007-2010”. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Fondeville, N. i Ward T. (2014): “Scarring effects of the crisis”, Research note 06/2014, Social Situation Monitor, European Commission

Frick, J.R. and M.M. Grabka (2003): “Imputed Rent and Income Inequality: A Decomposition Analysis for the U.K., West Germany, and the USA,” Review of Income and Wealth, 49, 513-537.

Frick, J.R., M.M. Grabka, T.M. Smeeding and P. Tsakloglou (2010): “Imputed Rent and its Distributional Impact in five European Countries”. Journal of Housing Economics, 19, 167-179.

Galletto V., M. Figuls i S. Aguilera (2017): “Els salaris mitjans als municipis metropolitans: pautes de diversitat”, a *Repensar la metròpoli: Noves claus per a un projecte col·lectiu*. Anuari Metropolità de Barcelona 2016. IERMB-AMB.

Garrell, D. (2016): “Situació Laboral de la població Estrangera a Catalunya, Informe 2016”, Barcelona, Comissions Obreres de Catalunya. CERES.

IERMB-AMB (2015): Creixement Inclusiu: el Gran Repte Estratègic Metropolità. Anuari Metropolità de Barcelona 2014, Barcelona, abril de 2015.

Juntto, A., Reijo, M. (2010), “The comparability of imputed rent”, Eurostat, Methodologies and working papers.

Kuznets. S. (1955): Economic growth and income inequality” American Economic Review, Vol. 45, N° 1. Pp 1-28.

OECD (2012), Redefining Urban: a new way to measure metropolitan areas, OECD, Paris.

OCDE (2013). Definition of Functional Urban Areas (FUA) for the OECD metropolitan data base. OECD, Paris.

OECD (2014), Terms of Reference. OECD project on the distribution of household incomes. OECD Income Distribution Database, available at: <http://www.oecd.org/els/soc/IDD-ToR.pdf>.

OECD (2016): Making Cities Work for All. Data and Actions for Inclusive Growth, OECD publishing.

OECD (2016b), *OECD Regions at a Glance 2016*, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/reg_glance-2016-en.

OECD (2016c): The New York Proposal for Inclusive Growth in Cities. Inclusive Growth in Cities Campaign: A Roadmap for Action. OECD- Ford Foundation.

Pastor, J.M., Raymond, J.L., Roig, J.L, i Serrano, L. (2006): “El rendimiento del capital humano en España”, València, IVIE i Fundació Bancaja.

Piketty, T. (2013). *Le capital au XXIe Siècle*. Paris: Éditions du Seuil.

Rayuela, V., P. Veneri and R. Ramos (2014): Income Inequality, Urban Size and Economic Growth, OECD Regional Development Working Papers 2014/10.

Sauli, H., Törmälehto, V-M. (2010), “The distributional impact of imputed rent in EU-SILC”, a Atkinson, A. B., Marlier, E. (eds.) *Income and living conditions in Europe*. Eurostat, Statistical books.

Serrano, L. i Soler, A. (2016): “Dotaciones de capital humano 1964-2013: 50 años de mejoras educativas y transformaciones productivas”, València, IVIE.

Sforzi, F. & Boix, R. (2015). What about Industrial District(s) in Regional Science?. *Investigaciones Regionales*, 32, pp. 61-73.

Signorini, L.F. (1994): “Una verifica quantitative dell’effetto distretto”, *Sviluppo Locale*, I, pp31-50.

Törmälehto, V-M., Sauli, H. (2010), “The distributional impact of imputed rent in EU-SILC”, Eurostat, Methodologies and working papers.

Trullén, J. (2011): “The Barcelona City of knowledge Project and the 22@Barcelona” in *Revista Económica de Catalunya*, núm 64, pp 22-29.

Trullén, J., Boix, R. & Galletto, V. (2013). An Insight on the Unit of Analysis in Urban Research. In P.K. Kresl & J. Sobrino, *Handbook of Research Methods and Applications in Urban Economies* (pp. 235-264). Cheltenham: Edward Elgar.

Trullén, J. y V. Galletto (2014): “Inclusive growth and urban policies: the case of Barcelona”. Second OECD/Ford Workshop. Changing the Conversation on Growth: going inclusive. Ford Foundation, New York, 27 febrer 2014.

Trullén, J. (2015a): “Giacomo Becattini and the Marshall’s Method” *Investigaciones Regionales*, núm 35.

Trullén, J. (2015b). Inclusive growth and urban strategies: the case of Barcelona. In P.K. Kresl, *Cities and Partnerships for sustainable urban development* (pp.111-127). Cheltenham: Edward Elgar.

Trullén, J (2015c): “Creixement Inclusiu: El gran repte estratègic metropolità”, en IERMB-AMB (2015).

Trullén, J. i R. Boix (2017): “The Marshallian industrial district and inclusive urban growth strategy- a *Economia e Politica Industriale*. *Journal of Industrial and Business economics*, Springer., Vol. 44, Issue 4, December 2017, pp 449-457.

Trullén J. i V. Galletto (2017): Inclusive growth from an urban perspective: a challenge for the metropolis of the 21st century, *Working Papers Economics* 17.01, IERMB.

United Nations (2017): Nueva Agenda Urbana. Resolución aprobada por la Asamblea General el 23 de Diciembre de 2016. Declaración de Quito sobre Ciudades y Asentamientos Humanos Sostenibles para Todos. Distribución general 25 de enero de 2017.

UN-HABITAT (2015): Issue Paper on Inclusive Cities, New York, 31 May 2015.

Veneri, P. and F. Murtin (2016): Where is inclusive growth happening? Mapping multidimensional living standards in OECD regions, *OECD Statistics Working Papers* 2016/01.

World Bank (2015), “A measured approach to ending poverty and boosting shared prosperity: concepts, data, and the Twin Goals”, *Policy Research Report*, World Bank, Washington, DC.

Annex

Codi i nom país segons la classificació ISO

Codi	Nom
AT	Àustria
BE	Bèlgica
BG	Bulgària
CY	Xipre
CZ	República Txeca
DE	Alemanya
DK	Dinamarca
EE	Estònia
EL	Grècia
ES	Espanya
FI	Finlàndia
FR	França
HU	Hongria
IE	Irlanda
IS	Islàndia
IT	Itàlia
LT	Lituània
LU	Luxemburg
LV	Letònia
MT	Malta
NL	Holanda
NO	Noruega
PL	Polònia
PT	Portugal
RO	Romania
SE	Suècia
SI	Eslovènia
SK	Eslovàquia
UK	Regne unit